

ပုဂံမံဟူသည့်ဖျါလာဟီၣ်ခိၣ်ချာတဖၣ်

FAMOUS PEOPLE IN THE WORLD

ပုဂံမံဟူသည့်ဖျါလၢဟီၣ်ခိၣ်ချၢတဖၣ်
Famous People In the World

Drum Publication Group
P.O Box 66
Kanchanaburi 71000
Thailand

drum@drumpublications.org
www.drumpublications.org

April 2008

တၢ်ဂ့ၢ်ခိၣ်တီ

တၢ်ကတိၤလၢညါ

ပှၤခိၣ်ပှၤနီၤဒီးပှၤပၤတၢ်တဖၣ်

အဲၣ်တၢ်အဲၣ်စး - အံၣ်က့း(ပံ)တၢ်ယူတၢ်ဖိးအပၢ်

ဟံးရိၣ်ဟံးတိး - ကီၢ်ယပၣ်ဘီၣ်မၤစီၤပၤ

မိၣ်စံၣ်တိ - တရူးကီၢ်အပှၤခိၣ်စိခိၣ်ကမိၤ

အူသး(နံ) - ဟီၣ်ခိၣ်ဒိဘ့ၣ်အပှၤမၤယူမၤဖိးတၢ်ဖိ

အရိၣ်ခၣ် - ဘီၣ်မၤစီၤပၤဒီးတၢ်အိၣ်မူလၢကျဲအဘၣ်

ခလံၣ်အိၣ်ဖဲးထီၣ် - အံၣ်က့း(ပံ)အနီၢ်ပၤမုၣ်

ဖံၣ်ဒဲၣ် ခးစထီၣ် - ပှၤလၢအဆိတလဲကီၢ်ခယူတၢ်

ကျဲလံၤယးစံစံ - ရိမ့ၤအသုးခိၣ်ဖးခိၣ်ဒီးအထံအကီၢ်ခိၣ်နီၤ

နဲၣ်စၢၣ်မဲးဒဲလၣ်- ပှၤလၢအဟူးဂဲၤတၢ်လၢတၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်အကီၢ်

ခွါလံမဲးန့ၣ် - ကီၣ်ယူရပၤ အပၢ်
အဲလံးစဘဲး ၁ - နီၣ်ပၤမုၢ်လၢက့ၣ်သ့ဒီးအိၣ်ဒီးတၢ်သ့ၣ်န့ၣ်သးန့ၣ်

ပှၤဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်အသီတဖၣ်

အါအဲမ်ပဲၣ်- ပှၤလၢအတ့ၢ်ထီၣ်ဘျီထီၣ်တၢ်လီၤကဟ့ၣ်ကညီၢ်

ခွါလံးဒီးကဲနဲ - ပှၤကွဲးလံာ်ဖိလၢအဆီတလဲတၢ်အိၣ်မူ

ဖးဘၢ်လိဖံးခၢ်စိၣ် - တၢ်ယုသ့ၣ်ညါဒီးပှၤခဲၣ်တၢ်ဂီၤဖိ

ဝုလယၢ်ဒီးဘစံၤ - ကွဲးစံ (Jazz) တၢ်ဒုတၢ်အူအစီပၢ်

ဝုဖံကဲၣ်အမါဒီးစံမိၤစး - တၢ်အိၣ်မူလၢအပဲၤဒီးတၢ်သ့ၣ်ဝံၣ်သးဆၢ

ဖြဲးစးကိဒိကိယၢ်-ပှၤခဲၣ်တၢ်ဂီၤဖိလၢစီပၤဒီးပှၤကမျၢၢ်တဖၣ်အဂီၢ်

မးရဲၣ်ထွဲ - ပှၤကွဲးလံာ်ဖိဒီးမံးစံးစပံထံကျိ

စိၣ်ခရုတံ - တၢ်သိၣ်လိပှၤကညီၢ်လၢကဆိကမိၣ်တၢ်

ဝုလယၢ် ရှၢးခဲစပံယၢ်-တၢ်ဒိတၢ်တဲာ်လၢတလီၤလံၤနီတဘျီ

ပှၤလၢအဖျိးစိလၢအတၢ်အိၣ်မူပှၤတဖၣ်

- အဲ(နံ) ဖရဲး(ခဲ) - ဖိသၣ်ပိာ်မုၣ်ဒီးအလံာ်ကွဲးနီၣ်တၢ်
- ဟဲလၢၣ်ခဲလၢၣ် - ပိာ်မုၣ်လၢအပှၤဒီးတၢ်သ့ၣ်န့ၣ်သးန့ၣ်
- မၢတ့ၣ်လူသၢၣ်ခ့ -
- ခိၣ်န့ၣ်ဟူးဂဲၤတၢ်လၢထံဖိကီၢ်ဖိခွဲးယၢ်အဂီၢ်
- ပံၣ်လံၣ် - ပှၤထူဖျၢၣ်ထူစဲၣ်နီၤ
- ထဲစ့ၣ်နီၤဂ့ၤ - ပှၤလၢအအိၣ်လၢဟီၣ်ခိၣ်ဖျၢၣ်အတၢ်စိစိ
- ဖဲၣ်ဒဲၣ်နဲၣ်ခဲးလဲ(နံ) - ပှၤလၢအလဲၤတရံးဟီၣ်ခိၣ်ဒီးဘ့ၣ်
- မးဟးဒမးကၣ်ဒါ - အံၤသၣ်ဒီးပှၤပၤထံအိၣ်ကီၢ်
- မၢသၢၣ်တြိစၣ် - ပှၤဖှိၣ်ဖိယၢ်ဖိဒီးပှၤဘူးကသံတဖၣ်အမိၢ်
- စဲမၢၣ်ဘိၣ်လံာ်ဘၣ် - ထံကီၢ်တဖၣ်အပှၤန့ၣ်ပှၤယိၤ

စဲအ့ၣ်ပှၤကူၣ်ဘၣ်ကူၣ်သ့တဖၣ်ဒီးကသံၣ်သရၣ်တဖၣ်

- အဲလံာ်အဲစတဲ(နံ) -
- ပှၤဆိကမိၣ်တၢ်လီၤလးလၢအဖျဲးတဂၤ
- အဲလံးစဘဲးဘဲလ်(ခဲ)ဝဲလ် -
- ကသံၣ်သရၣ်မုၣ်အဆိကတၢ်တဂၤ
- က့ၤ(နံ)ကူးဒီလ် -
- ပိာ်မုၣ်လၢအအိၣ်ဆိးယုာ်ဒီးခ့ၣ်ပၣ်စံၣ်တၢ်အူး
- မရံခယူရံ -
- တၢ်ယုထံၣ်န့ၣ်စဲအ့ၣ်အသီတကလုာ်

စာအုပ်အစားနယူတစ်အုပ် - ဖီသတ်တဖျာအုပ်, တာဆီကမိတ်တမံ၊
ခွါလ်စ်ဒ်ဝေ - တာဆီတလဲအိတ်ထိတ်သးတဆီဘတ်
တဆီအသံအိတ်ရံ

ကတ်လံလွတ်အိတ် ကတ်လံလွတ် - ပုလုလါအယုထံအိတ်နုမူပျီ

လူဝံးစ် ဖးစထာတ်ခူး(ရ်) - ပိတ်ခွါလါအမးနုတတ်ဆါ

နံခိတ်လးစ် ခိတ်ဖာတ်နံခး(စ်) - ပုလုမးလိမူခိတ်အဂုတ်

တၢ်ကတိၤလၢညါ

ဒ်ပှၤဖးလံာ်ဖိတဖၣ်ဃုထီၣ်တွၢ်လံာ်လၢအဲၣ်ဒီးဖးဝဲလံာ်ဘၣ်ဃးပှၤမံၤဟူသၣ်ဖျါတဖၣ်အသိးပဝဲကျိၣ်တၢ်ရၤလီၤလံာ်လဲၣ်ကရူၢ်ပထူးထီၣ်လံာ်တဘျီအံၤန့ၣ်လီၤ. လံာ်တဘျီအံၤအပူၤဟ်ဃုာ်, ပှၤလၢအကဲတွၢ်ပှၤခိၣ်ပှၤန့ၣ်ဒီးပှၤပာ်တၢ်တဖၣ်, ပှၤဒူးအိၣ်ထီၣ်တၢ်အသီတဖၣ်, စဲအ့ၣ်ပှၤကူၣ်ဘၣ်ကူၣ်သ့တဖၣ်ဒီးကသံၣ်သရၣ်တဖၣ်ဒီးပှၤလၢအဖျိးစိလၢအတၢ်အိၣ်မူပူၤတဖၣ်အဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ. ပဟ်ဖျိၣ်က့ၤပှၤလၢအမံၤဟူသၣ်ဖျါအဂ့ၢ်ခဲလၢာ်န့ၣ်ဝဲ ၃၈ ဂၤန့ၣ်လီၤ.

ပှၤမံၤဟူသၣ်ဖျါအဂ့ၢ်လၢတၢ်ဟ်ဖျိၣ်အိၣ်တဖၣ်တမ့ၢ်အဝဲသ့ၣ်အဂ့ၢ်လီၤတၢ်လီၤဆဲးစးထီၣ်လၢအခိၣ်ထံးတုၤအကတၢ်လၢာ်ဆူးလၢာ်ကတ့ၤဘၣ်. မ့ၢ်ဒဲးသ့ၣ်အဂ့ၢ် တက့ၤဖျိၣ်ကိာ်ဒီးတၢ်လၢအမၤတၢ်ဝဲလၢအတၢ်အိၣ်မူပူၤတဖၣ်အဂ့ၢ်လီၤ. ပမုၢ်လၢလၢလံာ်ဖိတဘျီအံၤကကဲထီၣ်ဝဲလံာ်ဖးသတြၢလၢပှၤကိၣ်ဖိသ့ၣ်စၢ်သးဘီၣ်တဖၣ်အဂီၢ်လီၤ. ပမုၢ်လၢစ့ၢ်ကိးလၢကိၣ်သရၣ်သရၣ်မုၢ်တဖၣ်သ့ၣ်ကသ့ၣ်လံာ်ဖးလၢအမၤစၢၤတၢ်သိၣ်လိဒီးသးသမူလုၢ်ပှၤဒိၣ်တနီၤလၢတၢ်ကဟ့ၣ်ဒိဟ့ၣ်တဲာ်ကိၣ်ဖိတဖၣ်အဂီၢ်လီၤ.

ပဆၢဂ့ၤဘၣ်ပှၤဖးလံာ်ဖိတဖၣ်လၢကထံၣ်န့ၢ်တၢ်ဘျုးတၢ်ဖျိၣ်, မၤန့ၢ်အါထီၣ်တၢ်သ့ၣ်ညါန့ၢ်ပာ်ခီဖျိလံာ်တဘျီအံၤအပယိလီၤ.

ကျိၣ်တၢ်ရၤလီၤလံာ်လဲၣ်တၢ်မၤကရူၢ်
လၢမၤရှး ၂၀၀၈ နံၣ်

အံင်ကွဲး(ပ်) တာ်ဃူတာ်ဖိးအဟ်

မူင်ဟာ်မဲးအဲန်ဝ်အဲလ်စဲး

(Muhammad Anwar el-Sadat)

၁၉၁၈ နံင်န့င်မူင်ဟာ်မဲးအဲန်ဝ်အဲလ်စဲး (Muhammad Anwar el-Sadat) အိင်ဖျဲင်ထီင်ဝဲဒင်လၢကီၢ်အံင်ကွဲး(ပ်) ဖဲအဲကလံးပှၤမၤလၢ်အိင်ကီၢ်အိင်ဒဲးအဆၢကတီၢ်ဒီးဘၣ်တာ်ပၤအီၤလၢကီၢ်ထၢင်က့ၣ်အစီၤပၤ (Sultan) န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်မ့ၢ်အိင်ဝဲဒင်တနံၤလၢစဲးကကဲထီင်ဘၣ်ကီၢ်အံင်ကွဲး(ပ်)အကီၢ်ခိင်န့ၣ်လီၤ.

စဲးမၤတာ်လၢသုးမ့ၢ်အပူၤဖဲဟီၣ်ခိင်တာ်ဒုးဖးဒိၣ်ခံၣ်တၢ်တၢ်န့ၣ်လီၤ. ဝံၤအလီၢ်ခံ, အဝဲလဲၤန့ၣ်မၤတာ်ဒီးတာ်ကရၢကရိတဖုလၢကမၤလီၤပှီၢ်ကွံာ်ပှၤကီၢ်အံင်ကွဲး(ပ်)ဖိစီၤပၤအတာ်ပၤတာ်ပြးဒီးနီၣ်ဟးထီၣ်ကွံာ်ပှၤအဲကလံးဖိတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တာ်ကရၢကရိအံၤဘၣ်တာ်တီခိင်ရိၣ်မဲအီၤလၢကါမ့ၢ်လဲအဲဘဲဒဲလ်နါစၢၣ် (Gamal Abdel Nasser) န့ၣ်လီၤ. ဖဲ ၁၉၅၂ နံင်န့ၣ်နါစၢၣ်အကရူၢ်မၤနၤတာ်အယိ, အံင်ကွဲး(ပ်)ထံကီၢ်န့ၣ်က့ၢ်တာ်သဘျူန့ၣ်လီၤ. နါစၢၣ်ကဲထီၣ်ကီၢ်ခိင်အဆိကတာ်တဂၤဒီးစဲးမၤတာ်ဒဲအမ့ၢ်ကီၢ်ခိင်ခၢၣ်စးဖဲတာ်ပၤတာ်ပြးခံစီၤန့ၣ်လီၤ. ဖဲ ၁၉၇၀ နံင်န့ၣ်နါစၢၣ်စူးကွံာ်အသးဒီး စဲးကဲထီၣ်ဘၣ်ဝဲကီၢ်ခိင်န့ၣ်လီၤ.

ကီၢ်အံင်ကွဲး(ပ်)တာ်လီၢ်လၢအအိင်လၢကီၢ်အံင်ကွဲး(ပ်)ဒီးကီၢ်အံင်စရၢလ်အကဆူးဘၣ်လီၤကွံာ်လၢအံင်စရၢလ်အတာ်ပၤအဖိလၢ်ဖဲအဒုးတာ်ယၤတာ်ဒီးအံင်စရၢလ်ဖဲ ၁၉၆၇ နံင်န့ၣ်လီၤ. ဖဲန့ၣ်အလီၢ်ခံ, ထံကီၢ်ခံဘၣ်ကဲထီၣ်ဒုၣ်ဒါန့ၣ်လီၤ. လၢယုနံင်

အတိတ်ပူစမ်းဟုလီတော်ကလုာ်လါအံၣ်ကွး(ပ်)သုးမုာ်တဖၣ်လါကဒုးန့ၣ်ကဒါ
ကွာ်တၢ်လီၢ်အံၣ်န့ၣ်လီၤ. အံၣ်စရၣ်န့ၣ်တၢ်ဒုးအသီတဘျီကဒီးန့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်
စးအတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤအံၣ်မၤမံၤဟူသၣ်ဖျါထီၣ်အီၤလၢကီၢ်အံၣ်ကွး(ပ်)ဒီးအါရး(ဘၣ်)
(Arab) ထံကီၢ်အဂၤတဖၣ်အကျါလီၤ.

တၢ်ဒုးဝံၤအလီၢ်ခံလွံၣ်န့ၣ်, စးယုမၤတၢ်ယူတၢ်ဖိးလၢအံၣ်စရၣ်ကီၢ်န့ၣ်လီၤ. စး
လဲၤအိၣ်သကိးအံၣ်စရၣ်လၢကနီၤလီၤဝဲအတၢ်ယူတၢ်ဖိးတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤအဂီၢ်လီၤ.
တၢ်န့ၣ်ဝံၤအလီၢ်ခံ, အဝဲထံၣ်လိာ်ကတိၤသကိးတၢ်ယူတၢ်ဖိးဒီးအံၣ်စရၣ်ကိတီၢ်
ခိၣ်ကျါမံန့ၣ်ခါ(မ်)ဘံၣ်ကွ (Menachem Begin) ဖဲကီၢ်အမဲရကၤအပူၤန့ၣ်လီၤ.
မ့ၢ်လၢအဝဲသ့ၣ်အတၢ်ထဲးဂံၢ်ထဲးဘါအယိစးဒီးဘံၣ်ကွခံၣ်လၢၤဒီးန့ၣ်ဘၣ်
နီဘၣ်လံၣ်တၢ်ယူတၢ်ဖိးခိၣ်ဖးဖဲ ၁၉၇၈ နံၣ်န့ၣ်လီၤ.

လၢခံတနံၣ်ကီၢ်အံၣ်ကွး(ပ်)ဒီးအံၣ်စရၣ်ဆဲးလီၤမံၤလၢတၢ်ယူတၢ်ဖိးလံာ်ယံးယာ်
ဒီးမ့ၢ်စ့ၢ်ကိးအံၣ်စရၣ်ဆဲးလီၤမံၤဒီးအါရး(ဘၣ်) (Arab) ထံကီၢ်အဆိကတၢ်တ
ဘၣ်လီၤ. စးတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤအံၣ်ဘၣ်တၢ်စံးထီၣ်ပတြၢၤအီၤလၢဟီၣ်ခိၣ်ဒီဘၣ်ညါ
န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်ပှၤအံၣ်ကွး(ပ်)ဖိအါဂၤဒီးအါရး(ဘၣ်)ထံကီၢ်အဂၤတဖၣ်ထီၣ်ဒါ
လံာ်ယံးယာ်အံၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖဲ ၁၉၈၁ နံၣ်န့ၣ်စးဘၣ်တၢ်မၤသံကွံာ်အီၤလၢတၢ်ဘျီ
တၢ်ဘါခိၣ်န့ၣ်တခီတၢ်တဖၣ်ဖဲသုးမုာ်တၢ်ဂဲၤလိအမူးအဆၢကတီၢ်အခါန့ၣ်လီၤ.

ကိုယ်ပင်ဘိမ္မာန်စီမံ

မိုးခွင်နိုးမံယုတ်ဟံးရိပ်ဟံးတိး
(Michinomiya Hirohito)

မိုးခွင်နိုးမံယုတ်ဟံးရိပ်ဟံးတိး (Michinomiya Hirohito) မှာကီယုတ်
အဘိမ္မာန်စီမံလီၤလံၤအစီအကတၢ်တဂၢၤလၢကီယုတ်အပူၤလီၤ. အဝဲအိၣ်ဖျၢၣ်
ထီၣ်ဖဲ ၁၉၀၁ နံၣ်ဒီးအဝဲမ့ၢ်စီမံပၤဖိခွါလၢဟးဆုၣ်ထံဆုၣ်ကီဆူတခီဘိမ္မာန်အဆိ
ကတၢ်တဂၢၤန့ၣ်လီၤ.

ဖဲဟံးရိပ်ဟံးတိးအပၢ်စူးကွံၣ်သးအလီၢ်ခံ, အဝဲကဲထီၣ်ကီယုတ်ဘိမ္မာန်စီမံပၤဖဲ
လါဒံၣ်စဲဘၢၣ် ၂၅ သီ ၁၉၂၆ နံၣ်လီၤ. ဖဲန့ၣ်အဆၢကတီၢ်, ယပၣ်သုးမ့ၢ်ပၤဘၣ်
ယပၣ်ပဒိၣ်ဒီးကစိၣ်န့ၣ်ကီယုတ်ဆူတၢ်ဒုးဖးဒိၣ်လၢကီအုၣ်အပူၤလီၤ. လၢခံ
ကတၢ်ယပၣ်ခိၣ်ပံး (Pacific) ဒီးဒုးန့ၢ်ဟၣ်ဝါယၢၣ် (Hawaii) ဒီးကီၢ်
ဖဲးလံးပံး (Philippines) အယိအမဲရကၢၤဘၣ်န့ၣ်လီၤဆူတၢ်ဒုးဖးဒိၣ်ခံဘျီတဘျီ
န့ၣ်လီၤ. ပှၤကွဲးတၢ်စံၣ်စိတစိတဖၣ်တအၢၣ်လီၤတူၢ်လိာ်ဒဲးဝဲဒုၣ်လၢမ့ၢ်ဘိမ္မာန်စီမံပၤ
သးလီၤဒုးတၢ်ဒီးကီၢ်အမဲရကၢၤအနီၢ်ကီၢ်စ့ၢ်ကိးခါ မ့တမ့ၢ် အဝဲတြီဒီးပတုၣ်သုးခိၣ်
သုးန့ၢ်တဖၣ်တန့ၢ်ဘၣ်ခါန့ၣ်လီၤ.

လၢ ၁၉၄၅ နံၣ်န့ၣ်ကီယုတ်ဘူးထီၣ်လၢတၢ်ကမၤန့ၣ်ကွံၣ်အိၣ်အယိဟံးရိပ်ဟံးတိး
အသးဆူၣ်လၢကမၤပတုၣ်ကွံၣ်တၢ်ဒုးတၢ်ယၤန့ၣ်လီၤ. ဖဲလါအိကး(၆) ၁၅ သီ
၁၉၄၅ နံၣ်န့ၣ်အဝဲဘိးဘၣ်ရၢလီၤလၢကွဲးလုလီၤအပူၤလၢအထံအကီၢ်တူၢ်ယၣ်

အသးလၢတၢ်ဒုးပူၤလံၤလီၤ. တဘျီအံၤမ့ၢ်ပူၤယပၣ်ဖိတဖၣ်န့ၢ်ဟူၣ်ဘၣ်အဘိမုၢ်စီၤပၤ
အကလုာ်အသိၣ်အဆိကတၢ်တဘျီန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဒုးတၢ်ယၤဝံၤအလီၢ်ခံၣ်ဟံးရိၣ်ဟံးတိးဆိတလဲကွၢ်တၢ်အါမးလီၤ. လၢပျၢၤယပၣ်
ဘိမုၢ်စီၤပၤတဖၣ်စံးဟံးဝဲဒၣ်လၢအဝဲသ့ၣ်န့ၣ်ဟဲလီၤစၢၤလီၤသ့ၣ်လၢကစၢ်ယွၤတ
ဖၣ်လီၤ. အခဲအံၤဟံးရိၣ်ဟံးတိးဆိကတၢ်ကွၢ်တၢ်စံးဟံးသ့ၣ်တဖၣ်အံၤလီၤ. တၢ်
သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျီအလီၢ်လံၤတဖၣ်ဟ့ၣ်စိဟ့ၣ်ကမိၤဘိမုၢ်စီၤပၤအထီကတၢ်န့ၣ်လီၤ.
တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျီအသီဟ့ၣ်တၢ်စိတၢ်ကမိၤဆူပူၤကမျၢၢ်ထံဖိကီၢ်ဖိတဖၣ်
အအိၣ်လီၤ.

ဘိမုၢ်စီၤပၤစးထီၣ်ဟံးဖျါထီၣ်အသးလၢပူၤယပၣ်ကမျၢၢ်ထံဖိကီၢ်ဖိတဖၣ်အမဲၣ်ညါ
ဒီးဟ့ၣ်တၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်လၢတၢ်ကစီၣ်အတၢ်ကဒိန့ၢ်အဝဲအတၢ်ဂီၤဒီးကွဲးဘၣ်ယးအ
ဂ့ၢ်ဒီးအဟံၣ်ဖိယိဖိအဂ့ၢ်တဖၣ်လီၤ. ဝဲ ၁၉၅၉ နံၣ်န့ၣ်အဝဲဟ့ၣ်အခွဲးလၢအဖိခွါ,
စီၤပၤဖိခွါအခံၣ်ဟံးတိး (Akihito) လၢကဒိးတုဒိးဖျိအသးဒီးပူၤမ့ၢ်ဆ့ၣ်မုၢ်ဂီၤဒီးတၢ်
အံၤမ့ၢ်တၢ်ထီၣ်ဒါဖးဒိၣ်လၢယပၣ်လုလၢ်ထူသနူအပူၤန့ၣ်လီၤ. ဟံးရိၣ်ဟံးတိး
မၤစၢၤကီၢ်ယပၣ်လၢကသ့ၣ်ထီၣ်တၢ်ရဲလိာ်မုၢ်လိာ်ဒီးထံကီၢ်ကိးဘျီဒဲးလၢဟီၣ်ခိၣ်
ဒီးဘျီန့ၣ်လီၤ.

ဒ်ဟံးရိၣ်ဟံးတိးအသးပုၤထီၣ်အသိးအတၢ်အိၣ်ဆူၣ်အိၣ်ချ့တဂ့ၤဘၣ်. အယိ
အဝဲစူးကွၢ်အသးဝဲ လၢယနူၤအါရံၤ ၇ သီ ၁၉၈၉ နံၣ်န့ၣ်လီၤ.

တရူးကိုးအပူဒိုင်စိခိုင်ကမိ

မိခိုင်တိ (Mao Zedong)

မိခိုင် (Mao Zedong) အိန်ဖျိုင်ထိုင်ဖဲ ၁၈၉၃ နံ နှ် လာတရူးကိုးဟူ နှ် ကိးစဲ (Hunan) အပူလီ။ မိခိုင်တိအပာ်မာ်ပုမာစံ်မာဝဲဖိအဖိုင် အယာ်တကါဘန်ဆန်အဝဲထူးတီထိုင်ဒ်အမာ်ပုမာစံ်ဖိလာကူလဲမာကတါ လာဘုဇိဟုဇိန့လီ။ ဖဲမိခိုင်တိခိုင်ထိုင်အခါမာ်လားဒီးန့ဘန်တါကူဘန် ကူသုထဲတါဟ်ပနီအိအယိအဝဲဘန်ဟးထိုင်ကွံင်ကွံင်ဒီးလဲမာတါလာအန့ဖိ ထာဖိတါမာဝဲအလီဖဲအသးအိန် ၁၃ နံအခါန့လီ။ လာခဲန့အဝဲယုဖျိုးကွံင် ဒ်သိးကလဲထိုင်မာလိတါဆူဝါခိန်အပူဖဲအဝဲယုထိုင်န့တါထိုင်အသိတဖန်လာ တရူးဒီးပုမာကိုးမာ်န့ဆိကမိခိုင်တါတဖန်အအိန်န့လီ။

မိခိုင်တိမာတါဖုန်ကိာ်လာသုးမာ်အပူဖဲတရူးတါပာ်ဆာ ၁၉၁၁-၁၂ အခါန့ လီ။ တါပူထိုင်အံမာလီပျိုင်ကွံင်ပုမာတါမဲခူဉ်စီပမာအစာအသ့ (Manchu dynasty) ဒီးဆိတလဲကွံင်တရူးကိုးဆူထံဖိကစာ်ကိုး (republic) လီ။ ဖဲန့ အလီခဲပူကွံင်တါဒုးတါယာအိန်ထိုင်လာကလုာ်န့တဖန်အဘာ်စာမာ်လာအ အဲဒ်ဒီးပာဘန်တရူးကိုးအယိလီ။ တါဆာကတိဖဲန့ ဘန်တါသ့ညါအိဒ်အမာ် “သုးကိုးကစာ်, သုးပတါအကတိ (Warlord period) န့လီ။

ဖဲတါဒုးဝံအလီခဲမိခိုင်တိက့ထိုင်ကဒါက့ကွံင်ဒီးမာကတါကွံင်အတါကူ ဘန်ကူသုဖဲပံင်က့ဖျိုင်စိမိဒီးဖဲအမာလိတါအခါမာစုာ်ကီးတါလာလံင်ရိဒီးန့

လီၤ. ဖဲန့ၣ်အဝဲမၤယုၣ်မၤသကိးတၢ်ဒီးလါမ့ၤလွံၣ်သီတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤဖဲ ၁၉၁၉ နံၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဆၢကတီၢ်အံၤမ့ၢ်တၢ်ဆၢကတီၢ်လၢတရူးကီၢ်ဆိတလဲကွံၣ်အသးဆူခိမ့ၢ်နံးသန့န့ၣ်လီၤ. ခိမ့ၢ်နံးသန့အပူၤတၢ်ထူးတၢ်တီၤန့ၣ်ထံကီၢ်ဒီးပှၤတဝၢတဖၣ်ပၤဘၣ်အီၤဒီးပှၤထံဖိကီၢ်ဖိကိးဂၤဒဲးအိၣ်ဒီးအတၢ်န့ၣ်သါလၢဒီကလုာ်အတၢ်ထူးတၢ်တီၤအပူၤလီၤ.

ဖဲ ၁၉၂၀ နံၣ်အပူၤ, မိၣ်စံၣ်တိၣ်ဒူးအိၣ်ထီၣ်တရူးခိမ့ၢ်နံးပၣ်တံၣ် (Chinese communist Party (CCP) လီၤ. အဝဲစးထီၣ်ခိမ့ၢ်နံးတၢ်ပၢ်ဆၢလၢပှၤမၤစံၣ်မၤဝဲၤဖိတဖၣ်အကျါလၢအအိၣ်လၢခိခိၣ်တကပၤလီၤ. CCP မ့ၢ်တၢ်ကရၢကရိတဖုလၢအထူးဖးကွံၣ်အသးလၢဒီကလုာ်ပၣ်တံၣ် (The Nationalist Party) န့ၣ်လီၤ. ဒီကလုာ်ပၣ်တံၣ်ဆိကမိၣ်ဝဲလၢတရူးထံဖိကီၢ်ဖိကြၢးဆၢတၢ်အတၢ်အိၣ်မူခါဆူညါဘၣ်ဆၢအဝဲသ့ၣ်ထီၣ်ဒါဝဲဒၣ်ခိမ့ၢ်နံးသန့န့ၣ်လီၤ. သုးမုၢ်ဂီၤ (Red Army) လၢအမ့ၢ်မိၣ်စံၣ်တိၣ်အသုးမုၢ်ဒိၣ်စးထီၣ်ဒူးတၢ်ဒီးဒီကလုာ်ပၣ်တံၣ်ဒီးဟ်ဖိၣ်ထီၣ်အဂံၢ်အဘါန့ၣ်ဖဲ ၁၉၂၀ နံၣ်အလီၢ်ခဲန့ၣ်လီၤ.

လၢခံကတၢ်မိၣ်စံၣ်တိၣ်ပၤဘၣ်တရူးကီၢ်ဒီဘုၣ်ညါဖဲ ၁၉၄၉ နံၣ်ဒီးအဝဲကဲထီၣ်ဘၣ်ပှၤကမုၢ်ထံဖိကစၢ်တရူးကီၢ် (People's Republic of China) အပှၤပၤလီၢ်ဆ့ၣ်နီၤအဆိကတၢ်တဂၤန့ၣ်လီၤ. ဖဲမိၣ်စံၣ်တိၣ်ပၤတၢ်အဖိလၢ, ပှၤကမုၢ်ထံဖိကီၢ်ဖိလၢအဖိၣ်အယၢ်အါဂၤအတၢ်အိၣ်မူဂ့ၤထီၣ်ဘၣ်ဆၢပှၤအိၣ်ဒဲးဝဲအါဂၤလၢဘၣ်ဖိၣ်ဘၣ်နးဒီးသံကွံၣ်ဝဲဒၣ်ဖဲအဝဲထဲးဂံၢ်ထဲးဘါလၢကမၤဂ့ၤထီၣ်ဒီးမၤဒိၣ်ထီၣ်က့ၤအတၢ်ပၤတၢ်ပြးအခါန့ၣ်လီၤ. မိၣ်စံၣ်တိၣ်စူးကွံၣ်အသးဖဲလါဖဲပတုဘၣ် ၉ သီ ၁၉၇၆ နံၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဟိန်ခိန်ဒီဘွန်အပူမေယူမေဖီးတမ်ဖိ

အူသး (U Thant)

ပူမေယူမေဖီးတမ်ဖိန့ၣ်ကဘၣ်မ့ၢ်ပူလၢတက့ၢ်မိၣ်တၢ်ဘၣ်န့ၣ်လီၤ. အဲၣ်အံၤမ့ၢ်တၢ်လၢတၢ်ကဘၣ်ကွၢ်တၢ်ဒ်သိးသိးဒီးတက့ၢ်တၢ်တခီတၢ်ဘၣ်. အူသးမ့ၢ်ပူမေယူမေဖီးတမ်ဖိအတီအလိၤတဂၤလီၤ. အဲၣ်မ့ၢ်ဘီမ့ၢ်စၢ်ဖိၣ်ကရၢအန့ၣ်ရဲၣ်ခိၣ်ကျၢၢ်ဖဲ ၁၉၆၁ ဒီး ၁၉၇၁ န့ၣ်အဘၣ်စၢ်ဒီးအမူအဒါမ့ၢ်ပူမေယူမေဖီးတမ်လၢထံကီၢ်လၢအဒုးအယၤလိၣ်သးတဖၣ်အဘၣ်စၢ်န့ၣ်လီၤ.

အူသးအိၣ်ဖျၢၣ်ထီၣ်ဖဲ ၁၉၀၉ န့ၣ်လၢကီၢ်ပယီၤအပူ (အဲၣ်အံၤတၢ်ကိးအီၤလၢမ့ၢ်မၣ် (Myanmar) န့ၣ်လီၤ. “အူ” န့ၣ်တမ့ၢ်ပူအမံၤဘၣ်, ဘၣ်ဆၣ်မ့ၢ်တၢ်ကတိၤယူးယီၣ်ပၣ်ကဲလၢအဒ်သိးဒီးကိၤလၢဝါအတၢ်ကတိၤ “မံးစထၢၣ် (Mister)” န့ၣ်လီၤ. သး(န့) အခိပညီမ့ၢ်ဖဲ “ကဆိ” န့ၣ်လီၤ. အူသးဖျိထီၣ်ဖဲဝ့ၢ်တက့ၣ်ဖျၢၣ်ဖိမိၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်လီၢ်အံၤမ့ၢ်တၢ်လီၢ်လၢအူသးထံၣ်လိၣ်အသးဒီးသခ့ၣ်န့း, လၢခံတၢ်ကိးလၢအူန့းန့ၣ်လီၤ. အူန့းကဲထီၣ်ကီၢ်ပယီၤကိတိၢ်ခိၣ်ကျၢၢ်ဖဲဟိန်ခိၣ်တၢ်ဒုးဖးဒိၣ်ခံဘျီတဘျီဝံၤအလီၢ်ခံန့ၣ်လီၤ.

အူန့းဟ်ပနီၣ်အူသးအတၢ်သ့တၢ်ဘၣ်အယိအဲၣ်ဟ့ၣ်လီၤအူသးမူဒါလၢအမ့ၢ်ပူလၢကတိၤန့ၢ်ခဲးတၢ်လၢပဒိၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. လၢခံအူသးကဲထီၣ်ထံကီၢ်တၢ်ရ့လိၣ်မ့ၢ်လိၣ်အခၢၣ်စးဖဲအဲၣ်ဘၣ်တၢ်ဟ့ၣ်အီၤမူဒါလၢအမ့ၢ်ပယီၤခၢၣ်စးကမံးတံၣ်ဖိတဂၤအူဘီမ့ၢ်စၢ်ဖိၣ်ကရၢ (UN) န့ၣ်လီၤ. ဖဲ ၁၉၅၇ န့ၣ်အဲၣ်ကဲထီၣ်ထံကီၢ်

အခါစားထိဘိတကလ၊ UN ဒီးလၢခံအဝဲမၤတၢ်ဒ်မ့ၢ်ဟီၣ်ခိၣ်ဘီမ့ၢ်စၢ်ဖျိၣ်ကရၢ တၢ်အိၣ်ဖျိၣ်ဖးဒိၣ် (UN General Assembly) အပူၤပၤလီၤဆ့ၣ်နီၤခံၣ်တကၤန့ၣ် လီၤ.

ဖဲ UN အခိၣ်နၢ်န့ၣ်ခိၣ်ကျၢၢ်သံကွံာ်ဖဲ ၁၉၆၁ နံၣ်န့ၣ်ကီၢ်အမဲရကၤဒီး ဆိဘံယးယူနုယၢၣ် (Soviet Union) တဖၣ်အတၢ်ဘၣ်သ့ၣ်ဘၣ်သးတလီၤ ပလိၣ်ဒီးလၢကတီၣ်ထီၣ်ခိၣ်နၢ်အသီလၢကရၢမိၢ်ပှၢ်အဂီၢ်ဒီးဘၣ်. ဘၣ်ဆၣ်သနၢ် က့အဝဲသ့ၣ်အတၢ်ယုထၢလီၤဆိကတၢ်တအိၣ်ဘၣ်အယိအဝဲသ့ၣ်ဟ်ဂၢ်ဟ်ကျၢၤ ဒီးတူၢ်လိာ်ဝဲအူသးလၢကကဲထီၣ်ဘၣ် UN အန့ၣ်ခိၣ်ကျၢၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဒ်အူသးမ့ၢ်န့ၣ်ခိၣ်ကျၢၢ်တကၤအသိးအဝဲမၤတၢ်ယုတၢ်ဖိးလၢဟီၣ်ခိၣ်ချၢဒီဘ့ၣ် ညါန့ၣ်လီၤ. ဖဲ ၁၉၆၂ နံၣ်န့ၣ်အဝဲမၤစၢၤဝဲဒ်သိးတၢ်ကသုးကွံာ်ဆိဘံယးကျိချံ မျိၣ်သၣ် (Soviet Missiles) လၢကီၢ်ခယူဘၢ် (Cuba) အပူၤန့ၣ်လီၤ. အဝဲမၤ ကတၢ်ကွံာ်ထံလီၤကီၢ်ပူၤတၢ်ဒုးတၢ်ယၤလၢခိၣ်ကီၢ် (Congo) အပူၤဒီးဒုးအိၣ်ထီၣ် ပှၢ်မၤယူမၤဖိးတၢ်တဖၣ်အသုးမ့ၢ်လၢစၢ်ဖြးစ်ကီၢ် (Cyprus) လၢအအိၣ်လၢ ဝဲဒ်ထၢၣ်ရုနုယၢၣ်ပိၣ်လဲၣ် (Mediterranean Sea) တကၤပၤန့ၣ်လီၤ. ဖဲ ၁၉၆၅ နံၣ်အ့ၣ်ယၢၣ်ဒီးပၣ်ကံၣ်စတၢ် (Pakistan) တၢ်ဒုးတၢ်ယၤကဲထီၣ်န့ၣ်အူသးလဲၤ ယူၤဒီးကဘီယူၤဆူအ့ၣ်ယၢၣ်ဒီးမၤဝဲတၢ်တၢ်ပိၣ်တၢ်ပိၣ်သကိးတၢ်လၢကဆိကတီၢ် ကွံာ်တၢ်ဒုးတၢ်ယၤလၢအ့ၣ်ယၢၣ်ဒီးပၣ်ကံၣ်စတၢ်ကီၢ်တဖၣ်အဘၢၣ်စၢၤန့ၣ်လီၤ.

ဘီမုာ်စီပပဒီးတၢ်အိၣ်မူလၢကျဲအဘၣ် အရှိၣ်ခၣ် (Ashoka)

လၢပူၤကွၢ်နံၣ် ၂၂၀၀ ယၣ်ယၣ်ဘီမုာ်စီပပဒီးတၢ်အုၤဒယၣ်န့ၣ်လီၤ. ဒ်ပုၤပတၢ်လၢပူၤတဖၣ်အသိး အဝဲမၤလဲၤထီၣ်အထံအကီၢ်ဒီးအဘီအမုာ်စီဖျိ
ဒူးနၢတၢ်လီၤအသိးသီသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်အရှိၣ်ခၣ် (Ashoka) တ
လီၤကၢ်ဒ်သိးပုၤပတၢ်အဂၤတဖၣ်ဘၣ်. အရှိၣ်ခၣ်သတူၢ်ကလၢ်ယၢ်ဒူချၢကွၢ်အ
သးလၢတၢ်ဒူးတၢ်ယၤဒီးစးထီၣ်ပတၢ်လၢတအိၣ်ဒီးတၢ်စုဆူၣ်ခိၣ်တကးဒ်ဘူးဒးတၢ်
ဘူၣ်တၢ်ဘါအတၢ်စူၢ်တၢ်နၢ်အိၣ်ဝဲအသိးလီၤ.

တၢ်စံးဝဲဒၣ်လၢအရှိၣ်ခၣ်ကဲထီၣ်ဘူးဒးဖဲအထံဘၣ်တၢ်လီၤပျံၤလီၤဖးဒီဖျိတၢ်ဒူး
တၢ်ယၤအပူၤဖဲအဝဲလဲၤဒူးတၢ်ဒီးပၢဆၢတၢ်ဒူးအခါန့ၣ်လီၤ. တၢ်န့ၣ်ဝံၤအလီၢ်ခံ,
အဝဲဆၢတၢ်လီၤအသးလၢကမၤစၢၤပုၤဂ့ၢ်ဝီတၢ်ဖံးတၢ်မၤလၢတၢ်ဒူးတၢ်ယၤအလီၢ်
န့ၣ်လီၤ. အဝဲကိးဝဲလၢ “တၢ်မၤနၢတၢ်လၢယုၤကလုာ်ကထါ (Conquest by
dharma)” န့ၣ်လီၤ. လၢကီၢ်အုၤဒယၣ်အပူၤဒမး (dharma) အခိပညိမုာ်ဝဲ
“တၢ်အိၣ်မူလၢကျဲအဘၣ်” ဒီး “တၢ်မုာ်တၢ်တီလၢအဘၣ်ခဲလၢ်” န့ၣ်လီၤ.
တၢ်အဝဲအံၤဟ်ယုာ်ဒီး တၢ်တီတၢ်လီၤ, တၢ်မုာ်တၢ်တီ ဒီးတၢ်သုၣ်ဂုၤသးဝါန့ၣ်လီၤ.
အဝဲအံၤအခိပညိမုာ်စ့ၢ်ကိးတၢ်သးကညိၤ, တၢ်သုၣ်လဲၤသးလဲၤဒီးပုၤဒီးတၢ်ဆိက
မိၣ်ဆိကမးလၢအထီသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဘိမ္မာန်ပုဂံအနိကစာအုပ်ပညာဦးလဲဝေဝေဆူခိခိတံလီၤဒီးစံၣ်တဲာ်တဲာ်လီၤဒေမးယွၤ ကလုာ်ကထိဆူပုၤကမျာ်ထံဖိကီၢ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ်အအိၣ်န့ၣ်လီၤ. အဂီၢ်ခၢ်ယုထာ ထီၣ် “ တံၢ်ဘျီတံၢ်ဘျီခိၣ်န့ၣ် ” တဖၣ်ဒီးသိးကမၤစၢၤဒီးမၤမုၢ်ထီၣ်က့ၤပုၤလၢအတူၢ် ဘၣ်ခိၣ်ဘၣ်တံၢ်နးတံၢ်ဖျိၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တံၢ်ဘျီတံၢ်ဘျီခိၣ်န့ၣ်တဖၣ်ဘၣ်တံၢ်ဟ့ၣ် လီၤအိၣ်မူဒါလၢကကွၢ်ထွဲပိာ်မုၢ်ဒီးပုၤကမျာ်ထံဖိကီၢ်ဖိတဖၣ်လၢအအိၣ်ဆိးလၢ တံၢ်ဘျီတံၢ်ဘျီအတၢ်ပူၤအတံၢ်လိၣ်ဘၣ်လီၤဆိတဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

အဂီၢ်ခၢ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်တံၢ်ဘျီသဲစးတဖၣ်လၢတံၢ်ကဒိသဒါတံၢ်သုဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိလၢ တံၢ်မၤအၢမၤနးအိၣ်တဖၣ်ဒီးဘျီထီၣ်တံၢ်ဆါဟံၣ်လၢပုၤထံဖိကီၢ်ဖိဒီးဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိ သ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲစးထီၣ်တံၢ်တ့ထီၣ်ဘျီထီၣ်တံၢ်မၤတိာ်ကျဲၤတဖၣ် ဒီးသိးဒီးပုၤထံဖိကီၢ်ဖိကိးဂၤဒီးအတံၢ်အိၣ်တံၢ်ဆိးကဂ့ၤထီၣ်ဝဲအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. သ့ၣ် ထူၣ်တဖၣ်ဘၣ်တံၢ်သ့ၣ်လီၤအိၣ်လၢကျဲၤကပိာ်ကပုၤ, တံၢ်ရူၣ်လီၤထံပူၤတဖၣ်ဒီး ထံမုၢ်ဘိတဖၣ်ဒီးတံၢ်ဘျီထီၣ် တံၢ်အိၣ်ဘျးအိၣ်သါအဟံၣ်တဖၣ်လီၤ.

တံၢ်ဂ့ၢ်ထဲတမံၤလၢအဂီၢ်ခၢ်ဘၣ်သးပုၤကိးဂၤကသ့ၣ်နီၣ်ထီၣ်က့ၤအိၣ်န့ၣ်မ့ၢ်ဝဲအ တံၢ်ပၤတံၢ်လၢထူကလုာ်ယွၤကထါလီၤ. ဒီးသိးကဟံၣ်မူအဝဲအတံၢ်ထံၣ်တံၢ်ဆိကမိၣ် အဂီၢ်အဝဲစိးပုၤတ့ၢ်ဝဲအတံၢ်သိၣ်လိသ့ၣ်တဖၣ်လၢလၢအလီၤဒီးတံၢ်အထူၣ်သ့ၣ် တဖၣ်အလီၤ (တၢ်အထူၣ်တဖၣ်) လၢပုၤကမျာ်အိၣ်ဝဲအလီၤတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တံၢ်လၢအဘၣ်တံၢ်ဒုးအိၣ်စဲထီၣ်တဖၣ်တံၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤတံၢ်ကိးအိၣ်လၢလၢအဘၣ် ဘၣ်လံာ်ဒီးလၢအထူၣ်လံာ်တဖၣ်လီၤ. လၢအထူၣ်လံာ် (ကျၢၢ်စၢၤ) လၢအမံၤဟူသ့ၣ် ဖျါကတၢ်တခါန့ၣ်မ့ၢ်ဝဲခ့ၣ်ယုၤလၢအထူၣ်လၢအဘၣ်တံၢ်ယုထံၣ်န့ၣ်အိၣ်လၢစၢ်နး (Sarnath) ဒီးတံၢ်အံၤကဲထီၣ်ဝဲဒၣ်ပုၤအ့ၣ်ယုၤဖိတဖၣ်အတံၢ်မၤနီၣ်မၤပၤတုၤ လၢမုၢ်မဆါတနံၤအံၤန့ၣ်လီၤ.

အံင်ကွး(ပ်)အနီပယမုာ်

ခလံာ်အိာ်ဖဲးထြာ် (Cleopatra)

နီပယမုာ်ခလံာ်အိာ်ဖဲးထြာ် (Cleopatra) ကတိကုာ်ဘာ်ခွံကုာ်, မုာ်စုာ်ကိး ပယကုာ်ဘာ်ကုာ်သုတံာ်ဂံာ်တံာ်ဒွးဒီးအဲအခိာ်နုာ်ဂုာ်လတံာ်ကုာ်လဲမာ်ကတိတ ဖာ်လီာ်. အဲစုးကါဲအတံာ်ကုာ်ဘာ်ကုာ်သုဒီးအတံာ်ယံတံာ်လဲခဲါလံာ်လက ဖိာ်ကျါယာ်အတံာ်စိတံာ်ကမီာ်နုာ်လီာ်. မုာ်မဆါတနံာ်အံာ် ခလံာ်အိာ်ဖဲးထြာ် ၇ ဂါတဂါ (Cleopatra VII) လါအမုာ် ကီာ်အံင်ကွး(ပ်)အပယကုာ်ဘာ်ကုာ်သုလါ တံာ်ဆိကမိာ်ဆိကမး (အတွးအခါပညာရှင်) နုာ်မုာ်ပယအမံာ်ဟူသုာ်ဖျါတံာ်လါ တံာ်စံာ်စါတဲစါအပယတုာ်မုာ်မဆါတနံာ်အံာ်လီာ်.

ခလံာ်အိာ်ဖဲးထြာ်မုာ်ဝဲ စါပယဖဲးထိလံမံာ်တဆံခံဂါတဂါ (King Ptolemy XII) အဖိမုာ်ခံဂါတဂါနုာ်လီာ်. ဖဲချ.ခ.န (BC) ၅၁ နံာ်အပာ်စုးကွံာ်အသးအခါ ခလံာ်အိာ်ဖဲးထြာ်လါအသးအိာ် ၁၈ နံာ်ကဘာ်ပါကီာ်အံင်ကွး(ပ်)ယုာ်ဒီးအပုာ် ပိာ်ခါ ၁၅ နံာ် လါအမုာ်ဖဲးထိလံမံာ်တဆံသါဂါတဂါ (Ptolemy XIII) လီာ်. စုာ်နံာ်အတီာ်ပုာ်ပယလါအဆိာ်ထွဲမာ်စါအဒီပုာ်ဝဲါခါတဖာ်မာ်ဆုာ်ခလံာ်အိာ်ဖဲးထြာ် လါကဟးထီာ်ကွံာ်လါတံာ်စိတံာ်ကမီာ်အပုာ်လီာ်. ဘာ်ဆာ်အလီာ်ခံရဲမုာ်အခိာ်နုာ် ကျုလံယးစံစံာ် (Julius Caesar) မာ်စါခလံာ်အိာ်ဖဲးထြာ်လါကနုာ်ဘာ်ကုာ် အလီာ်ပစိာ်နုာ်လီာ်. တယံာ်ဘာ်ဒီးတံာ်ဒုးတံာ်ယးဖးဒိာ်အိာ်ထီာ်ဝဲလါကီာ် အံင်ကွး(ပ်)အပယနုာ်လီာ်. ဖဲချ.ခ.န ၄၇ နုာ်ခလံာ်အိာ်ဖဲးထြာ်အဒီပုာ်ဝဲါခါ ဖဲးထိလံမံာ်တဆံသါဂါတဂါဒီးပယပါတံာ်တဖာ်လီာ်ကွံာ်လါတံာ်ဒုးနုာ်လီာ်.

ဒ်သစးအိၣ်ဝဲအသိးခလံၣ်အိၣ်ဖဲးတြၣ်ပၤတၢ်ထဲတဂၤဇၢတသ့ဘၣ်အယိအဝဲဒီး တုဒီးဖျိအသးဒီးအဒိပုၤဝဲၣ်ခွါလၢအသးအိၣ် ၁၁ နံၣ်တဂၤလီၤ.

ခလံၣ်အိၣ်ဖဲးတြၣ်က့ၤကဒါက့ၤဆူရိမ့ၤကီၢ်ဒီးအိၣ်ဆိးဝဲဒီးစံးဆိးဆံးစၢ်န့ၢ်အဖိခွါ ဒီးယုၢ်န့ၢ်ဝဲအမံၤ လၢ စံးရံယုၢ် (Caesarion) လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်ဖဲ ချ.ခ.န ၄၄ န့ၣ်စံးဘၣ်တၢ်မၤသံကွံာ်အီၤအယိပုၤမၤစၢၤဆိၣ်ထွဲခလံၣ်အိၣ်ဖဲးတြၣ်လၢအဂံၢ် ဘါဆူၣ်ကတၢ်လီၤမၤကွံာ်ဝဲလီၤ. လၢခံအဝဲဟဲက့ၤကဒါက့ၤဝဲဒၣ်ဆူကီၢ် အိၣ်ကွဲး(ပ်) န့ၣ်လီၤ. စံးစုးကွံာ်အသးဝံၤအလီၢ်ခံပုၤလၢအဒိခိၣ်ကမီၤတဖၣ် မ့ၢ်ဝဲအိး(က်)ထၣ်ဝံၤယၢ် (Octavian) ဒီးမးရ်(ခ)အဲၣ်ထိနံၣ် (Mark Antony) လီၤ. ဖဲအဲၣ်ထိနံၣ်ဘၣ်အသးလၢကလဲၤဒုးဖဲရှၣ် (Persia) န့ၣ်အဝဲကွဲးခလံၣ်အိၣ် ဖဲးတြၣ်လၢကလဲၤထံၣ်လိာ်အိၣ်သကိးလိာ်အသးဒီးအီၤန့ၣ်လီၤ.

အဲၣ်ထိနံၣ်အဲၣ်ဘၣ်ခလံၣ်အိၣ်ဖဲးတြၣ်ချၢသးဒီးအဝဲဒီးတုဒီးဖျိအသးဒီး ခလံၣ်အိၣ်ဖဲးတြၣ်လီၤ. အဝဲဒီးတုဒီးဖျိစ့ၢ်ကိးအသးဒီးအိး(က်)ထၣ်ဝံၤယၢ်အဒိပုၤ ဝဲၣ်မုၢ်လီၤ. ဖဲအိး(က်)ထၣ်ဝံၤယၢ်နၢ်ဟူတၢ်ကစီၣ်အံၤအသးဒိၣ်ထီၣ်ဒိၣ်မးဒီးအဝဲ ဘိးဘၣ်ရၤလီၤလၢကဒုးထီၣ်အဲၣ်ထိနံၣ်ဒီးအကတၢ်အိး(က်)ထၣ်ဝံၤယၢ်မၤနၢၤ ကွံာ်အဲၣ်ထိနံၣ်လီၤ. အဲၣ်ထိနံၣ်စုးကွံာ်အသးဖဲခလံၣ်အိၣ်ဖဲးတြၣ်အစုဒုၣ်တီၤလီၤ န့ၣ်လီၤ.

ခလံၣ်အိၣ်ဖဲးတြၣ်တအဲၣ်ဒီးအိၣ်မူမ့ၢ်လၢအဲၣ်ထိနံၣ်တအိၣ်လၢၤဘၣ်. တၢ်စံးဝဲဒၣ် လၢခလံၣ်အိၣ်ဖဲးတြၣ်အိၣ်ဒီးဂုၢ်လၢအိၣ်ဒီးအစုၣ်အၢတကလုာ်လၢ တၢ်ကိးအီၤလၢ Asp (ဂုၢ်တကလုာ်အံၤအိၣ်ဝဲဒၣ်လၢကီၢ်အိၣ်ကွဲး(ပ်)ဒီးလုၣ်ပုၤကီၢ်အဘၣ်စၢၤ) ဒီးအဝဲမၤပုၤဟဲစိာ်ဂုၢ်တဘိန့ၣ်ဆူအအိၣ်ဒီးဂုၢ်အံၤဖျးသံကွံာ်အီၤန့ၣ်လီၤ. ဖဲန့ၣ် အခါခလံၣ်အိၣ်ဖဲးတြၣ်အသးအိၣ် ၃၉ နံၣ်န့ၣ်လီၤ. ပုၤအိၣ်ကွဲး(ပ်)ဖိတဖၣ်တၢ်စုာ် တၢ်နာ်အိၣ်ဝဲဒၣ်လၢနမ့ၢ်သံခိဖျိဂုၢ်အံၤဖျးသံနၢၤန့ၣ်နကအိၣ်မူလီၤစိၤလီၤထီၣ်န့ၣ်လီၤ. ခလံၣ်အိၣ်ဖဲးတြၣ်တအိၣ်မူဘၣ်လီၤစိၤလီၤထီၣ်ဘၣ်, ဘၣ်ဆၣ်အဝဲအတၢ်စံာ်စိၤ တဲစိၤန့ၣ်အိၣ်ဂၢ်ကျၢၤဝဲဒၣ်အါန့ၢ်အနံၣ် ၂၀၀၀ ယၣ်ယၣ်လံၣ်န့ၣ်လီၤ.

ပုလၢအဆိတလဲကီၢ်ခယူဘၢ ဖံၣ်ဒဲလ်ခးစကြိၣ် (Fidel Castro)

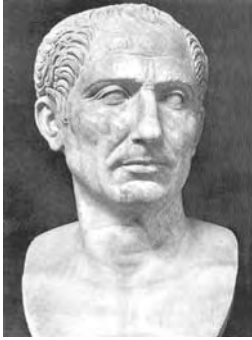
၁၉၅၀ နံၣ်န့ၣ်သးခိၣ်ကျၢ်ဒိၣ်စိဖူလ်ကွဲန့ၣ်အိၣ်ဘဲးထံးစထၣ် (Fulgencio batista) ပာဲဒၣ်ခရုဘယါကီးတဖၣ် (Carribbean island) လၢကီၢ်ခယူဘၢ အပူၤန့ၣ်လီၤ. အဲအတၢ်ပၤတၢ်ပြးမ့ၢ်တၢ်လၢအဆူၣ်အကီၢ်ဒီးမၤအၢမၤနးတၢ်ဒိၣ်မး, ဒီးအဲရကၢၤခိပနံၣ်တနီၤထူးတီၤထီၣ်ဖဲပုၤခယူဘၢဖိတဖၣ်ဘၣ်ဖှိၣ်ဘၣ်နးဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖံၣ်ဒဲလ်ခးစကြိၣ် (Fidel Castro) မ့ၢ်ပီၢ်ရီသးစၢ်တဂၤလၢအတၢ်စူၢ်တၢ်နၢ်အိၣ်ဝဲလၢဘဲးထံးစထၣ်အတၢ်ပၤဆှၢတၢ်န့ၣ်တထဲသိးတုၤသိးလိာ်အသးဘၣ်ဒီးတၢ်ယုထၢအမူး (election) သဘူၤလၢကီၢ်ခယူဘၢအပူၤန့ၣ်တအိၣ်ဘၣ်အယိခၣ်စကြိၣ်ကရၢကရိထီၣ်သးမ့ၢ်တဖၣ်လၢကမၤလီၤပီၢ်ကွံာ်ဘဲးထံးစထၣ်အပဒိၣ်န့ၣ်လီၤ.

ခၢ်စကြိၣ်ပုၤဝဲဒၣ်ကျိခံၣ်မိၣ်သၣ်ဒီးစုကဝဲၤတဖၣ်လၢအနီၢ်ကစၢ်ဒၣ်ဝဲအစ့ဒီးဒုးတၢ်ဒီးဘဲးထံးစထၣ်အသးမ့ၢ်ဖဲ ၁၉၅၃ နံၣ်အပူၤလီၤ. ဘၣ်ဆၣ်ခၢ်စကြိၣ်ဒုးတၢ်ယၢ်ဝဲနးနးကျိကျိဒီးဘၣ်လီၤလၢယိာ်ပူၤခံနံၣ်ဝံၤအလီၢ်ခံအဝဲလဲၤဆူကီၢ်မဲးကစံၣ်ကိၣ် (Mexico) ဒ်သိးကမၤတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤအသိလၢကဒုးလီၤပီၢ်ကွံာ်ဘဲးထံးစထၣ်အပဒိၣ်န့ၣ်လီၤ. တယံာ်ဘၣ်ခၢ်စကြိၣ်ဒီးပုၤပူၤထီၣ်တၢ်အဂၤ ၈၀ ယၢ်ယၢ်လဲၤန့ၣ်ဆူကီၢ်ခယူဘၢဒီးအဝဲသ့ၣ်အိၣ်ခူသ့ၣ်လၢကစၢ်ကျိဒီးဒုးတၢ်ဒုးတၢ်ယၢ်ဖဲဒီး, သူဝဲတၢ်ဒုးစဲးဒီးပုၤခးယုာ်ခးယုာ်ခးဝဲန့ၣ်လီၤ. လၢခံကတၢ်ဘဲးထံးစထၣ်ယုာ်ပူၤဖျဲးကွံာ်အသးလၢကီၢ်ခယူဘၢဖဲ ၁၉၅၉ နံၣ်န့ၣ်လီၤ.

ခပ်စကြိုင်ကဲထိုင်ကီၢ်ခယူဘၢခိၣ်နီၤဒီးဒုးအိၣ်ထီၣ်ခိမ့ၤနံးပဒိၣ်ဒ်သိးကပၤဝဲပှၤ ခယူဘၢဖိတဖၣ်အတၢ်အိၣ်မူကိးကပၤဒီးန့ၣ်လီၤ. တယံာ်ဘၣ်ပှၤထံဖိကီၢ်ဖိအခွဲး အယာ်စးထီၣ်လီၤမၤဝဲဒ်သိးဝဲဘဲးထံးစထၣ်ပၤတၢ်အခါဒီးခယူဘၢကီၢ်တၢ်ကူၣ်လဲၤ မၤကတၢ်တဖၣ်စ့ၢ်ကိးတဒိၣ်ထီၣ်ထီၣ်ဒီးတထူးတီၤထီၣ်ဘၣ်. ပှၤခယူဘၢဖိအါ ဒ်အါဂၤဘၣ်ဟံာ်တ့ၢ်ကွံာ်အဟံာ်အယီၤဒီးဂုၢ်ကျဲးစးလဲၤယုဖံးယုမၤတၢ်လၢတၢ်လီၢ် အဂၤလီၤ. ဘၣ်ဆၣ်သနၢ်က့ၣ်ခပ်စကြိုင်မ့ၢ်ပှၤအခိၣ်တဂၤလၢအမၤဒိၣ်ထီၣ်ထီ ထီၣ်ဒီးမၤအါထီၣ်တၢ်န့ၢ်ဘျးတဖၣ်အါမးလၢပှၤခယူဘၢဖိအဂီၢ်လီၤ. တၢ်ကူၣ်ဘၣ် ကူၣ်သ့ဒီးဆူၣ်ချမၤစၢၤတၢ်ကွၢ်ထွဲလီၢ်သ့ၣ်တဖၣ်တလိာ်ဟ့ၣ်အပှၤဒီးပှၤကမ့ၢ်ထံ ဖိကီၢ်ဖိကိးဂၤဒီးအိၣ်ဒီးတၢ်အုၣ်ကီၤသးလၢကမၤန့ၢ်တၢ်ဖံးတၢ်မၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

အမဲရကၤလၢအမ့ၢ်ကီၢ်ခယူဘၢထံကီၢ်ဘူးတံာ်သမၤထီၣ်ဒါဝဲဒ်ခပ်စကြိုင်အပဒိၣ် ဆူၣ်ဆူၣ်ကီၢ်ကီၢ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲသ့ၣ်တဖၣ်ဂုၢ်ကျဲးစးလၢကမၤလီၤပှီၢ်ကွံာ် ခပ်စကြိုင်ပဒိၣ်လၢ ၁၉၆၁ နံၣ်အပူၤလီၤ. ဝဲ ၁၉၆၂ နံၣ် ခယူဘၢအိၣ်ဝဲဒ်လၢ အမဲရကၤဒီးဆိဘံးယုနယၢ် (Soviet Union) တၢ်ဒုးတၢ်ယၤဖးဒိၣ်အကဆူး န့ၣ်လီၤ. ခပ်စကြိုင်ဟ့ၣ်အခွဲးလၢ Soviet ကဆီလီၤနယုချံယါစုကဝဲၤဝဲခယူဘၢ ကီၢ်အပူၤန့ၣ်လီၤ.

မ့ၢ်မဆါတနံၤအံၤကီၢ်ခယူဘၢမ့ၢ်စ့ၢ်ကိးခိမ့ၤနံးထံကီၢ်တဘျီလၢအအိၣ်တ့ၢ်ဝဲလၢ ဟံာ်ခိၣ်ဒိဘျီအပူၤဒီးန့ၣ်လီၤ. ဝဲယၤဖိၣ်နံၣ် ၂၀ အကတၢ်န့ၣ်တၢ်သဘံာ်သဘၣ် အိၣ်ထီၣ်ဝဲဒ်လၢပှၤခယူဘၢဖိကဒဲကဒဲတဖၣ်အကျါအယီၤ, ခပ်စကြိုင်တြျါကွံာ် အတၢ်သိၣ်တၢ်သီလၢအယံးအစ့ၤတနီၤန့ၣ်လီၤ. ပှၤကွံာ်အနံၣ် ၄၀ ဘၣ်ဆၣ်, ခပ်စကြိုင်မ့ၢ်ပှၤလၢအမံၤဒိၣ်သၣ်ဒိၣ်ဒီးလၢပှၤဒီးတၢ်စိတၢ်ကမီၤတဂၤလၢကီၢ်ခယူဘၢ ပှၤဒီးန့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်ဝဲ ၂၀၀၈ နံၣ်န့ၣ်ခိဖျါအတၢ်အိၣ်ဆူၣ်အိၣ်ချတဂ့ၢ်အယီၤဟး ထီၣ်ကွံာ်လၢကီၢ်ခိၣ်အလီၢ်ဒီးဟ့ၣ်လီၤက့ၢ်အလီၢ်အလၢဆူအပူၤပိာ်ခွါရၣ်အူခးစတြီ အိၣ်လီၤ.

ရိမ္မာအသူးခိပ်ဖးဒိပ်ဒီးအထံအကီၢ်ခိပ်နာ် ကျူလံယားစံစံာ် (Julius Caesar)

ကျူလံယားစံစံာ် (Julius Caesar) မှာသူးခိပ်ကျာ်လာအဖျိုးစိတဂးဒီးအိပ်ဒီးတလၢလၢတၢ်ကွဲးလံာ်တကပၤန့ၣ်လီၤ. အဝဲမ့ၢ်စ့ၢ်ကီးပှၤအကါခိပ်ကတၢ်တဂၤလၢအမၤစၢၤဆိပ်ထွဲဒီးဘိုထီၣ်ရိမ္မာအဘီမ့ၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဖဲစံာ်စးထီၣ်မၤတၢ်န့ၣ်ဟ်ဖိၣ်လိာ်အသးဒီးပှၤဒိပ်စိခိပ်ကမိၤခံၤလၢအမ့ၢ်ပှၤထူးပှၤတီၤတြးစးစံ (Crassus) ဒီးသူးခိပ်ကျာ်ဖိၣ်ဖှၣ် (Pompey) န့ၣ်လီၤ. ဖဲချ့ၤခ.န.၅၉ န့ၣ်အဝဲသ့ၣ်ယုထၢထီၣ်စံစံာ်ဒ်အမ့ၢ် ကောၣ်စံစံာ် (Consuls), ခံၤအကျါတဂၤလၢအမ့ၢ်ပဒိပ်လီၤလၢလၢအထီကတၢ်လီၤ. ဖဲအကဲထီၣ် ကောၣ်စံစံာ် တနံၣ်အလီၢ်ခံစံာ်ဟးထီၣ်လၢဝဲၣ်ရိမ္မာအပှၤဒီးပၤတၢ်လၢကီလ် (Gaul) (မုၢ်မဆါတနံၣ်အံၤမ့ၢ်ဖြိၣ်စ့ၣ်ကီၢ်) န့ၣ်လီၤ. ဖဲန့ၣ်ဘၣ်တၢ်သ့ၣ်ညါဟ်ကဲအီၤဒ်သူးမ့ၢ်ခိပ်နာ်တဂၤလီၤ. အဝဲဆိကတီၢ်ကွံာ်တၢ်ပူထီၣ်တၢ်ဒီးတၢ်ထီၣ်ဒူးတၢ်တဖၣ်ဒီးအဝဲလဲၤတုၤဒ်လဲာ်ဆူကီၢ်တြးတ့ၣ် (Britain) လီၤ. အဝဲကွဲးနီၣ်ကွဲးယါဘၣ်ယးတၢ်ဒူးတၢ်ယၤလၢအဘၣ်လဲၤခီဖျိဝဲအဂ့ၢ်လၢာ်ခးတဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဖဲစံာ်အိပ်လၢကီလ်အခါ, ခြးစးစံဘၣ်တၢ်ကျုၣ်မၤသံကွံာ်အီၤလၢသူးခိပ်ကျာ်ဖိၣ်ဖှၣ်န့ၣ်လီၤ. ဒီးဖိၣ်ဖှၣ်ကဲထီၣ်ပှၤပၤတၢ်လၢဝဲၣ်ရိမ္မာဒီးထီၣ်ဒါက့ၤစံစံာ်လီၤ. ဖိၣ်ဖှၣ်ဘိးဘၣ်ရၤလီၤလၢစံစံာ်မ့ၢ်ပှၤတုၢ်ကီၢ်ဒီးဟ့ၣ်လီၤတၢ်ကလုာ်လၢတၢ်ကမၤဟးဂီၤကွံာ်

စံစာအသုံးမှန်နဲ့လီ။ ဘဉ်ဆဉ်စံစာတခိဘိးဘဉ်ရၤလီၤတၢ်ဒုးတၢ်ယၤလၢကဒုး
တၢ်ဒီးဖိဉ်ဖှဉ်အယိစံစာဒီးအသုးမှန်လဲၤဒုးယၤတၢ်ဒီးဖိဉ်ဖှဉ်လၢဝှံဂီၤမ့ၤအပူၤဒီး
ဖိဉ်ဖှဉ်ဘဉ်ယုၤဖျိးကွံာ်ဆူကြံး(စ်)ကီၢ် (Greece) န့ၣ်လီၤ။

ဖဲန့ၣ်အဆၢကတီၢ် ဝှံဂီၤမ့ၤဘဉ်တၢ်ပၤအီၤလၢဘျီဉ်ဒိဉ်ထး (တၢ်စိကမိၤဒိဉ်ကိဉ်ကး)
လီၤ။ စံစာတူၢ်ဘဉ်ဝဲဒဉ်လၢဝှံဂီၤမ့ၤပဒိဉ်တဖၣ်အံၤမ့ၢ်ပှၤအီၣ်ကဘျးကဘျဉ်တၢ်
အယိဆိကမိဉ်ဝဲဒဉ်လၢဝှံဂီၤမ့ၤဖိတဖၣ်လိဉ်ဘဉ်ခိဉ်န့ၣ်လၢအခၢဉ်တနၢဉ်တဂၤလီၤ။
ဖဲချ.ခ.န ၄၉ နံဉ်န့ၣ်အဝဲဘိးဘဉ်ရၤလီၤအနီၢ်ကစၢ်အသးလၢအမ့ၢ်မိၤစိရီၤ
(Dictator) ဒီးလၢယဲၢ်နံဉ်အတီၢ်ပူၤအဝဲဒုးထီၣ်ဖိဉ်ဖှဉ်ဒ်သိးအတၢ်ပၤတၢ်ပြးကကၢ်
ကျၢၤဝဲအဂီၢ်လီၤ။ ဝှံဂီၤမ့ၤအပူၤကူၣ်လိာ်တၢ်တနီၤသ့ၣ်ကီၢ်သးဂီၤလၢစံစာအစိကမိၤ
ကဒိဉ်ထီဉ်တလၢအယိအဝဲသ့ၣ်မၤသံကွံာ်စံစာလၢဘျီဉ်ဒိဉ်ထးအတၢ်ဒါဖိခိဉ်ဖဲ
လၢမးရှး ၁၅ သီ ချ.ခ.န ၄၄ န့ၣ်လီၤ။

စံစာပၤဘဉ်တၢ်လၢဝှံဂီၤမ့ၤလၢဆၢကတီၢ်စ့ၤကီၢ်အပူၤဘဉ်ဆဉ်အဝဲကဲထီဉ်ထံကီၢ်
ခိဉ်န့ၣ်တဂၤလၢအမံၤဟူသဉ်ဖျါဖးဒိဉ်တဂၤလီၤ။ ဒိဖျိအဝဲမၤတၢ်ဆိတလဲအယိမၤ
စၢၤဝဲဒ်သိးတၢ်ကသ့ၣ်ထီဉ်အနံဉ် ၅၀၀ ရီၤမ့ၤ ဘီမုၢ်န့ၣ်လီၤ။ အဝဲစူးကွံာ်အသးပူၤ
ကွံာ်အနံဉ် ၂၀၀၀ ဘဉ်ဆဉ်, ဟီဉ်ခိဉ်ဒီဘုဉ်ခိဉ်န့ၣ်တနီၤစူးကါမံၤပာ်ဖျါ
“Caesar” (ဒ်အမ့ၢ် “ခါစာ (Kaiser)” လၢကီၢ်ကွၢ်မနံဉ် (Germany) အပူၤဒီး
“စံဉ်စာ (czar)” လၢကီၢ်ရၢရှဉ်အပူၤန့ၣ်လီၤ)။

ပျာလှူအဟူးဂဲလ်တိုလှူ တိုခွဲးတိုယာ်အဂီၢ်

နဲလ်စာၣ်မ့ဒဲလၣ် (Nelson Mandela)

ကလံၤထံးအာဖြူကၢခိၣ်နီၣ် နဲလ်စာၣ် မ့ဒဲလၣ် (Nelson Mandela) မ့ၢ်ပျာ
ဟူးဂဲလ်တိုဖိတဂၢန့ၣ်လီၤ. အဲမ့ၢ်ပျာလှူအဟူးဂဲလ်ထီၣ်အဲးဖသ့ၣ် (Apartheid)
န့ၣ်လီၤ. အဲးဖသ့ၣ်မ့ၢ်ဝဲကလံၤထံးအာဖြူကၢပဒိၣ်ကျဲသန့အဖိးသဲးစးလၢမၤလီၤ
ဖးပျာထံးဖိကီၢ်ဖိကမ့ၢ်တဖၣ်ဒ်အစၢၤအသ့ၣ်ကလုာ်န့ၣ်ဟဲဝဲအသိးဒီးဖဲးညၣ်အ
လှံၤအိၣ်ဝဲအသိးလီၤ.

ဖဲဟီၣ်ခိၣ်တိုဒုးဖးဒိၣ်ခံၣ်တၢ်တၢ်န့ၣ်, မ့ဒဲလၣ်မၤသကိးတိုဒီးအာဖြူကၢဒီကလုာ်
ဒီကရဲး (Africa National Congress (ANC)) ဒီးလၢခံအဲဝဲထီၣ်ဘၣ်ခိၣ်နီၣ်
တဂၢလၢ ANC အပူၤလီၤ. တၢ်ကရၢကရိအံၤအိၣ်ဒီးတၢ်ဟံပနီၣ်တမံၤလၢအမ့ၢ်ဝဲ
ကဒုးတၢ်လၢပျာသ့ဖဲးဖိလၢအအိၣ်လၢကီၢ်အာဖြူကၢတဖၣ်အတၢ်သဘျူအဂီၢ်လီၤ.

မ့ဒဲလၣ်တအဲၣ်ဒီးသူတၢ်စုဆူၣ်ခိၣ်တကးလၢ ANC အတၢ်ဒုးထီၣ်အိၣ်အပူၤ
ဘၣ်. ဘၣ်ဆၣ်သန့က့မ့ဒဲလၣ်ဆိတလဲကွံာ်တၢ်ဆိကမိၣ်ဖဲပၤကီၢ်တဖၣ်မၤသံ
ပျာအာဖြူကၢဖိလၢတအိၣ်ဒီးအစုကဝဲဘၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. အယီ, အဝဲသဆၣ်
ထီၣ်ဝဲလၢကသူတၢ်မၤဟးဂီၤတၢ်လၢကထီၣ်အိၣ်အဂီၢ်လီၤ. တၢ်အဝဲအံၤမ့ၢ် တၢ်
မၤခူသ့ၣ်တၢ်လၢကမၤဟးဂီၤခူသ့ၣ်တၢ်ဒီးမၤလီၤပီၢ်ကွံာ်အာဖြူကၢပဒိၣ်န့ၣ်လီၤ.
တကတီၢ်လီၤဖဲန့ၣ်, အာဖြူကၢပဒိၣ်ဟံပနီၣ် ANC တၢ်ကရၢကရိလၢအမ့ၢ်ပျာမၤ
ကမၣ်ထံကီၢ်တၢ်ဘျူသဲးတဖၣ်လီၤ. ဖဲ ၁၉၆၂ နံၣ်န့ၣ်ပဒိၣ်ဆၢတဲာ်လၢမ့ဒဲလၣ်

မှ်ပှၤမၤကမၢ်တၢ်သိၣ်တၢ်သီလၢအပူထီၣ်ထီၣ်ဒါပဒိၣ်အပိၤ, အဝဲဘၣ်တၢ်စံၣ်ညီၣ်အီၤလၢကလီၤဘၣ်လၢပိၣ်ပူၤ ၅ နံၣ်လီၤ. တနံၣ်ပူၤကွံာ်အလီၢ်ခံ, ပဒိၣ်ယုအါထီၣ်အတၢ်ကမၢ်ဒီးဒါန့ၣ်အီၤဆူပိၣ်ပူၤတစါအသးန့ၣ်လီၤ.

ဖဲ ၁၉၈၀ နံၣ်အလီၢ်ခံ, ပှၤန့ၣ်ဟူဒီးသ့ၣ်ညါအါထီၣ်ဘၣ်ယးမ့ၣ်လၢအတၢ်မုၢ်လၢလၢကလံၤထံးအါဖြံၤကၢအဂီၢ်လီၤ. ပှၤလၢအန့ၣ်ဟူတၢ်ဂ့ၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤ, စးထီၣ်ဟူးဂဲၤတၢ်လၢမ့ၣ်လၢကထူၣ်ဖျဲးထီၣ်လၢပိၣ်ပူၤအဂီၢ်လီၤ. ထံကီၢ်ဒီးတၢ်ကရၢကရိတဖၣ်ကိးဖုဒဲးလၢအအိၣ်လၢ ဟီၣ်ခိၣ်ဒီးဘ့ၣ်ဟ့ၣ်အီၤတၢ်မၤစၢၤဆီၣ်ထွဲအပိၤ, ဖဲ ၁၉၉၀ နံၣ်သီသီန့ၣ်ကလံၤထံးအါဖြံၤကၢအဂီၢ်ခိၣ် အဲၤဖဲ.ဒဘျူဒံၢ်ခလဲး (F.W. de Klerk) ဟ့ၣ်လီၤတၢ်ကလုာ်လၢ တၢ်ကပျၢ်ကွံာ်မ့ၣ်လၢန့ၣ်လီၤ. ကီၢ်ခိၣ်ဒံၢ်ခလဲးဒီးမ့ၣ်လၢမၤသကိးတၢ်ဒ်သိးသိးလၢကဆိတလဲကွံာ်ထံကီၢ်ဒီးဟ့ၣ်တၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်တုၤသိးထဲသိးဆူ ပှၤကိးကလုာ်ဒဲးလၢအအိၣ်လၢကလံၤထံးအါဖြံၤကၢအပူၤလီၤ.

ကလံၤထံးအါဖြံၤကၢမၤတၢ်ယုထၢအမူးလၢအအိးထီၣ်န့ၣ်တၢ်သဘျူလၢပှၤကိးကလုာ်ဒဲးအဂီၢ်ဖဲ ၁၉၉၄ နံၣ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၣ်လၢဒီး ANC မၤနၢၤတၢ်ယုထၢအမူးဒီးမ့ၣ်လၢကဲထီၣ်ပှၤသူဖံးဖိကီၢ်ခိၣ်အဆိကတၢ်တဂၢန့ၣ်လီၤ.

ကိုယ်ယူရပူအပေါ်

ခွါလံင်မဲးန့ၣ် (Charlemagne)

👉 နံၣ်အခါၣ်သး (AD ၅၀၀ - ၁၅၀၀ နံၣ်ယၣ်ယၣ်) ယူရပူစီပလၢအပွဲၤဒီး တၢ်စိတ်ကမိၤအကျါတၢ်မ့ၢ်ဝဲခွါလံင်မဲးန့ၣ် (Charlemagne) န့ၣ်လီၤ. ခွါလံင်မဲးန့ၣ်မ့ၢ်ပှၤပှၤဖြး(ခဲ) (frank) ဖိန့ၣ်လီၤ. ပှၤဖြး(ခဲ)ဖိတဖၣ်န့ၣ်မ့ၢ်ကလုာ်န့ၣ်တကလုာ်လၢအအိၣ်ဆိးလၢဖြၣ်စ့ၣ်ကိုးဒီးကွၢ်မနံၣ်ကိုးအဘၢၣ်စၢၤန့ၣ်လီၤ. ဝဲအဝဲကထီၣ်စီပလၢတၢ်လၢအပၢတၢ်လၢဖြး(ခဲ) ဝဲ AD ၇၇၁ နံၣ်အတီၢ်ပူၤန့ၣ်ခွါလံင်မဲးန့ၣ်အဲၣ်ဒီးမၤဒိၣ်ထီၣ်လဲၣ်ထီၣ်ဒီးမၤဆူၣ်ထီၣ်အဘီအမုၢ်လီၤ. အဝဲဘၣ်အသးစ့ၢ်ကိုးလၢကမၤလဲၣ်ထီၣ်ခရံၣ်ဖိအတၢ်ဘူၣ်တၢ်ဘါဒီးဒီးသးဒါရီမဲခဲးသလးတၢ်ဘါယူၤသရီၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဒ်တၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤအိၣ်လၢခွါလံင်မဲးန့ၣ်အခိၣ်န့ၣ်ပူၤအသိး, ခွါလံင်မဲးန့ၣ်န့ၣ်လီၤဒုးတၢ်ဒီးပှၤဝဲး(က်)စီၣ်ဖိ (Saxons) လၢအမ့ၢ်ကွၢ်မနံၣ်ကလုာ်န့ၣ်အဂၤတဖုလၢအနံၣ် ၃၀ အတီၢ်ပူၤလီၤ. လၢတၢ်ဒုးတၢ်ယၤတဖၣ်အံၤအပူၤ, ခွါလံင်မဲးန့ၣ်ပၢဘၣ်ကလံၤထံး ယူရပူထံကိုးအါဘၣ်လၢအပၢပၢပၢဝဲဒ်ဒီးဖြၣ်စ့ၣ်ကိုး (France), ဆွဲးစလဲၣ်(န်) (Switzerland), ဘၢလံကွံယါမ် (Belgium), နၢၣ်သလဲၣ်(န်) (Netherlands) ထံကိုးတဖၣ်ဒီးအံၣ်တလံၣ် (Italy) တတ်ဒီးကိုးကွၢ်မနံၣ် (Germany) တတ်တဖၣ်လီၤ.

ဖဲ ၈၀၀ နံနံနံနံ, ပပပ (Pope) ဟ့ၣ်လၢဟ့ၣ်ကပီၤခါလံာ်ခဲးန့ၣ်လၢရိမ့ၤတဖၣ်
အဘီမုၢ်စီၤပၤန့ၣ်လီၤ. ယုၤရပၤစီၤပၤတဖၣ်လၢအပၤတ့ၢ်ဘၣ်ရိမ့ၤဘီမုၢ်တုၤလီၤလၢ
၁၈၀၆ နံနံအကျါ, ခါလံာ်ခဲးန့ၣ်မ့ၢ်ဘီမုၢ်စီၤပၤလၢအမံၤဟူသၣ်ဖျါကတၢ်တဂၤ
န့ၣ်လီၤ. အဝဲကရၢကရိထီၣ်ပဒိၣ်ပပၢ်တဖၣ်လၢအဘီမုၢ်အဂီၢ်ဒီးအဝဲမၤတၢ်ဒီး
တၢ်ဘါယုၤက့ၢ်ခိၣ်န့ၣ်တဖၣ်ဒ်သိးကမၤကွၢ်ဝဲလၢမ့ၢ်အဝဲအတၢ်သိၣ်တၢ်သီတဖၣ်
န့ၣ်တၢ်ဒိကန့ၣ်အီၤစ့ၢ်ကိးဒါန့ၣ်လီၤ.

ခါလံာ်ခဲးန့ၣ်မၤဂ့ၤထီၣ်တၢ်အါမးလၢအဘီမုၢ်ပူၤလီၤ. အဝဲဆိလီၤကျိၣ်စ့အကျါ
အကျဲအသိးဒီးအဝဲဘီဘၣ်မၤဂ့ၤထီၣ်က့ၤစံၣ်ညီၢ်ကွီၢ်အဘျီၣ်ဒိၣ်တဖၣ်လီၤ. အဝဲဘီ
ထီၣ်စံၣ်ညီၢ်ကွီၢ်လံာ်ရိဒီးဖးလဲၢ်ဒီးသ့ၣ်ထီၣ်ကွီၢ်လၢအန့ၢ်ပူၤတၢ်လီၤလီၤဟိတတီၤ
န့ၣ်လီၤ. အဝဲဘၣ်ယိၣ်ဘၣ်ဘီဝဲဒ်လၢ ပုၤမုၢ်ဆ့ၣ်မုၢ်ဂီၤတဖၣ်အတၢ်မၤလိမၤဒီး
အဂီၢ်ဒီးမၤဂ့ၤထီၣ်တၢ်မၤလိမၤဒီးလၢပုၤလုၢ်တၢ်အဒိၣ်တဖၣ် (Priests) အဂီၢ်လီၤ.
အဝဲမုၢ်လၢလၢတၢ်ကူၣ်ဘၣ်ကူၣ်သ့န့ၣ်ကမၤဂ့ၤထီၣ်ပုၤကမုၢ်ထံဖိကီၢ်ဖိတဖၣ်လၢ
ကကဲထီၣ်ပုၤခရံၣ်ဖိလၢအဂ့ၤတဂၤလီၤ.

ခါလံာ်ခဲးန့ၣ်စူးကွံာ်အသးဖဲ ၈၁၄ နံနံနံနံလီၤ. မုၢ်မဆါတနံၤအံၤခါလံာ်ခဲးန့ၣ်
ဘၣ်တၢ်သ့ၣ်နီၣ်ထီၣ်ကွၢ်အီၤဒ်အမ့ၢ်ပုၤလၢအမံၤဟူသၣ်ဖျါဒီးအကျါဒိၣ်ကတၢ်တ
ဂၤလၢပုၤပၤတၢ်အကျါလၢယုၤရပၤဖိတဖၣ်အတၢ်စံၣ်စီၤတဲစီၤအပူၤလီၤ. တဘျီဘျီ
ပုၤကိးခါလံာ်ခဲးန့ၣ်လၢယုၤရပၤတဖၣ်အပၢ်န့ၣ်လီၤ.

နို်ပမုာ်လကုာ်သ့ဒီးအိာ်ဒီးတၢ်သ့ာ်ဇုးသးဇုး အဲလံးစဘဲး ၁ (Elizabeth I)

၁ အဲလံးစဘဲး ၁ (Elizabeth I) ကဲထီာ်ကီာ်အ့ကလဲာ်(နံ)အနို်ပမုာ်န့ာ်ပှၢတၢ်
ဂၤဆိကမိာ်လၢအဲကမုာ်ပှၢလၢကပၢဘၣ်တၢ်ယံာ်ယံာ်န့ာ်လီၤ. အဲလံးစဘဲး ၁
န့ာ်တမ့ာ်လၢအပၢဘၣ်ကီာ်အ့ကလဲာ်(နံ) ထဲယၢဖျိာ်နံၤတတ်ယၢာ်ယၢာ်ဘၣ်, အဲ
မ့ာ်စ့ာ်ကီးကီာ်အ့ကလဲာ်(နံ)ပှၢပၢတၢ်လၢအမံၤဟူသၣ်ဖျါတဂၤန့ာ်လီၤ.

အဲလံးစဘဲးမ့ာ်ဝဲအဲနံာ်ဘိလံ(နံ) (Anne Boleyn), ဒီးစီၤပၤဟဲနရံာ်ယိးဂၤတဂၤ
(King Henry VIII) အမါခံဂၤတဂၤအဖိမုာ်လီၤ. ဟဲနရံာ်အိာ်စ့ာ်ကီးဒီးအဖိမုာ်
မဲရုာ် (Mary) လၢအမ့ာ်အမါအဆိကတၢ် တဂၤအဖိမုာ်ဒီးအဖိခွါအဲး(၆)ဝး(၆)
(Edward) လၢအမ့ာ်အမါသၢဂၤတဂၤအဖိန့ာ်လီၤ. ဝဲဟဲနရံာ်သံဝံၤအလီၢ်ခံ
အဲး(၆)ဝး(၆)ပၢဘၣ်တၢ်ဆၢကတီာ်စ့ၤကိာ်တုၤလၢအသံတစုလီၤ. မဲရုာ်ပၢဘၣ်
တၢ်သၢနံာ်ဝံၤစူးကွံာ်အသးလီၤ. ဝဲ ၁၅၅၈ နံာ်န့ာ်, အဲလံးစဘဲးကဲထီာ်ဘၣ်ဝဲဒၣ်
ကီာ်အ့ကလဲာ်(နံ)အနို်ပမုာ်ဝဲအသးအိာ် ၂၅ နံာ်န့ာ်လီၤ.

ဝဲန့ာ်အဆၢကတီာ်န့ာ်ကီာ်အ့ကလဲာ်(နံ)ဖျိာ်ယာ်ဝဲအဂံၢ်ဘါစါဒီးတၢ်သဘံာ်သဘုာ်
အိာ်လၢကရူၢ်အါဖုအကျါအယိထံကီာ်တမုာ်တစုာ်ဘၣ်. ပှၢထံဖိကီာ်ဖိသ့ာ်တဖၣ်
မုာ်လၢဝဲဒၣ်လၢနို်ပမုာ်အဲလံးစဘဲးကဒီးတ့ဒီးဖျါအသးဒီးပှၢပိာ်ခွါဂံၢ်ဘါဆူာ်တဂၤ
လၢကဟံးစုန့ာ်က့ၤအီၤန့ာ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်အဲလံးစဘဲးတဆၢဒီးမုာ်လၢလၢကနီၤ
လီၤအတၢ်န့ာ်စိန့ာ်ကမီၤဆူပှၢဂၤအအိာ်ဘၣ်. အဲဝဲဟဲလီၤအသးကျါမုဆူလၢက

ကဲထိုင်နီပမုန်လၢအလၢအပွဲတဂၢလီၤ. အယိအဝဲဟ်ဖိုင်ပုၤကူၣ်ဘၣ်ကူၣ်သ့
လၢအတၢ်လဲၤခိဖျိအါဒီးအနၢ်ဝဲတဖၣ်လီၤ. အဲလံးစဘဲးအနီၢ်ကစၢ်ဒၣ်ဝဲအိၣ်ဒီး
တၢ်ကူၣ်ဘၣ်ကူၣ်သ့လၢအဒိၣ်အထိဒီးမ့ၢ်ပုၤလၢအဖျိးစိဒီးပွဲၤဒီးတၢ်သ့ၣ်န့ၣ်သးန့
န့ၣ်လီၤ.

နီၢ်ပမုန်ဟ့ၣ်ဂံၢ်ဟ့ၣ်ဘါအဲကလံးအပုၤကဘိဖိလၢအကူၣ်လဲၤမၤကၢတၢ်တဖၣ်
လၢ ကလဲၤဝုၤဝါတၢ် လၢဟီၣ်ခိၣ်ချၢဒီးဘၣ်ညါန့ၣ်လီၤ. ကဘိခိၣ်ဖြးစံး(စ်)ဖြး(ခ်)
(Francis Drake) မၤထူးထီၣ်တီၤထီၣ်က့ၤကီၢ်အ့ကလဲၣ်(န်)ဒီးယုန့ၢ်တၢ်ကူၣ်
လဲၤမၤကၢအကျိၤအကျဲအသီဆူကီၢ်အမဲရကၢ, ကီၢ်အ့ရှၢၣ်တဖၣ်ဒီးအၢဖြဲၤကၢ
ထံကီၢ်တဖၣ်အပူၤလီၤ. ဒ်တၢ်ကူၣ်လဲၤမၤကၢဒီးကီၢ်အဂၢဒိၣ်ထီၣ်လဲၤထီၣ်အသိးကီၢ်
အ့ကလဲၣ်(န်) စ့ၢ်ကိး ထူးထီၣ်တီၤထီၣ်ဝဲန့ၣ်လီၤ. အဲလံးစဘဲးတၢ်ပၤအဖိလၢ
ပုၤအဲကလံးလံာ်ဇိၤလံာ်ဇိၤဒီးဒွဲလၢတၢ်သ့တၢ်ဘၣ်တဖၣ်စ့ၢ်ကိးဟဲဒိၣ်ထီၣ်လဲၤထီၣ်
ဝဲ (မ့) “အိၣ်ဖျဲၣ်ထီၣ်က့ၤ” တဘျီကဒီးန့ၣ်လီၤ. ဖဲစိၤဝဲန့ၣ်အခါပုၤကွဲးလံာ်မံၤဟူ
သၣ်ဖျါတနီၤမ့ၢ်ဝဲဝဲလယၢၣ်ရှး(ခ်)စပံယၢၣ် (William Shakespeare),
ခရံးစတိၣ်ဖၢၣ်မါ(ရ်)လိဝံ (Christopher Marlowe), ဖြးစံး(စ်) ဘ့ခိၣ်
(Francis Bacon), အဲးဖမၢၣ် စဝဲ(န်)စၢၣ် (Edmund Spenser) ဒီး ကျီ(န်)
ဒီးနံ (John Donne) တဖၣ်လီၤ.

ဖဲအဲလံးစဘဲးစူးကွံာ်အသးဖဲ ၁၆၀၃ နံၣ်အခါ ကီၢ်အ့ကလဲၣ်(န်)ထူးတီၤထီၣ်ဝဲဒီး
ဂံၢ်ဆူၣ်ဘါဆူၣ်ထီၣ်ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ. အဲလံးစဘဲးပၤတၢ်လၢ ၄၅ နံၣ်အတီၢ်ပူၤအဝဲ
ဘၣ်တၢ်သ့ၣ်ညါအိၣ်အမ့ၢ်အဲလံးစဘဲးအမ့ၢ်နံၣ်မ့ၢ်သိတဖၣ် (Elizabethan Ages)
လီၤ.

ပုၤလၢအတုထီၣ်ဘျီထီၣ်
 တၢ်လီၤကဟုကညီၢ်
 အါအိမ့ၣ်ပဲၣ် (Ieoh Ming Pei)

အါအိမ့ၣ်ပဲၣ် (Ieoh Ming Pei) မ့ၢ်ပုၤမံၤဟူသၣ်ဖျါအကါဒိၣ်အကျါတဂၤလၢအတုထီၣ်ဘျီထီၣ်တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဖးဒိၣ်လီၤကဟုကညီၢ်လၢခ့ၣ်ခဲအံၤတဖၣ်လီၤ. အဲၣ်မ့ၢ်ပုၤလၢအတုထီၣ်ဘျီထီၣ်တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ဖးဒိၣ်တဖၣ်လၢဟီၣ်ခိၣ်ချါဒီတဘျီညါလံန့ၣ်လီၤ. အဲၣ်အစုလီၢ်အက့ၢ်အဂီၢ် (style) ဒီးအတၢ်ဆိကမိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အစိအကမီၤအိၣ်ပဲၣ်လၢပုၤတုထီၣ်ဘျီထီၣ်တၢ်အဂၤသ့ၣ်တဖၣ်အလီၤအါမးစ့ၢ်ကီးလီၤ. အဲၣ်မ့ၢ်ပုၤတဂၤလၢဘၣ်တုထီၣ်တၢ်ဖးထီၣ်လၢဝုၢ်ဖးဒိၣ်တဖၣ်အပူၤလီၤ.

အါအိမ့ၣ်ပဲၣ် (I.M.Pei) အိၣ်ဖျါထီၣ်လၢဝုၢ်ခဲနံၣ်တဲနံ (Canton), တရုးကီၢ်ဖဲ ၁၉၁၇ နံၣ်အပူၤလီၤ. အဲၣ်လဲၤမၤလိတၢ်လၢကီၢ်အမဲရကၤ, ဘၣ်ဆၣ်ဟီၣ်ခိၣ်တၢ်ဖးဒီးဒိၣ်ခံဘျီတဘျီကဲထီၣ်အယိအဲၣ်ပဲၣ်က့ၤကဒါက့ၤဆူတရုးကီၢ်တသ့ဘၣ်. အယိအဲၣ်အတၢ်မၤအါဒၣ်တက့ၢ်လီၤဘၣ်ပဲၣ်ဒၣ်လၢကလံၤစိးအမဲရကၤဒီးယူရပၤတကပၤန့ၣ်လီၤ.

ဖဲ ၁၉၄၀ နံၣ်န့ၣ်ပဲၣ်စးထီၣ်မၤတၢ်ဒ်အမ့ၢ်ပုၤတုထီၣ်ဘျီထီၣ်တၢ်တဂၤတုၤလီၤတီၤလီၤန့ၣ်လီၤ. အဲၣ် သ့ၣ်ထီၣ်ဘျီထီၣ် တၢ်မၤတီၢ်ကျဲၤအကါဒိၣ်တဖၣ်ဒ်အမ့ၢ် Mile High Center လၢအအိၣ်လၢဝုၢ်ဒဲ(န့)ဘၢ် (Denver), ခိၣ်လိၣ်ရါဒိၣ်ကီၢ်စဲၣ် (Colorado) အပူၤန့ၣ်လီၤ.

ဖဲ ၁၉၅၅ နံၣ်အဝဲမၤအိၣ်ထီၣ်အနီၣ်ကစၢ်ဒၣ်ဝဲတၢ်ဖဲတၢ်မၤလၢအမ့ၢ်ဝဲအါအဲၣ်ဝဲၣ်
ဒီးပှၤမၤယုၣ်မၤသကိးတၢ် (I.M. Pei & Associates) န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဖဲတၢ်မၤ
အဆိကတၢ်လၢပဲၣ်မၤဝဲ အကျါပၣ်ယုၣ်ဒီးတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်တၢ်ကွၢ်ကီၤ အလီၢ်
(museum) ဖဲစၣ်ရၢယုၣ် (Syracuse) လၢအအိၣ်လၢ ဝှၢ်နယူယီး (New York)
အပူၤဒီးတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်အံၤမ့ၢ်တၢ်သ့ၣ်ထီၣ် ၄ ဖျၢၣ်လၢဆဲးလိာ်အသးဒီးတၢ်တဖၣ်
န့ၣ်လီၤ. အဝဲဒုးအိၣ်ထီၣ်ဒီးတ့ၣ်တိာ်ဖးထီၣ်လၢအဖိၣ်ဂၢၢ်ကဘီယူၤပျီဒီးကဘီယူၤ
အတၢ်လဲၤတၢ်ကွၢ် အကွၢ်အဂီၤအသီလၢ ပှၤသ့ၣ်အီၤအါအါဂီၢ်ဂီၢ်စ့ၢ်ကိးလီၤ.

ပဲၣ်အတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်တဖၣ်န့ၣ် ထီဝဲ, အိၣ်ဒီးမဲၣ်ထံကလၢတဖၣ်ဒီးထးတဒု(စတံ)
တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ် သ့ၣ်ထီၣ်တဖၣ်အံၤလီၤကၢ်ဒ်အကွၢ်အဂီၤယိယိဖိ, လီၤဆီဒၣ်
တၢ်လွံၢ်သနၢ် (rectangles) ဒီးသၢနၢ် (triangle) သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဘၣ်ဆၣ်ပဲၣ်အတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်တဖၣ်န့ၣ်တမ့ၢ်တၢ်ယိယိဖိတဖၣ်ဘၣ်. နကထံၣ်ဘၣ်
လၢတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်အဒါတဖၣ်ဒီးတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်အပီးအလီၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်ကဲကဒါကွၢ်
တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်အတၢ်ကယၢကယဲန့ၣ်လီၤ. ဒ်အီၤကတဲအဘျီတဖၣ်, မဲၣ်ထံကလၢဒီး
ထးတဒုသ့ၣ်တဖၣ်တူၢ်ရဲၣ်လိာ်အသးတပူၤယီန့ၣ်မ့ၢ်တၢ်လၢအထုးန့ၣ်ပှၤဂၤအသး
သ့န့ၣ်လီၤ. တၢ်သ့ၣ်စ့ၢ်ကိးမဲၣ်ထံကလၢဆဲးကပီၤကဒါလီၤဆီသ့ၣ်တဖၣ်လၢတၢ်မၤ
တိာ်ကျဲၤအပူၤစ့ၢ်ကိးလီၤ. ညီန့ၢ်အဝဲပၤယုၣ်တၢ်အကွၢ်အဂီၤလၢအလီၤဆီလိာ်အ
သးဒီးတၢ်အကွၢ်အဂီၤသ့ၣ်တဖၣ်ဘျီဝဲဒ်မူထံး (မိုးကုပ်စက်ပိုင်း)အသိးန့ၣ်လီၤ.

ပဲၣ်အတၢ်သ့ၣ်ထီၣ်လၢအမံၤဟူသၣ်ဖျါတနီၤဟ်ယုၣ်ဝဲစ့ၢ်ကိးဒီး John Hancock
တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်လၢဘီးစတၢ်ကီၢ်စဲၣ် (Boston), ထံကီၢ်အတၢ်ကွၢ်ကီၤအဒွဲလၢတၢ်
သ့တၢ်ဘၣ်အလီၢ် (National Gallery of Art) လၢအိၣ်လၢဝၣ်ရှၣ်တၢ်ဒိၣ်စံၣ်
အမ့ၢ်ထီၣ်ဒီးမဲၣ်ထံကလၢပံးရမံး (Pyramid) လၢအအိၣ်လၢ Louve တၢ်ကွၢ်ကီၤ
လီၤဖဲဝှၢ်ဖဲရံးစံ (Paris) အပူၤတဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ပျားကွေးလံာ်ဖိလားအဆိတလဲတၢ်အိၣ်မူ ခါလ်စိးကန် (Charles Dicken)

ပျားကွေးလံာ်ကိလားဝါမံၤဟူသၣ်ဖျါခါလ်စိးကန် (Charles Dicken) အိၣ်မူ တၢ်ဝဲအနံၣ်တကယၤဘျၣ်ဘျၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်တဲလၢအဝဲအတၢ်ကွေးသ့ၣ်တဖၣ်ဘၣ် ယးဒီးဖိသၣ်အတၢ်အိၣ်မူအိၣ်ဂဲၤကီၤခဲၣ်လဲၣ်အဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ. ခိဖျိလၢအဝဲအလံာ် ကွေးအပိတၢ်ဆိတလဲသ့ၣ်တဖၣ်မၤတၢ်ဝဲအသးအါမးလီၤ.

ဒီးကန်အတၢ်ကွေးတနီၤတဲဘၣ်ယးဖိသၣ်သ့ၣ်တဖၣ်ဘၣ်တၢ်ကွၢ်ထွဲအီၤလၢကွီ, ဟံၣ်ဒီးတၢ်မၤလီၢ်သ့ၣ်တဖၣ်တဂ့ၢ်ဘၣ်လဲၣ်အဂ့ၢ်လီၤ. ဖဲအဝဲအိၣ်ကွီအခါ, သရၣ် တီၢ်အီၤလၢဂ့ၢ်ဒုၣ်ဘိမ့ၢ်လၢအဝဲနံၤသီၣ်ဖးဒိၣ်အပိလီၤ. ဒီးကန်ဘၣ်ဟးထီၣ်ကွံာ် ကွီလၢအသးအိၣ်ဒုၣ်ထဲဆံဆဲၣ်န့ၣ်ဖိအခါဒီးဘၣ်လဲၣ်မၤတၢ်လၢတၢ်လီၢ်အဂၤလၢ အစီၤစုၤယံၤလီၢ်သးဒီးအဟံၣ်ဒိၣ်မးန့ၣ်လီၤ. ဒီးကန်အပၢ်မ့ၢ်ပျားတဂၤလၢအသူစု အါမးဒီးလီးကွၢ်ဝဲတန့ၢ်ဘၣ်. ဒီးကန်စူးကါအနီၢ်ကစၢ်တၢ်လဲၣ်ခိဖျိသ့ၣ်တဖၣ်ဖဲအ ကွေးလံာ် “ဒုဘူး ခိဖျါဖံ(လ်) (David Copperfield)” အခါန့ၣ်လီၤ.

ပျားတနီၤလၢအဖးဘၣ်ဝဲဒီးကန်အလံာ်အဆိကတၢ်တဘျီန့ၣ်အသးထီၣ်ဝဲဒိၣ်ဒိၣ် ကလဲၣ်ဒီးတနီၤနီၤအမဲၣ်ဆူးလီၤဝဲဒုၣ်အသးန့ၣ်လီၤ. တၢ်ကွေးတဖၣ်ဒဲအမ့ၢ် “အိၣ်လံဘၣ်ထွဲ(၆)(Oliver Twist)” ဒုးအိၣ်ထီၣ်အဝဲသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်ဆိ ကမိၣ်လၢအဒိၣ်အယိာ်န့ၣ်လီၤ. ပျားသ့ၣ်တဖၣ်အံၤနၢ်ပၢ်ထီၣ်ဝဲဒုၣ်လၢဖိသၣ်တ ဖၣ်တၢ်ကြားကွၢ်ထွဲအီၤဂ့ၢ်ဘၣ်ဘၣ်ဒီးကြားအိၣ်ဒီးတၢ်သ့ၣ်ဖဲသးညီၣ်ဖိသၣ်ဖိတ

ဖျဉ်ဘဉ်မၤလိတၢ်ကီုခဲခဲလံန့ၣ်လီၤ. ဖိသဉ်သ့ၣ်တဖၣ်တၢ်တကြၢ်းမၤအီၤတူၤ
လၢကဘဉ်ဟးထီၣ်ကွၢ်ကွၢ်ဒီးဘဉ်ဟးမၤတၢ်လၢအသ့ၣ်ဘီၣ်သးစၢ်အခါဘဉ်.

ဒီးကဲနဲအတၢ်ကွဲးလၢပှၤသ့ၣ်ညါအီၤဒီးအမံၤဟူသဉ်ပျါတဖၣ်အကျါတယုၢ်မ့ၢ်ဝဲ
“ခရံၣ်အိၣ်ဖျဉ်တၢ်သးဝံၣ် (A Christmas Carol)” န့ၣ်လီၤ. လံာ်အံၤကွဲးဘဉ်
ယးပှၤကဲဒိၣ်ကဲပှၤစကြုးၣ် (Scrooge) လၢတဘဉ်သးခရံၣ်အိၣ်ဖျဉ်နီတစဲးဘဉ်
တဂၤအဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ. စကြုးၣ်အတၢ်ဘဉ်သးအိၣ်ဝဲဒၣ်ထဲကယုၢ်ဝဲစ့တခါန့ၣ်လီၤ.
တၢ်အဂၤန့ၣ်အဝဲတဘဉ်သးနီတမံၤဘဉ်. လၢတၢ်ကွဲးအပူၤ Scrooge မၤလိန့ၢ်
ဝဲဒၣ်လၢအဝဲအတၢ်အိၣ်မူဂ့ၤထီၣ်ဘဉ်ထီၣ်ဖဲအဝဲမၤစၢၤဘဉ်ပှၤလၢအခိၣ်အ
ယၢၤဒီးသ့ၣ်တၢ်ဆၢကတီၢ်ဒီးသ့ၣ်ဖုံသးညီလၢအဝဲသ့ၣ်တဖၣ်အကျါန့ၣ်လီၤ.

ပှၤအါဂၤဘဉ်သးဖးဒီးဝဲဒၣ်ဒီးကဲနဲအလံာ်ကွဲးသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်တမ့ၢ်ထဲလၢအကယု
သ့ၣ်ညါဝဲဒၣ်ဘဉ်ယးတၢ်အိၣ်မူလၢပူၤကွၢ်အနီၣ်တကယၤသ့ၣ်တဖၣ်ဘဉ်. ဘဉ်
ဆၢမ့ၢ်လၢတၢ်ကွဲးတဖၣ်အံၤတဲတၢ်လၢအလီၤဆီလီၤလးသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.
ဒီးကဲနဲအလံာ်ကွဲးပူၤတနီၤနီၤဒ်အမ့ၢ် “ ဖဲး(က်)ဝဲး(ခဲ) ဖုဖၢၣ် (Pickwick
Papers)” န့ၣ်မ့ၢ်တၢ်လၢအလီၤနံၤ, တနီၤနီၤမ့ၢ်ဝဲဟံၣ်ဖိယီဖိအတၢ်ဝဲသ့ၣ်တဖၣ်
ဒ်အမ့ၢ် ဒုဘူး ခိဖၢၣ်ဖံ(လ်) (David Copperfield) ဒီး Great Expectations
သ့ၣ်တဖၣ်ဒီးလံာ်တနီၤနီၤမ့ၢ်ဝဲတၢ်စံၣ်စိၤတဲစိၤသ့ၣ်တဖၣ်ဒ်အမ့ၢ် “ A Tale of
Two Cities ” န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဃုသ့ၣ်ညါဒီးပှၤခဲၣ်တၢ်ဂီၤဖိ

ဖး(ဘၢ)လိဖံးခဲၣ်စိၣ် (Pablo Picasso)

တၢ်စံးဝဲဒၣ်လၢပှၤခဲၣ်တၢ်ဂီၤဖိ ဖး(ဘၢ)လိဖံးခဲၣ်စိၣ် (Pablo Picasso) စးထီၣ်တၢ်တ့ၣ်ခဲၣ်တၢ်တချးဒီးလၢအတဲလိတၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်အံၤကဲထီၣ်အသးသ့ထဲလၢတၢ်တဲမ့ၢ်န့ၢ်ဘၣ်ဆၣ်သနၢ်က့ၤလၢဖံးခဲၣ်စိၣ်အဂီၢ်မ့ၢ်တၢ်ဂ့ၢ်တခါလၢအဟ့ၣ်ကူၣ်ဟ့ၣ်ဖးအီၤလၢတၢ်စုသ့တၢ်မၤန့ၣ်မ့ၢ်တၢ်အကါဒိၣ်ထဲလဲၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဖံးခဲၣ်စိၣ်အိၣ်ဖျၢၣ်ထီၣ်လၢကီၢ်စပုၣ်အပူၤဖဲ ၁၈၈၁ နံၣ် ဘၣ်ဆၣ်အတၢ်အိၣ်မူဒီတကတီၢ်ညါအပူၤအါတက့ၢ်အဝဲအိၣ်ဆိးဝဲဒၣ်လၢကီၢ်ဖြၢၣ်စ့ၣ်အပူၤန့ၣ်လီၤ. အဝဲမ့ၢ်ပှၤဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်အသိဒီးပှၤဃုထံၣ်သ့ၣ်ညါတၢ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲတမ့ၢ်ပှၤတဂၤလၢအဃုထံၣ်သ့ၣ်ညါဒီးဘျီထီၣ်စံးဖိကဟၣ်ဒီးတၢ်လီၤလၢအလီၤဆီလီၤလးသ့ၣ်တဖၣ်ဘၣ်. အဝဲမ့ၢ်ပှၤလၢအဃုထံၣ်သ့ၣ်ညါဒီးဒုးအိၣ်ထီၣ်ဒွဲလၢတၢ်ကူၣ်သ့လီၤ. အဝဲခဲၣ်တၢ်ဒီးအစုမ့ၢ်တဖၣ်, တ့ဝဲဒၣ်ဒီးအစုမ့ၢ်ဘၣ်အာဒီးမၤဝဲကျိၢ်မံၤအခိၣ်ဒီးစုဖိၣ်ဒီးလ့ၣ်ယီၤအလီၤဆ့ၣ်နီၤဒၣ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖံးခဲၣ်စိၣ်မၤတၢ်လၢတၢ်လီၤကိးပူၤဒီးဒီး တၢ်ဆၢကတီၢ်လၢမ့ၢ်ဆါဂ့ၢ်မ့ၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဝဲအတံာ်မၤတံာ်ဂီၤစိးပျၤအလီၤ, ဒၤဒီးဒီးန့ၣ်လီၤကံၤဒ်ပှၢ်အသိပှၢ်လၢတံာ်ခဲၣ် အီၤဒီးထးဝါဒၤသ့ၣ်တဖၣ်, အိၣ်ဝဲဒီးဘၣ်ရဲၣ်တဖၣ်, ဟီၣ်ခိၣ်ဝါ, တံာ်သပၤ, စၢ်ဘိခဲၣ်တံာ်အလွဲၤတဖၣ်ဒီးဟီၣ်ခိၣ်ဝါအလွဲၤအမိမိအိၣ်လၢတံာ်လီၤကိးပျၤဒီး န့ၣ်လီၤ. စးခိတီၣ်ဒီးတံာ်ကံၤညာ်ထူတလံးတဖၣ်, တံာ်ဂီၤအတက့ၣ် သ့ၣ်တဖၣ် ဒီးစိးနီၤခိၣ်လၢဟံၤလီၤတံာ်ဂီၤတဖၣ်ဒီးတံာ်ဖိတံာ်လံၤလၢအဒိၣ်တံာ်ဂီၤအက့ၣ် အဂီၤတဖၣ်လၢအအိၣ်လၢလၢသ့ၣ်ဘၣ်ဖးတီၣ်အဖိခိၣ်လီၤမ့ၢ်ပြဲၤဒီးလီၤကံၤ တံာ်ကမ့ၢ်ဒၤအသိးလီၤ. ဘၣ်ဆၣ်လၢဖံးခဲၣ်စိၣ်အဂီၤတံာ်ခဲလၢမ့ၢ်တံာ်လီၤလီၤ လီၤလးလၢအလီၤသ့ၣ်ပိၤသးဝးန့ၣ်လီၤ.

အဝဲခဲၣ်စပုၣ်အကျိၢ်မံၤဒီးပှၢ်ကညီကနိလိာ်သးအဂီၤ, တံာ်ပြၢကသ့ၣ်ဒီးပှၢ်မၤ လီၤနံၤတံာ်တဖၣ်အဂီၤန့ၣ်လီၤ. အဝဲခဲၣ်န့ၣ်တံာ်ဂီၤလၢအသးဖံးသ့ၣ်တဖၣ်ဒီးတံာ် အလွဲၤစၢ်သ့ၣ်တဖၣ် (ဒ်အမ့ၢ်အလွဲၤဂီၤစၢ်) ဒီးမ့ၢ်မၤလၢတံာ်သ့ၣ်အုးသးအုး, တံာ် သယုာ်သညီအဂီၤန့ၣ်ခဲၣ်ဝဲဒီးတံာ်အလွဲၤခုၣ်ခုၣ် (ဒ်အမ့ၢ်အလွဲၤလါသူ) သ့ၣ်တဖၣ် န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်တဘျီဘျီတုၣ်ပှၢ်ကညီဒီးဆၣ်ဖိကိာ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ်အဂီၤအဝဲ သ့ၣ်တဖၣ်မ့ၢ်တံာ်အသိးန့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်, ညီန့ၣ်အဝဲတုၣ်လၢအတံာ်ဆိကမိၣ် မ့ၢ်တံာ်န့ၣ်လီၤ.

တံာ်သ့ၣ်ခဲၣ်တံာ်တကလုာ်လၢဖံးခဲၣ်စိၣ်ဒီးအပှၢ်မၤသကိးတံာ်ပှၢ်ခဲၣ်တံာ်ဂီၤဖိ ကိး(ရှဲ)ဘရီးခဲ (Georges Braque) ဒုးအိၣ်ထီၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤတံာ်ကိးအီၤလၢ “လွံာ်ဘိကျိခဲၣ်တံာ်ဂီၤအကျဲ (Cubism) လီၤ. အဝဲသ့ၣ်ခဲၣ်ပှၢ်ကညီဒီးတံာ်ဖိတံာ် လံၤအဂီၤန့ၣ်နကထံၣ်ဘၣ်အီၤကိးခိကိးကပၤဒီးတဘျီယီန့ၣ်လီၤ. ပှၢ်တုၣ်တံာ် ခဲၣ်တံာ်ဖိလၢအတုၣ်လၢကျဲဒ်အံၤသ့ၣ်တဖၣ်ညီန့ၣ်တုၣ်တံာ်ဂီၤတဖၣ်လၢအယိ ယိဖိဒ်အမ့ၢ်န့ၣ်ဘၣ်လွံာ်ကနူၤယု မ့ၢ်တုၣ် လွံာ်ဘိကျိအက့ၢ်အဂီၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ် လီၤ.

ကွဲစ် (Jazz) တာ်ဒုတာ်အူအစီပဟ

ဝုလယာ်ဘစံ (William Basie)

သးစာ်ဝုလယာ်ဘစံ (William Basie) စးထီၣ်မလိတာ်ဒုတာ်အူဒီးအမိာ်န့ၣ်လီၤ. ဝံအလီၢ်ခံအဝဲမလိန့ၣ်ကဒီးတာ်ဒုတနာ်အီကဏ် (Organ) လာပှၤဒုတနာ်ပီၤစုဖဲးစံဝါလာ် (Fats Waller) အအိၣ်န့ၣ်လီၤ. ဝါလာ်အနီၢ်ကစာ်ဒုာ်ဝဲမ့ၢ်ပှၤမံၤဟူသၣ်ဖျါလာ်ကွဲစ်တာ်ဒုတာ်အူတဂၤန့ၣ်လီၤ.

ဘစံးထီၣ်အတာ်အိၣ်မူဒီးတာ်ဒုတနာ်ပီၤစုလၢ ဘီၢ်ဒါ်ဘံလဲၣ်ပျံၣ်စီၤခိၣ် (Vaudeville stage) အဖီခိၣ်န့ၣ်လီၤ. ဘီၢ်ဒါ်ဘံလဲၣ်ပျံၣ်စီၤခိၣ်မ့ၢ်တာ်ဒုးန့ၣ်တာ်ဒိတာ်တဲာ်အလီၢ်တခါလာ်ကီၢ်အဝဲကၤအပူၤဖဲယာ်ဖိၣ်န့ၣ် ၁၉ ဒီး ၂၀ အဘၢၣ်စၢၤန့ၣ်လီၤ. ဘီၢ်ဒါ်ဘံလဲၣ်တာ်ဒုးန့ၣ်အလီၢ်ဒုးန့ၣ်တာ်ဂဲၤကလံၣ်ယါယုာ်လိာ်အသးလာ်မၤသ့ၣ်ဖဲးညီတာ်, တာ်သ့ၣ်ဝံၣ်သးဆါတာ်, တာ်မလီၤန့ၣ်လီၤအူတာ်ဒီးတာ်မၤကဒါ်ခဲာ်ဒိတာ်တဲာ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဖဲဘစံးအသးအိၣ် ၂၃ နံၣ်န့ၣ် အဝဲလဲၤဝဲဒုာ်ဆူ ဝုာ် ခဲန်စၢး (Kansas), မံးစိရံၣ် (Missouri) ကီၢ်စဲၣ်ဒီးတာ်လီၢ်အံၤမ့ၢ်တာ်လီၢ်လာ်အဝဲယုထံၣ်န့ၣ်ပှၤဒုကွဲစ်တာ်ဒုတာ်အူအဆိကတာ်တဖုန့ၣ်လီၤ. ဘစံးအတာ်ဒုတာ်အူပီးလီၤအကလုာ် ၉ ကလုာ်န့ၣ်လီၤဆိဝဲမ့ၢ်လာ်အဟံၣ်ဖျါထီၣ်တာ်ဒုတာ်အူအပီးအလီၤသ့ၣ်တဖၣ်အယုၤအကွၤဆံ့ဆံ့ဖျါဖျါန့ၣ်လီၤ. တာ်ဒုတာ်အူပီးလီၤသ့ၣ်တဖၣ်မ့ၢ်ဝဲ သီတူာ်ဖးဒိၣ်, ဒၢ (Drum), ကထါဒီးဘစံးအတနာ်ပီၤစုမ့ၢ်ဝဲတာ်ဒုတာ်အူအရ့ဒိၣ်လာ်ကွဲစ်တာ်ဒုတာ်အူအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

တဘျီဘစံးဒုတ်သီတုာ်ဖးဒိဉ်လၢအကစၢ်ဒၣ်ဝဲဒီးအဝဲဒုးအိဉ်ထီဉ်တၢ်ဒုအခိးလွံာ်ဘိ
ဒ်တၢ်ဒုအယုၤအက့ၤအကလုာ်လၢ “ဟးထီဉ်ဟးလီၤ” အသိးန့ဉ်လီၤ. တၢ်အ
သိဉ်တဖၣ်အံၤ ဟ့ဉ်ထီဉ်တၢ်ဒုတၢ်အူအယုၤအက့ၤလၢအကဖိ, ယိယိဒီး မုာ်မုာ်ဖိ
ဒီး မၤစၢၤစ့ၢ်ကိးတၢ်သိဉ်လၢအမုာ်ဒီးအယုၤလီၤဆီလၢအဝဲအတၢ်သ့ဉ်ဝံဉ်သးဆၢ
တၢ်သးဝံဉ်သ့ဉ်တဖၣ်အပူၤလီၤ. ဘစံးတၢ်ဒုတၢ်အူမုာ်တၢ်လၢအဒုးအိဉ်ထီဉ်ဆိဟ်
စၢၤတၢ်အဒိလၢက့းစံးတၢ်ဒုတၢ်အူကရူၢ်လၢခ့ၤခါခဲအံၤသ့ဉ်တဖၣ်ကလူၤပိာ်မၤလိဝဲ
အဂီၢ်န့ဉ်လီၤ.

ဘစံးဒီးအပူၤဒုတ်ကရူၢ်ဒုတ်လၢမုာ်နၢၤခိမူးဝဲသ့ဉ်တဖၣ်ဒီးအဝဲဘိးဘဉ်ရၢလီၤစ့ၢ်ကိး
အကလုာ်လၢကွဲၤလုၤလီၤအပူၤန့ဉ်လီၤ. ဘဉ်တနၢပုၤဘိးဘဉ်သ့ဉ်ညါတၢ်သးဝံဉ်
တၢ်ကစီဉ်တကၢ်ကိးအီၤလၢ “Count Basie” ဘစံးဒ်သိးဒီးအကိးဝဲပူၤဒုတ်အူ
တၢ်စဲဉ်နီၤဒုယုးအဲလံာ်တၢ် (Duke Ellington) အမံၤလိာ်ကွဲအသိးန့ဉ်လီၤ. ဒိဖျိ
လၢတၢ်ဘိးဘဉ်ရၢလီၤအံၤအယိဘစံးအပူၤဒုတ်ကရူၢ်အမံၤဖျိးစိဝဲဒီးဟူသဉ်ဖျါ
ထီဉ်ဝဲဒၣ်လီၤ.

ဘစံးပူၤဒုတ်ကရူၢ်အမံၤဟူသဉ်ဖျါဒီးတၢ်သးဝံဉ်တၢ်ဒုတၢ်အူအဆိကတၢ်တဖၣ်လၢ
အမုာ် “ကဲထီဉ်ပိာ်မုာ်အဂ့ၢ် (Lady be Good)”, “ဖိသဉ်ပိာ်ခွါမၤကဆိခိဉ်ဖံး
(Shoe Shine Boy)”, “စံဉ်တနၢရံဉ် (One O’clock Jump)”, ဒီး “စံဉ်လၢ
ပုၢ်ကဟ (Jumping at the Woodside)” သ့ဉ်တဖၣ်လီၤ. ဘစံးဒုးအိဉ်ထီဉ်
ပူၤဒုတ်ကရူၢ်အဂၤတဖုကဒီးဝဲ ၁၉၅၀ နံဉ်ဒီးမုာ်ဝဲပူၤဒုတ်ကရူၢ်လၢအမံၤဟူသဉ်
ဖျါဝဲစ့ၢ်ကိးန့ဉ်လီၤ. ပူၤဒုတ်သးဝံဉ်တဖၣ်ဒုတ်သ့ဒီးဒုးနဲဉ်တၢ်ဒုအခိးလၢအကီ
အခဲသ့ဉ်တဖၣ်သ့ဝဲန့ဉ်လီၤ. ပူၤဒုတ်ကရူၢ်တဖုအံၤအမံၤဟူသဉ်ဖျါဝဲဒီးတၢ်ဒု
လၢအမုာ် “အဘဉ်, မုာ်, နနၢၤလံ (Alright, Okay, You Win)” ဒီး
“အ့ဖြဉ်လၢဝဲဒုးစံးစံး အပူၤ (April in Paris)” တဖၣ်န့ဉ်လီၤ.

တၢ်အိၣ်မူလၢအပူၤဒိတၢ်သ့ၣ်ဝံၣ်သးဆၢ

ဝုၣ်ကဲၣ်အမၤဒီးစံမိၤစး

(Woolfgang Amades Mozart)

ဝုၣ်ကဲၣ် အမၤဒီးစံမိၤစး (Woolfgang Amades Mozart) အသးအိၣ်သၢနံၣ် ဖိ အခါအဝဲမၤလိတၢ်ဒုတၢ်အူလုၣ်ဒီးအဝဲၣ်မုၢ်မရံယုၣ်အဲန့ၣ် (Maria Anna) လၢ ဝုၣ်စီးလံ(စ်)ဘၢး (Salzburg), ကီၢ်အီးစတြိယုၣ် (Austria) အပူၤန့ၣ်လီၤ. ဘၣ် ဆၢၣ်ဖဲမိၤစးအသးအိၣ် ၅ နံၣ်န့ၣ်အဝဲကွဲးဒီးရဲၣ်ကျဲၤန့ၣ်တၢ်သးဝံၣ်နိးအယုၤအကွၢၤ လၢအနီၢ်ကစၢ်ဒဲန့ၣ်လီၤ.

ဖဲယၤဖှိၣ်နံၣ် ၁၈ နံၣ်န့ၣ်ပူၤလၢအိၣ်ဖဲမိၤစးအိၣ်တၢ်အလီၢ်အခိၣ်အယၢၤသ့ၣ် တဖၣ်အဝဲသ့ၣ်တန့ၣ်ဝဲဒၣ်လၢဖိသ့ၣ်ဟိၣ်ခွါတဂၢအံၤကွဲးဝဲဒၣ်တၢ်သးဝံၣ်လၢအမုၢ် သ့ၣ်တဖၣ်ဘၣ်. အဝဲသ့ၣ်တဖၣ်ဆိကမိၣ်ဝဲဒၣ်လၢမိၤစးအပၢ်ကွဲးရူသ့ၣ်န့ၣ်ဝဲအဖိ တၢ်သးဝံၣ်နိးလီၤ.

အဝဲသ့ၣ်တဖၣ်မၤမိၤစးအိၣ်ဝဲလၢအဒၢးပူၤထဲတဂၢမိၤလၢတနွံအတီၢ်ပူၤဒ်သိးက သမံသမိးကွၢ်ဝဲန့ၣ်လီၤ. ဖဲနွံကတၢ်န့ၣ်မိၤစးကွဲးန့ၣ်တၢ်သးဝံၣ်ခွါယၢ်အသီဝံၣ်တ ယုၤန့ၣ်လီၤ. ထဲန့ၣ်မးဒီးပူၤအခိၣ်အယၢၤသ့ၣ်တဖၣ်တူၢ်လိာ်ဝဲဒၣ်လၢဖိသ့ၣ်တဂၢ အံၤမ့ၢ်ပူၤဖဲနီၤတဂၢလၢတၢ်သံကျဲတကယၤန့ၣ်လီၤ.

မိၤစးအတၢ်အိၣ်မူဒိကတီၢ်ညါအပူၤအဝဲမၤလိတၢ်, သိၣ်လိတၢ်, ဒုတၢ်ဒီးကွဲးတၢ် သးဝံၣ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲအတၢ်သးဝံၣ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်တဘျီဖျါသ့ၣ်ဖံးသးညီ

ဒီးတနီလီသးအုးန့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်မုၢ်ကိးယုၢ်ဒီးလီၤ. မိၤစးသုၣ်ပုၤဒုတ်အူတၢ်
ကရူၢ်ဒီးတၢ်ဒုအပိးအလီလၢပုၤအဂၤသ့ၣ်တဖၣ်တမၤဝဲနီတဘျီနီတဂၤဒီးဘၣ်န့ၣ်
လီၤ.

ညီန့ၢ်မိၤစးကျဲၣ်ကျိန့ၢ်တၢ်သးဝံၣ်နိးလၢပုၤသ့ၣ်ညါဒီးပုၤဘၣ်သးအိၤအါတဖၣ်ဒီးတၢ်
သးဝံၣ်လၢညါသ့ၣ်တဖၣ်ဒီးအဝဲထုးထီၣ်န့ၢ်တၢ်သးဝံၣ်နိးအသီလီၤဆီဒုတ်တၢ်
လၢတၢ်သးဝံၣ်အီပရၣ် (opera) အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲကွဲးတၢ်သးဝံၣ်သ့အကလုာ်
ကလုာ်ဒီးဒုဝဲတနၢ် (organ), တနၢ်ပိုၢ်စုလၢပျၢၤ (harpsi- chord), တနၢ်ပိုၢ်စုဒီး
သီတူၢ်အလီၤသ့ဂ့ၤဂ့ၤန့ၣ်လီၤ. မိၤစးန့ၢ်ဟူဝဲတၢ်ဒုထဲတဘျီမိၤဒီးဒုဝဲ သ့မိဖျိမၤနီၣ်
မၤယၢဝဲအယီၤန့ၣ်လီၤ. တဘျီတခီၣ်အဝဲကွဲးကွဲးကဒါကွဲးဒီးမၤဂ့ၤထီၣ်ကွဲးဝဲ
အဒုတ်အခါန့ၣ်လီၤ.

မိၤစးစူးကွံာ်အသးဝဲအသးစၢ်ဒီးအခါဘၣ်ဆၣ်အဝဲကွဲးတၢ်အီပရၣ် (opera) ဝဲ
ယုၢ်, စဲဖိနံ (symphonics) ငှာ ယုၢ်ဒီးတၢ်သးဝံၣ်အဂၤတဖၣ်အါန့ၢ်အယုၢ် ၅၀၀
န့ၣ်လီၤ. အဝဲအတၢ်သးဝံၣ်တနီၤလၢအမံၤဟူသ့ၣ်ဖျါသ့ၣ်တဖၣ်မ့ၢ်ဝဲတၢ်
သးဝံၣ်အီပရၣ် The Marriage of Figaro, Don Giovanni ဒီး The Magic
Flute ဒီး symphony “Jupiter” သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ပျဲခဲတံင်ဂီလီလါစီပဒီးပျဲကမျှင်တဖှင်အဂီ
 ဖြဲစဲးစကိဒိင်ကိယာ (Fransico De Goya)

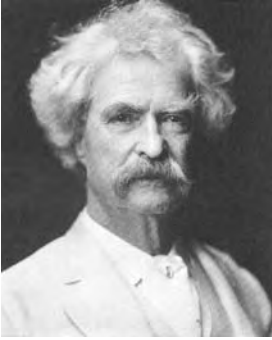
၆ ဖြဲစဲးစကိဒိင်ကိယာ (Fransico De Goya) မှ်သးစါလါကီစပှင်တဂါအသိး အဝဲမါတံင်အမှ်ပျဲကနိဒီးကျိမ်ါတဂါဘၣ်ဆၣ်အဝဲအဲၣ်ဝဲတံင်အဒိၣ်ကတံင်မှ် တံင်ခဲၣ်တံင်ဂီလီန့ၣ်လီၤ. ဝဲအဝဲမါလိတံင်တုတံင်ဂီလါဝှ်ရိမှ်ဝံၤအလီၢ်ခဲံ, ကိယာ ကျဲကဒါကျဲဆူကီစပှင်ဒီးမါတံင် ပျဲတုတံင်ကံးညာ်လါအိၣ်ဒီးအသံၣ်အဖီသ့ၣ် တဖှင်လီၤ. အဝဲအတံင်သ့တံင်ဘၣ်အံၤမှ်တံင်လါအထုးန့ၣ်ပျဲအသးဒိၣ်မးအယိတ ယံာ်ဘၣ်ဒီးအဝဲစးထီၣ်မါတံင်လါအတုခဲၣ်န့ၣ်ဝဲဒၣ်ကီစပှင်ပျဲတုၣ်ဒိၣ်ကီစိၣ်သ့ၣ် တဖှင်အတံင်ဂီလီၤ. ဝဲ ၁၇၈၆ နံၣ်န့ၣ်, ကိယာကဲထီၣ်ဝဲဒၣ် “ပျဲခဲတံင်ဂီလါ ကီစပှင်စီပဒီးပျဲအဂီ” န့ၣ်လီၤ.

ဘၣ်ဆၣ်သန့က့, ကိယာအသးစးထီၣ်လီၤဘျံးလီၤဘျါလါအခဲၣ်န့ၣ်တံင်ဂီလါ ပျဲတုၣ်ဒိၣ်ကီစိၣ်သ့ၣ်တဖှင်အတံင်ဂီလီၤဒီးစီပဒီးပျဲအန့ၣ်ဖိထါဖိသ့ၣ်တဖှင်အတံင်ဂီ န့ၣ်လီၤ. စပှင်အပျဲထံဖိကီစိၣ်သ့ၣ်တဖှင်န့ၣ်အါတက့ၣ်ဖျိၣ်ယာ်ဒီးတုၣ်ဘၣ်ဝဲတံင် သၣ်ဝံၤလီၤဒီးန့ၣ်လီၤ. တံင်ဒုးတံင်ယါမါဟးဂီၤအဝဲသ့ၣ်တဖှင်အတံင်အိၣ်မူလီၤ. ကိယာအဲၣ်ဒီးခဲၣ်ဝဲဒၣ်တံင်လါအကဲထီၣ်အသးလါဟီၣ်ခိၣ်ချါတနံၤဘၣ်တနံၤ အယိ, အဝဲစးထီၣ်တုဒီးခဲၣ်န့ၣ်စပှင်ပျဲဖျိၣ်ယာ်ဖိဒီးပျဲလါအဘၣ်ဖဲးဘၣ်မါတံင် နးနးကလဲာ်သ့ၣ်တဖှင်အဂီန့ၣ်လီၤ.

ဖဲကိယာ်တုတ်ဂီၤအခါ, တတုဂ့ၤဒိၣ်ထီၣ်ဝဲပိာ်ခွါဒီးပိာ်မုၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အက့ၢ်အဂီၤ
လၢအဂ့ၤဒိၣ်န့ၢ်တၢ်နီၢ်နီၢ်ဒ်အမ့ၢ်တၢ်အသိးဘၣ်. အဝဲအတၢ်ခဲၣ်ဒုးနဲၣ်ဖျါထီၣ်ပှၤ
သ့ၣ်တဖၣ်အံၤအတၢ်အိၣ်သးဖဲဘၣ်ဖဲဘၣ်မၤတၢ်ကိာ်ကိာ်ဂီၤဂီၤဝံၤအဆၢကတီၢ်
န့ၣ်လီၤ. ကိယာ်ထၢန့ၢ်တၢ်အကျိၤဘိသ့ၣ်တဖၣ်လၢပှၤသ့ၣ်တဖၣ်အံၤအမဲၣ်သ့ၣ်
လီၤဒီးတၢ်လီၤသးအုးလၢအတၢ်အိၣ်မူအပူၤလီၤ. အဝဲပာ်ဖျါထီၣ်ဝဲပျီၢ်လၢအတ
ကူးဒီးကူသိးဆုကၢလၢအကျၢ်ဒီးလီၢ်လံၤဖိယးသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်တုတ်ခဲၣ်
ဘၣ်ယးပှၤကညီအဂီၤဒီးတၢ်အိၣ်ဖျါလၢတၢ်အိၣ်မူတနံၤဘၣ်တနံၤအဂီၢ်အံၤတၢ်ကိး
အိၤလၢ “ တၢ်ပာ်ဖျါတၢ်မ့ၢ်တၢ်တီသနူ (realism)” န့ၣ်လီၤ.

ကိယာ်အတၢ်ခဲၣ်တၢ်ဂီၤတၢ်ပညိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်တဘၣ်သ့ၣ်ဘၣ်သးစီၤပၤအသးဒီး
ပှၤဒိၣ်တူၢ်ခိၣ်န့ၢ်သ့ၣ်တဖၣ်လၢအအိၣ်လၢန့ၢ်ပူၤစီၤပူၤတဖၣ်ဘၣ်. အဝဲသ့ၣ်တဖၣ်
ဆိကမိၣ်ဝဲဒၣ်လၢကိယာ်ကတုၣ်ခဲၣ်ဒၣ်ပှၤလၢအမံၤဟူသ့ၣ်ဖျါဒီးတၢ်ယံၣ်တၢ်လၢသ့ၣ်
တဖၣ်အဂီၤလီၤ.

ကိယာ်အတၢ်ဂီၤတဖၣ်လၢအဒုးနဲၣ်ဖျါထီၣ် “ တၢ်ဒုးတၢ်ယၤအတၢ်မၤဟးဂီၤ
(Disasters of War) န့ၣ်လီၤကံၤဒီးတၢ်အနီၢ်ကိာ်ဒီးပှၤဒီးတၢ်သ့ၣ်တၢ်စီၤန့ၣ်လီၤ.
လၢတၢ်န့ၣ်အယိ, ကိယာ်သံဝံၤအလီၢ်ခံ ၃၅ နံၣ်မးတၢ်ဒုးနဲၣ်တၢ်ဂီၤစံၣ်အံၤန့ၣ်
လီၤ. နံၣ်အကယၤတဖၣ်အကယၤမ့ၢ်လဲၤပူၤကွံာ်ဘၣ်ဆၣ်, ကိယာ်အတၢ်ခဲၣ်တၢ်
လၢတနံၤဘၣ်တနံၤအတၢ်အိၣ်မူပူၤတၢ်ကဲထီၣ်သးတဖၣ်အတၢ်လီၤလီၤလီၤလးဒီး
တၢ်မ့ၢ်တၢ်တီသ့ၣ်တဖၣ်အိၣ်စဲထီၣ်ဒီးမူတၢ်လၢပှၤကွံာ်တၢ်သ့ၣ်တဖၣ်အကျိၤတုၤမုၢ်
မဆါတနံၤအံၤန့ၣ်လီၤ.

ပျားကွေးလံာ်ဖိဒီးမံးစံးစပံထံကျိ

မးရ်ခ်ထွ (Mark Twain)

တဘျိမံးစံးစပံကဘီခိာ်, မးရ်ခ်ထွ (Mark Twain) မ့ာ်ဝဲကီာ်အမဲရကၤ အပျားကွေးလံာ်မံဟူသၢ်ပျါဖးဒိာ်အကျါတဂၤန့ၣ်လီၤ. အဝဲအလံာ်ကွေးတဖၣ်ဒ်အ မ့ာ် Tom Sawyer, Huckleberry Finn ဒီး Life on Mississippi န့ၣ်အလီၤထီၣ် လၢအမဲရကၤလံာ်မံဟူသၢ်ပျါတဖၣ်အစရီအပူၤအထီကတၢာ်န့ၣ်လီၤ.

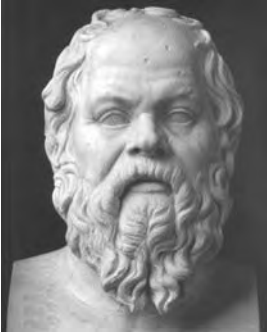
မးရ်ခ် ထွအမံးအိၣ်ဖျါာ်မ့ာ်ဝဲ စမယၢာ် လဲာ်ဟီနံ ခလံမဲ (Samuel Langhorne Clemens) ဒီးအဝဲအိၣ်ဖျါာ်ထီၣ်ဖဲ ၁၈၃၅ နံၣ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲဒိာ်ထီၣ်လၢ ဟါနံၣ်ဘီလ်, မံးစိာ်ရံၣ်ကီာ်ဖဲၣ်ဖဲမံးစံးစပံထံကျိကၢာ်နံၤအဖိခိာ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲဟ် ဖျိာ်တၢာ်ဂ့ၢ်တၢာ်ကျါတဖၣ်လၢအဝဲအတၢာ်ကွေးမံဟူသၢ်ပျါတဖၣ်အဂီၢ်ဖဲထံကျိကၢာ် ခိာ်, အဝဲခိာ်န့ၣ်လီၤ. မးရ်ခ်ထွအတၢာ်ကွေးမံဟူသၢ်ပျါတဖၣ်လၢအမ့ာ် Young Tom Sawyer မ့ာ်တၢာ်ကွေးလၢအဟ်ဖျိာ်ထီၣ်သးစၢ်ဝိာ်ခွါဖိတဖၣ်အဂ့ၢ်အကျါယုာ်ဒီး အနီၢ်ကစၢ်ဒဲာ်အဂ့ၢ်အကျါန့ၣ်လီၤ.

လၢမးရ်ခ်ထွအတၢာ်အိၣ်မူအပူၤ, အဝဲမၤတၢာ်မၤလၢကဒုးကဲထီၣ်တၢာ်ဂ့ၢ်တၢာ်ကျါလၢ အတၢာ်ကွေးအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲမၤတၢာ်ဒ်အမ့ာ်ကဘီခိာ်တဂၤအသိးဒီးအဝဲစူးကါဝဲအ တၢာ်လၢခီဖျိအံၤဒီးကွေးဝဲ “Life on the Mississippi” န့ၣ်လီၤ. ဖဲအဝဲစးထီၣ်မၤ တၢာ်လၢအမ့ာ်ပျားကွေးတၢာ်ကစီၣ်လၢတၢာ်ပရၢအပူၤဒီးအဝဲစးထီၣ်သ့ဝဲအထီၣ်ဒီးဘိ

အမဲလဲလဲမးရ်ခိထွဲန့ၣ်လီၤ. မးရ်ခိထွဲအခိပညီမ့ၢ်ဝဲထံကျိလၢထံအယိာ်အိၣ်ဝဲခံချံ, မ့တမ့ၢ် ၁၂ ခိၣ်ယိာ်, ထံအယိာ်လၢတအိၣ်ဒီးတၢ်ပူၤဖျဲးလၢချံဒီးကဘိတဖၣ်အဂီၢ် ဘၣ်လီၤ.

မးရ်ခိထွဲအတၢ်ကွဲးအကျိတယုၢ်ဒ်အမ့ၢ် “**The Celebrated Jumping Frog of Calaveras County**” ဘၣ်တၢ်စဲကျဲးထုးထီၣ်အီၤလၢတၢ်ပရၢသ့ၣ်တဖၣ်အပူၤ ဒီးတၢ်ကွဲးတယုၢ်အံၤအမဲၤဟူသ့ၣ်ဖျါဝဲဒိၣ်မးန့ၣ်လီၤ. မးရ်ခိထွဲလဲၤတၢ်က့ၤတၢ် ဒ်ပူၤကွဲးတၢ်ကစီၣ်လဲၤဝုၤဝီၤတၢ်တဂၤအသိးဒီးဟးဝုၤဝီၤဟ့ၣ်တၢ်သိၣ်လိန့ၣ်လီၤ. အဝဲလဲၤက့ၤတၢ်ဝံၤအလီၢ်ခံ, အဝဲကွဲး “**The Innocents Abroad**” ဒီးလၢတၢ် ကွဲးတယုၢ်အံၤအယိာ်, အဝဲအမဲၤဟူသ့ၣ်ဖျါထီၣ်ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ.

ထွဲဘၣ်တၢ်သ့ၣ်ညါအီၤဒ်အမ့ၢ်ပူၤကွဲးတၢ်လီၤနံၤတဂၤန့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်လၢတၢ် လီၤနံၤအမဲၤကးအလီၢ်ခံ, အိၣ်ဒီးတၢ်အိၣ်မူလၢကီၢ်ဂီၤကီၢ်ခဲဝဲန့ၣ်လီၤ. အဝဲအိၣ်ဒီး တၢ်သ့ၣ်အုးသးအုးမ့ၢ်လၢအတၢ်အိၣ်မူဖျိၣ်ယာ်, အပၢ်သံသဒၣ်ကွံာ်အီၤလၢအဆိဒီး လၢခံအဝဲၢ်ခွါဟဲနရံၣ် (Henry) ဒီးအဖိမုၣ်ဖိစူးကွံာ်အသးအယိာ်လီၤ. မးရ်ခိထွဲ အတၢ်ကွဲးအမဲၤဟူသ့ၣ်ဖျါအဂၤတယုၢ်ဒ်အမ့ၢ် “**Huckleberry Finn**” န့ၣ်တဘျီ ဘျီတၢ်ဆိကမိၣ်အီၤဒ်အမ့ၢ်ဖိသ့ၣ်အလံာ်န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်လံာ်တဘျီအံၤအပူၤ တၢ်သးဘၣ်ဒိဘၣ်ထံးဒီးတၢ်ကူၣ်တၢ်ဆးတဖၣ်န့ၣ် ပူၤဒိၣ်တုၢ်ခိၣ်ပွဲၤသ့ၣ်တဖၣ်ဟ် လုၢ်ဟ်ပူၤအီၤအဒိၣ်ကတၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ကွဲးမဲၤဟူသ့ၣ်ဖျါအဂၤတဘျီလၢအမ့ၢ် “**Tom Sawyer**” န့ၣ်မ့ၢ်ပူၤသးစၢ်တဖၣ်အဂီၢ်ဒီးပူၤဒိၣ်တုၢ်ခိၣ်ပွဲၤသ့ၣ်တဖၣ်စ့ၢ်ကီး ဖးဝဲလၢတၢ်သ့ၣ်အိၣ်သးအိၣ်အပူၤန့ၣ်လီၤ.

တၢ်သိၣ်လိပှၤကညီလၢကဆိကမိၣ်တၢ်စိၣ်ခရုတံ (Socrate)

စိၣ်ခရုတံ (Socrate) မ့ၢ်ပှၤကူၣ်ဘၣ်ကူၣ်သ့လၢအဆိကမိၣ်တၢ်စိးမ့ၢ်သရၣ်လၢအအိၣ်ဆိးလၢဝှၢ်အ့သ့ၣ် (Athens) ကီၢ်ကြံး(စ်) (Greece) အပူၤလၢအပူၤကွံာ်အနံၣ် ၂၅၀၀ ယၣ်ယၣ်လံန့ၣ်လီၤ. စိၣ်ခရုတံသ့ၣ်ညါပှၤမံၤဟူသ့ၣ်ဖျါဒီးခိၣ်နၢ်ကိးဂၤဒီးလၢဝှၢ်အ့သ့ၣ်အပူၤဘၣ်ဆၣ်အနီၢ်ကစၢ်ဒၣ်ဝဲတအဲၣ်ဒီးမ့ၢ်ပှၤတဂၤလၢအမံၤဟူသ့ၣ်ဖျါဒီးကဲဒိၣ်ကဲပှၢ်ဘၣ်. အဝဲအဲၣ်ဒီးဆိကမိၣ်ဒၣ်ထဲတၢ်ဒီးတဲဘၣ်ယးအတၢ်ထံၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ.

စိၣ်ခရုတံတဟ့ၣ်တၢ်သိၣ်လိဒီးတဲပှၤကညီသ့ၣ်တဖၣ်လၢကဆိကမိၣ်တၢ်ဘၣ်. ဘၣ်ဆၣ်အဝဲမ့ၢ်ပှၤလၢအသံကွၢ်တၢ်သံကွၢ်တဖၣ်လီၤ. အဝဲဆိကမိၣ်ဝဲဒၣ်လၢတၢ်လၢအရ့ဒိၣ်ကတၢ်န့ၣ်မ့ၢ် “တၢ်သ့ၣ်ညါလီၤနီၢ်ကစၢ်အသး”, ဒီးမၤလိၣ်ကကဲထီၣ်ပှၤအဂ့ၢ်တဂၤဒီးကအိၣ်မူဒီးတၢ်အိၣ်မူလၢအဂ့ၢ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ. စိၣ်ခရုတံစံးကတိၤတၢ်ဒီးပှၤသ့ၣ်တဖၣ်လၢအဆိကမိၣ်လၢအသ့ၣ်ညါတၢ်မနုၤလၢအဂ့ၢ်ဒီးတၢ်မနုၤလၢအဘၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. စိၣ်ခရုတံမၤဝဲဒၣ်သိးပှၤကညီသ့ၣ်တဖၣ်ကဆိကမိၣ်တၢ်လၢအတဆိကမိၣ်တၢ်ဒီးဝဲနီတၢ်ဘျီဘၣ်ခိဖျိသံကွၢ်ပှၤကညီသ့ၣ်တဖၣ်လၢတၢ်သံကွၢ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ပှၤတနီၤစံးဝဲလၢစိၣ်ခရုတံမ့ၢ်ပှၤလၢအဆိကမိၣ်တၢ်အါမးတဂၤလီၤ. တဘျီတခိၣ်စိၣ်ခရုတံကဆၢထၢၣ်လၢတၢ်လီၢ်တတီၤဒီးဆိကမိၣ်တၢ်လၢအါန့ၣ်ရံၣ်အတီၢ်ပှၤ

လၢတသုးဝှၢသုးဝှၢအသးဒီးတကတၢ်တၢ်နီတဖျၢၣ်ဘၣ်. စိၣ်ခရုတံတကွဲးလီၤယၢ်
အတၢ်ဆိကမိၣ်တဖၣ်ဒီးတဟ့ၣ်လီၤအတၢ်ဆိကမိၣ်လၢအတၢ်သိၣ်လိအပူၤဘၣ်.
စိၣ်ခရုတံညီၣ်နီၤမၤသးဒိၣ်ထီၣ်ပှၤကညီတဖၣ်မ့ၢ်လၢပှၤသ့ၣ်တဖၣ်မဲၣ်ဆူးဖဲအစံး
ဆၢအတၢ်သံကွၢ်တဖၣ်တဘၣ်အခါန့ၣ်လီၤ.

လၢခံကတၢ်ဝှၢအသ့ၣ်ခိၣ်နီၤတဖၣ်ဒၤန့ၣ်စိၣ်ခရုတံလၢယီၣ်ပူၤမ့ၢ်လၢအဝဲသ့ၣ်
ဆိကမိၣ်လၢစိၣ်ခရုတံမၤပးဂီၤပှၤသးစၢ်တဖၣ်အတၢ်သကဲၣ်ပဝးဒီးမ့ၢ်လၢအဝဲတ
စူၢ်တန့ၣ်အသ့ၣ်အကစၢ်ယွၤတဖၣ်ဘၣ်အယိလီၤ. ဒ်တၢ်စံၣ်ညီၣ်အိၣ်ဝဲအသိး,
အဝဲသ့ၣ်မၤစိၣ်ခရုတံအီၤသံလီၤကွၢ်အသးလၢကသံၣ်ဘၣ်န့ၣ်လီၤ. စိၣ်ခရုတံယွၢ်
ပူၤဖျဲးဝဲန့ၣ်ဘၣ်ဆၣ်အဝဲယုထၢလၢကအိၣ်ဒီးတူၢ်လိာ်တၢ်စံၣ်ညီၣ်လၢအဘၣ်အီၤ
န့ၣ်လီၤ. အဝဲန့ၣ်လၢအဝဲအိၣ်ဒီးမူဒါလၢကဘၣ်မၤပိာ်ထွဲတၢ်သိၣ်တၢ်သီန့ၣ်လီၤ.
စိၣ်ခရုတံအပျဲၣ်အကျါတဂၤလၢအမ့ၢ်ဖလၣ်တိ (Plato) ကဲထီၣ်သရၣ်လၢအမံၤဟူ
သၣ်ဖျါတဂၤန့ၣ်လီၤ. အဝဲကွဲးဟ်လီၤဝဲစိၣ်ခရုတံအတၢ်ကတိၤသကိးတၢ်တဖၣ်
ဒ်သိးအဝဲအတၢ်ထံၣ်တၢ်ဆိကမိၣ်ကအိၣ်ကအိၣ်ခိးတုၤလၢဖိစိၤလံၤစိၤလၢက
ဟဲဆူညါတဖၣ်အဂီၢ်လီၤ.

တၢ်ဒိတၢ်တၢ်လၢတလီၢ်လံၤနီတၢ်ဘျီ

ဝုလယၢၣ်ရှးခိစပံယၢၣ်
(William Shakespeare)

ဝုလယၢၣ်ရှးခိစပံယၢၣ် (William Shakespeare) မ့ၢ်ပုၤတဂၤလၢအမံၤဟူ သၣ်ဖျါအဒိၣ်ကတၢၢ်လၢတၢ်ကွဲးတၢ်ဂဲၤဒိ မ့တမ့ၢ် တၢ်ဒိတၢ်တၢ်လၢတလီၢ်လံၤ ဝါကျိၣ်ဒီးအဝဲမ့ၢ်ပုၤကွဲးတၢ်ဂဲၤဒိတဂၤလၢဘၣ်တၢ်အဲၣ်ဘၣ်အီၤလၢပုၤကညီတဖၣ် လၢဟီၣ်ခိၣ်ချၢဒိဘၣ်ညါန့ၣ်လီၤ.

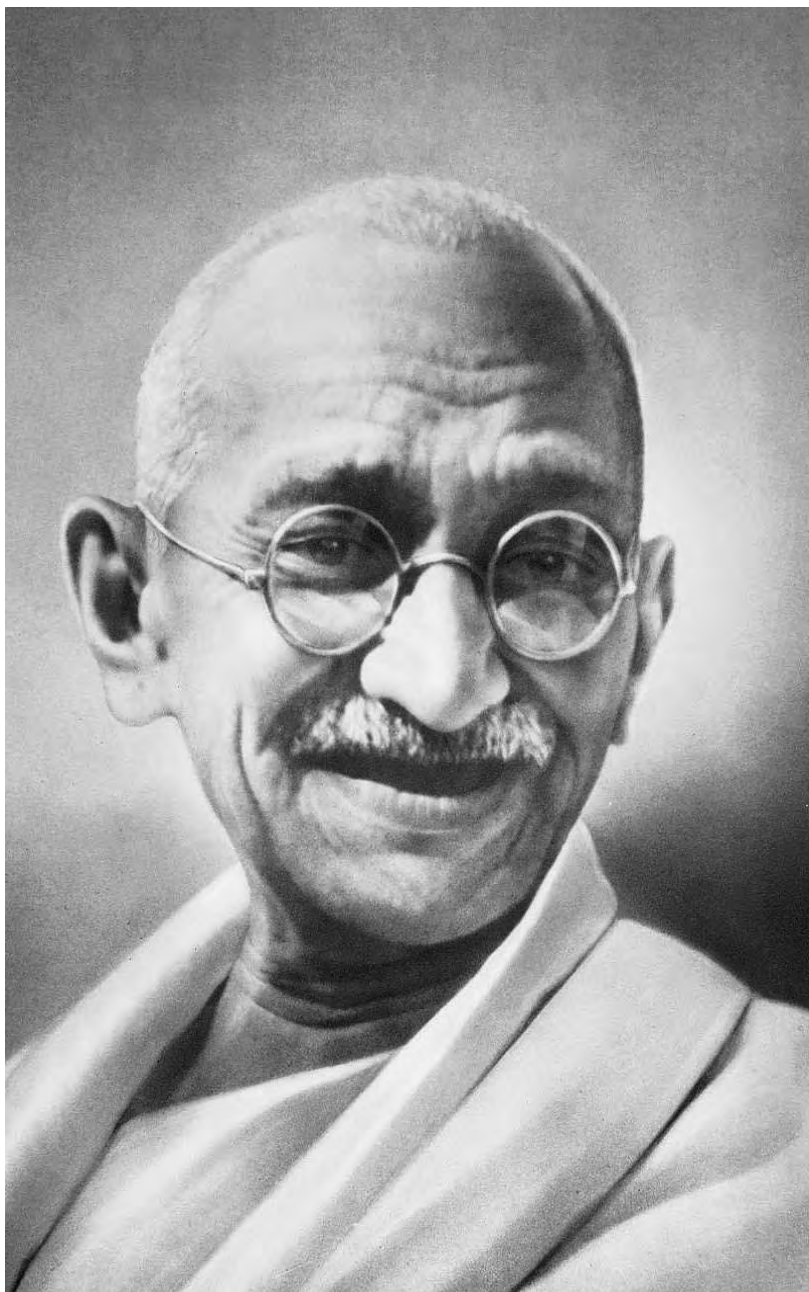
ရှးခိစပံယၢၣ်အတၢ်အိၣ်မူန့ၣ် တၢ်တသ့ၣ်ညါဘၣ်အီၤအါအါဘၣ်. အဝဲအိၣ်ဖျါၣ် ထီၣ်လၢ ဝုၢ်စတြးဖီးအပိ- အဖီ (Stratford upon-Avon), ကီၢ်အ့ကလဲၣ်(န) (England) ဝဲ ၁၅၆၄ နံၣ်ဒီးတၢ်ဆၢကတီၢ်အံၤမ့ၢ်တၢ်ဆၢကတီၢ်ဖဲနီၢ်ပၤမုၣ် အဲလံးစဘၢး ၁ ပၤတၢ်အခါန့ၣ်လီၤ. ဝဲဝုလယၢၣ်ရှးခိစပံယၢၣ်အသးပွဲၤထီၣ် ၂၀ နံၣ်အလီၢ်ခံန့ၣ်အဝဲလဲၤမၤလိတၢ်ကွဲးဒီးတၢ်ဂဲၤဒိလၢဝုၢ်လိဒိၣ် (London) အပူၤ န့ၣ်လီၤ. အဝဲလဲၤန့ၣ်လီၤလၢပုၤဒုးန့ၣ်တၢ်ဒိတၢ်တၢ်လၢတလီၢ်လံၤအကရူၢ်ပူၤဒီးစးထီၣ်ကွဲးဝဲဒၣ် တၢ်ဂဲၤဒိသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

လၢအနံၣ် ၂၀ ဘျဲၣ်အတီၢ်ပူၤ, ရှးခိစပံယၢၣ်ကွဲးဝဲတၢ်ဂဲၤဒိ ၃၈ ယုၢ်ဒီးထါသ့ၣ် တဖၣ်အါမးန့ၣ်လီၤ. ပုၤမ့ၢ်ကွၢ်လၢအဝဲအတၢ်ကွဲးဒီးပုၤစံးသ့လၢအဝဲမ့ၢ်ပုၤတဂၤ လၢအသ့ၣ်ညါပုၤကညီလၢဝုၢ်ပူၤဒီးခိခိၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်တူၢ်ဘၣ်ခိၣ်ဘၣ်တဖၣ် ဂ့ၤဂ့ၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်ကွဲးသ့ၣ်တဖၣ်လၢရှးခိစပံယၢၣ်ကွဲးဝဲန့ၣ်အဝဲဘၣ်တၢ်သ့ၣ်ညါ အီၤလၢအပုၤဖးတၢ်ဖိဒီးအပုၤကွၢ်တၢ်ဖိသ့ၣ်တဖၣ်လီၤ. အဝဲအသကဲၣ်ပဝးဒီး

အတတ်ပညာသင်တန်းအတွက် တစ်ဖက်တစ်ဖက်တည်း နှင့် ထူးချွန်ပျားအါဂါအသင်းလားဟီဝ်ခိဉ်
ဒီဘုဉ်ဖဲအပျားဒုးနဲဉ်တၢ်ဒိတၢ်တၢ် တဖဉ်ဒုးနဲဉ်တၢ်မၤတၢ်ရဲဉ်တၢ်ကျဲအခါန့ဉ်လီၤ.

အနံဉ်လွံကယၤပူၤကွံာ်ဘဉ်ဆဉ်, ပျားဒုးဒုးရှးခိစပ်ယၢဉ်အတၢ်ကွဲးတဖဉ်ဒီး
ထံဉ်ဘဉ်ဒုးအီၤလၢပျဲၤစီၢ်ခိဉ်အဖီခိဉ်ဒီးတၢ်ဂီၤမူသ့တဖဉ်အပူၤဒုးန့ဉ်လီၤ. အဝဲ
သ့တဖဉ်တဲဒီးရှးခိစပ်ယၢဉ်အတၢ်ကတိၤလၢအမံၤဟူသ့ဉ်ဖျါလၢအဲကလံးကျိဉ်
(to be မ့တမ့ၢ် not to be) ဒီးန့ၢ်ဘဉ်ဝဲဒီးဟီဝ်ထွဲဒုးရှးခိစပ်ယၢဉ်အတၢ်ဟံသ့
ဟံသးသ့တဖဉ်န့ဉ်လီၤ. ရှးခိစပ်ယၢဉ်အတၢ်ဂဲၤဒိသ့တဖဉ်အမံၤဟူသ့ဉ်ဖျါဒီး
ဝဲမ့ၢ်လၢတၢ်ဂ့ၢ်အါမံၤအယီၤလီၤ. အဝဲအတၢ်ဟံသ့တဖဉ်ဒုးနဲဉ်ပျားကညီအတၢ်တူၢ်
ဘဉ်ခိဉ်ဘဉ်ဒီးတၢ်သးဂဲၤသ့တဖဉ်အနီၢ်ကီၢ်န့ဉ်လီၤ. အဝဲအတၢ်ကွဲးသ့တဖဉ်
သဘဉ်သဘုဉ်လိာ်အသးဘဉ်ဆဉ်ထူးချွန်ပျားတၢ်ဖိဒီးပျားကမျါသ့တဖဉ်အသး
ထီဘိန့ဉ်လီၤ. ဒီးအဝဲအတၢ်ကတိၤမ့ၢ်တၢ်လၢအိဉ်ဒီးအစိကမိၤဒီးဒိထါအသိးန့ဉ်
လီၤ.

ရှးခိစပ်ယၢဉ်အတၢ်ကွဲးတနီၤဒ်အမ့ၢ်ဟဲမဲလဲး (Hamlet) န့ဉ်အကတၢ်လီၤသးအုး
ဒိဉ်မးန့ဉ်လီၤ. တၢ်ကွဲးဒ်အံၤန့ဉ်တၢ်ကိးအီၤလၢ “ တၢ်သ့ဉ်အုးသးအုး ” အတၢ်ကွဲး
တဖဉ်န့ဉ်လီၤ. တၢ်ဂဲၤဒိအဂၤတနီၤဒ်အမ့ၢ် A Midsummer Night Dream န့ဉ်
အိဉ်ဒီးတၢ်လံကျိလံကျဉ်ဒီးတၢ်ကူဉ်ခူသ့တဖဉ်ဒီးကတၢ်ဝဲလၢတၢ်သ့ဉ်ဖဲသး
ညီအပူၤန့ဉ်တၢ်ကိးအီၤလၢ “ တၢ်လီၤနံၤလီၤအ့ ” အတၢ်ကွဲးလီၤ. တၢ်ဂဲၤဒိအဂၤတ
နီၤဒ်အမ့ၢ် Julius Caesar ဒီး Henry V တဖဉ်န့ဉ်သန့ထီဉ်အသးလၢတၢ်အိဉ်မူ
လၢအကဲထီဉ်သးအနီၢ်ကီၢ်ဒီးတၢ်ဂဲၤဒိအံၤသ့တဖဉ်တၢ်ကိးအီၤလၢ “ တၢ်စံဉ်စါ
တဲစါ ” အတၢ်ကွဲးလီၤ. ဒီးတၢ်ဂဲၤဒိအဂၤတနီၤဒ်အမ့ၢ် Romeo ဒီး Juliet န့ဉ်
တၢ်ကိးမံၤဒုးပဉ်ယုာ်ဝဲဒုးတစဲးစဲးလၢအမ့ၢ်တၢ်အဲဉ်တၢ်ကွံာ်, တၢ်လီၤနံၤဒီးတၢ်သ့ဉ်
အုးသးအုးသ့တဖဉ်ခဲလၢန့ဉ်လီၤ.

ဖိသည့်ပိတ်မုတ်ဒီးအလံာ်ကွဲးနီၣ်တၢ်

အဲ(နံ)ဖရဲး(ခဲ) (Anne Frank)

ဖဲတၢ်ဒုးခံာ်တၢ်တၢ်လၢကီၢ်ယုၤရပၤအပူၤန့ၣ်န့ၣ်စံာ်လၢကီၢ်ကွၢ်မနံၣ်ပူၤတဖၣ်ဂုၢ် ကျဲးစးမၤဟးဂီၤဝဲပုၤယုၤဒၤ (Jewish) ကလုာ်ဒီးအတၢ်ဆဲးတၢ်လၢတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. န့ၣ်စံာ်တဖၣ်န့ၣ်ပၤဘၣ်ဝဲထံကီၢ်တဘျုးဘၣ်ဒီးလၢအကျါပၣ်ယုၤဒီးနဲသလဲ(နံ) မ့တမ့ၢ် ဟီၣ်လဲ(နံ)န့ၣ်လီၤ. ဖဲဝဲအဲမ်စထဲဒၤ(မ်)အပူၤန့ၣ်န့ၣ်စံာ်သုးတဖၣ်လူၤဖီၣ် ဆူၣ်ပုၤယုၤဒၤဖိတဖၣ်လီၤ. လၢတၢ်န့ၣ်အယီၤပိတ်မုတ်ဖိအဲ(နံ)ဖရဲး(ခဲ) (Anne Frank) ဒီးအဟံၣ်ဖိဖိတဖၣ်ဘၣ်ဟ့ၢ်အိၣ်ခူသ့ၣ်န့ၣ်စံာ်အသုးပၤကီၢ်တဖၣ် ၂ နံၣ်ညါလီၤ. လၢတၢ်အိၣ်ခူသ့ၣ်အလီၢ်ပိတ်မုတ်ဖိအဲ(နံ)ကွဲးဝဲဒၣ်အလံာ်ကွဲးနီၣ်ဖိ ဒီးလၢခံကွၢ်န့ၣ်လံာ်တဘျုးအံၤကဲထီၣ်လံာ်လၢအမံၤဟူသၣ်ဖျါတဘျုးလီၤ.

ဖဲတၢ်ဒုးတၢ်ယၤလီၢ်သးလီၤတတ်လံအခါန့ၣ်စံာ်တဖၣ်စးထီၣ်ဆုၢ်ပုၤယုၤဒၤဖိဆူတၢ် ဒုးယၢ်အလီၢ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. အယီၤဖဲ ၁၉၄၂ နံၣ်လၢယုၤလံအပူၤ, အဲ(နံ) အပူၤ ဟံၣ်ဖိဖိလဲၤအိၣ်ခူသ့ၣ်ဖဲအပၢ်တၢ်မၤလီၢ်အလီၢ်ခံဒီးမ့ၢ်စ့ၢ်ကိးတၢ်လီၢ်ဖဲအဲ(နံ) အပါဟံၣ်ဖိအတၢ်ဖိတၢ်လံၤအလီၢ်န့ၣ်လီၤ. ပုၤယုၤဒၤဖိအဂၤလွံၢ်ဂၤစ့ၢ်ကိးအိၣ်ခူ သ့ၣ်ဒီးအဝဲသ့ၣ်ဖဲတၢ်လီၢ်ဆံးဆံးဖိအပူၤဒီးအသကိးလၢတမ့ၢ်ပုၤယုၤဒၤဖိတဖၣ် ဟဲစိၣ်ခူသ့ၣ်န့ၣ်ဝဲတၢ်အိၣ်တၢ်အိၣ်ဒီးတၢ်သ့တၢ်စွဲအဂၤတဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဖဲအဲ(နံ)ဟ့ၢ်အိၣ်ခူသ့ၣ်အခါအသးအိၣ်ဒၣ်ထဲ ၁၃ နံၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢအလံာ်တၢ်ကွဲး နီၣ်ဖိအပူၤအဝဲဟံၣ်ဖျါထီၣ်ဝဲအတၢ်အိၣ်မူတနံၤဘၣ်တနံၤလၢဒၤဒီးခူသ့ၣ်ဖိအပူၤန့ၣ်

လီ၊ အဝဲကွဲးစွာ်ကီးဝဲအတၢ်မံမိာ်, တၢ်ပညိၣ်တဖၣ်ဒီးအတၢ်တူၢ်ဘၣ်တဖၣ်ဖဲအိၣ်
ရူသုၣ်အခါန့ၣ်လီ၊

ဖဲအိၣ်ရူသုၣ်လၢခဲန့ၣ်အတၢ်ပူၤအဝဲသ့ၣ်အဟံၣ်ဖိယိဖိတဟးထီၣ်လၢတၢ်ချၢနီတ
ဘျီဘၣ်. ဘၣ်ဆၣ်ဖဲလၢအီကးစံ ၁၉၄၄ န့ၣ်အတၢ်ပူၤန့ၣ်စံၢ်အပူၤသးဖိတဖၣ်ထံၣ်
န့ၣ်အီဒီးဖိၣ်ကွံာ်အဝဲသ့ၣ်န့ၣ်လီ၊ ဝံၤအလီၢ်ခဲ, တၢ်ဆၢအဝဲသ့ၣ်အပူၤဟံၣ်ဖိယိဖိ
တဖၣ်ဖဲတၢ်ဖိၣ်ဟံၣ်ဖိၣ်ပူၤအလီၢ်ဖဲအီး(ရှ်)ဝံး (Auschwitz) လၢအအိၣ်လၢဖဲလဲ(န့)
ကီၢ်န့ၣ်လီ၊ အဲ(န့)အမိၢ်သံဖဲတၢ်လီၢ်ဝဲန့ၣ် ဖဲ ၁၉၄၅ န့ၣ်န့ၣ်လီ၊ အဲ(န့)ဒီးအ
ပုၤပိာ်မုၢ်ဖိတဂၤတၢ်ဆၢကဒီးအီဆူဒဲကဝီၤအသီတဖျၢၣ်လၢတၢ်ကိးအီၤလၢ
ဘၢကဲ(န့), ဘဲလ်စၢၣ် (Bergen-Belsen) ဒီးအဝဲသ့ၣ်ခဲဂၤလၢာ်န့ၣ်ဘၣ်တၢ်
လီၤကီၢ်ပံာ်ညိးတၢ်ဆါဒီးစူးကွံာ်အသးခဲဂၤလၢာ်န့ၣ်လီ၊ ဟံၣ်ဖိယိဖိခဲလၢာ်အကျါ
ပူၤအိၣ်မူတီၢ်ကွၢ်ထဲတဂၤဇီၤလၢအမ့ၢ်အဲ(န့)အပၢ်လၢအမ့ၢ်အီးတိၣ်ဖဲရဲး(ခဲ) (Otto
Frank) န့ၣ်လီ၊

ဒီဖျိအသကိးအဂၤတဖၣ်ထံၣ်န့ၣ်အဖိမုၢ်အတၢ်ကွဲးနီၣ်ဖိလၢတၢ်ရူသုၣ်အလီၢ်အယိ
ဟ့ၣ်ကွၢ်ဝဲအပၢ်ဖဲ တၢ်ဒုးတၢ်ယၤဝံၤအလီၢ်ခဲဒီးအပၢ်အနီၢ်ကစၢ်ဖဲကျဲးကွၢ်လံာ်အံၤဖဲ
၁၉၄၇ န့ၣ်န့ၣ်လီ၊ စးထီၣ်ဖဲန့ၣ်အဲ(န့)အတၢ်သ့ၣ်န့ၣ်သးဒုဒီးအတၢ်မုၢ်လၢအတၢ်
ကွဲးတဖၣ်, ဟ့ၣ်ဂံၢ်ဟ့ၣ်ဘါကဒါကွၢ် ပူၤဖးလံာ်ဖိလၢအကယၤတဖၣ်လီ၊ မုၢ်မဆါ
တနံၤအံၤတၢ်လီၢ်ဖဲဖဲရဲး(ခဲ)အဟံၣ်ဖိယိဖိအိၣ်ရူသုၣ်အလီၢ်န့ၣ်တၢ်ဟံၣ်အီၤဒဲတၢ်ဟံ
ကီၢ်တၢ်ကွၢ်ကီၢ်အလီၢ်တခါန့ၣ်လီ၊

ဖိပ်မုန်လၢအပွဲၤဒီးတၢ်သျှင်ဇူသးဇူ ဟဲလၢနဲလၢနဲ (Helen Keller)

ဖိပ်မုန်ဖိသၢ်တၢ်လၢအမံၤမ့ၢ်ဝဲ ဟဲလၢနဲလၢနဲ (Helen Keller) န့ၣ်အမဲၣ်
ချံတထံၣ်တၢ်ဒီးအနၢ်တအာဖဲအအိၣ်ဖျၢၣ်လံၤလံၤန့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်အဝဲဂုၢ်ကျဲးစး
ဝဲဒ်သိးကွဲးလံၣ်ဖးလံၣ်ကဘၣ်ဒီးကတိၤတၢ်ကသ့အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဟဲလၢနဲအိၣ်ဖျၢၣ်ထီၣ်ဖဲ အဲလ်ဘါမါ, ကီၢ်အမဲၣ်ကၢဖဲ ၁၈၈၀ နံၣ်အတီၢ်ပူၤလီၤ.
ဖဲအသးအိၣ် ၁၉ လါအခါအဝဲအိၣ်တဆူၣ်ဘၣ်ဒီးဘၣ်ဝဲတၢ်လီၤကီၢ်တမံၤလၢတၢ်
ကိးအီၤလၢ နီမြန်ဖျားရောဂါ (Scarlet fever) လီၤ. လၢခံအဝဲအိၣ်ဆူၣ်ထီၣ်
ဘၣ်ဆၣ်အမဲၣ်ချံအတၢ်ထံၣ်ဒီးနၢ်အတၢ်ဟူလီၤမၢ်ကွံာ်ဝဲဒ်လီၤ. စးထီၣ်ဖဲန့ၣ်အဝဲ
တနၢ်ဟူပုၤအဂၢတဖၣ်ကတိၤတၢ်ဒီးတမၤလိကတိၤတၢ်လၢဘၣ်.

ဖဲဟဲလၢနဲအသးအိၣ်ယုနံၣ်န့ၣ်ဘၣ်တၢ်မၤကွၢ်အီၤလၢကသံၣ်သရၣ်ဖးဒိၣ်
အလဲးစဲဒြဲကြဲဟဲ(မ်) ဘဲလ် (Alexander Graham Bell)လီၤ. အဝဲမ့ၢ်
ကသံၣ်သရၣ်ဘၣ်ပးတၢ်ဘိဘၣ်က့ၤပုၤကတိၤတၢ်တသ့တဖၣ်ဒီးမ့ၢ်စ့ၢ်ကိးပုၤလၢ
အဒုးအိၣ်ထီၣ်လီၤတဲစိန့ၣ်လီၤ. ဘဲလ်ဆုၢ်န့ၣ်ဝဲဟဲလၢနဲလၢသရၣ်မုန်တၢ်လၢအ
မံၤမ့ၢ်ဝဲအဲ(န်)စူၣ်လံၣ်ဝဲ (Anne Sullivan) လၢကအိၣ်ဒီးအီၤဒီးကွၢ်ထွဲအီၤအဂီၢ်
န့ၣ်လီၤ.

အဲ(န်)စူလံဝန်နဲ့ မှ်ပှၤလၢအဖျဲးတဂၤလီၤ. အဝဲအသးစူၤဒိန်မးဒီးသိန်လိဝဲ
ဟဲလၢာ်လၢ တၢ်ခဲလၢာ်အိန်ဒီးအမံၤန့ၢ်လီၤ. အဝဲသိန်လိဟဲလၢာ်ဒ်သိးကဖးဒီး
ကဒီးလံာ်ဒီးအစုဖိတဖၣ်လီၤ. အဲ(န်)ကွဲးလီၤဝဲ လံာ်မဲာ်ဖျၢၣ်တဖၣ်လၢဟဲလၢာ်အစု
လၢပှၤမၤစၢၤဝဲဒ်သိးဟဲလၢာ်ကန့ၢ်ပၢာ်တၢ်ဖိတၢ်လံၤလၢအဖိဝဲဘၣ်တဖၣ်အမံၤ
န့ၢ်လီၤ.

ဟဲလၢာ်မၤလိတၢ်ဆူၣ်မးဒီးတယံာ်ဘၣ်အဝဲမၤလိလံာ်မိာ်ပှၤန့ၢ်ခဲလၢာ်ဒီးအစုမုာ်ဖိ
တဖၣ်န့ၢ်လီၤ. အဝဲစးထီၣ်မၤလိလံာ်ခိဖျိပလၢာ်ကွဲးဝဲလံာ်မဲာ်ဖျၢၣ်လၢတၢ်မၤကဖိ
ထီၣ်အီၤတဖၣ်ဒီးအစုမုာ်ဖိန့ၢ်လီၤ. လၢခဲအဝဲမၤလိဝဲလံာ်တြၢလံာ် (Braille) လၢ
အမုာ်လံာ်လၢပှၤမဲာ်ဘျီၣ်တဖၣ်သ့ၣ်န့ၢ်လီၤ. သရၣ်မုာ်အဂၤတဂၤလၢအမံၤမုာ်ဝဲ
စၢၤရၢမူလၢာ် (Sarah Fuller) တဂၤသိန်လိအီၤလၢကကတိၤတၢ်ခိဖျိတၢ်ဖိဝဲကွဲး
ပှၤဂၤအထးခိၣ်ဖဲဒီးအကိာ်ယုာ်ဘိဖဲအဝဲသ့ၣ်တဲတၢ်အခါန့ၢ်လီၤ.

ဟဲလၢာ်ခဲလၢာ်အမဲာ်ချံမုာ်တထံၣ်တၢ်သနာ်က့, ကွဲးတ့ၢ်ဝဲလံာ်တဘျူးဘျၢၣ်လၢအဟံ
ယုာ်ဒီး “The Story of My life” ဒီး Helen Keller’s Journal န့ၢ်လီၤ. ဝဲ
အဖိသၢာ်အိန်ဒီးသရၣ်မုာ်အဲ(န်)စူလံဝန်အခါတၢ်ဒုးကဲထီၣ်အီၤလၢတၢ်ဒုးနဲၣ်ဒီး
တၢ်ဂီၤမူလၢတၢ်ကိးအီၤလၢ “The Miracle Workers” ပှၤမၤလိတၢ်ဖိလၢအလီၤ
လးတဂၤန့ၢ်လီၤ.

ဟဲလၢာ်ခဲလၢာ်သံဝဲအသးအိန် ၈၈ နံၣ်ဒီးဘၣ်တၢ်သ့ၣ်နီၣ်အီၤဒ်ပိာ်မုာ်လၢအ
လၢပှၤဒီးတၢ်သ့ၣ်န့ၢ်သးန့ၢ်ဒီးတၢ်ကူၣ်သ့ၣ်ကူၣ်ဘၣ်တဂၤန့ၢ်လီၤ.

ခိန်နာ်ဟူးဂဲတၢ်လၢထံဖိကီၢ်ဖိခွဲးယၢ်အဂီၢ်

မၤတၢ်လူသၢၣ်ခွဲးအၣ်(ရ်)
(Martin Luther King Jr)

ဖဲလၢခိန်စဲဘၢၣ်ထီၣ် ၁ သီ ၁၉၅၅ နံၣ်လၢကီၢ်အမဲရကၤတၢ်လီၢ်တတိၤလၢအမ့ၢ် မိးကိၣ်မၤရံၣ်, အါလဘါမၤကီၢ်စဲၣ်အပူၤပုၤသုဖံးမုၢ်လၢအမံၤမ့ၢ်ရိစၣ်ဖး(ခဲ) တဂၤ (Rosa Parks) ဘၣ်တၢ်ဖိၣ်စၢယၢ်အီၤလီၤ. တၢ်ဂ့ၢ်တခီမ့ၢ်ဝဲအဝဲဒီးသိလ့ၣ်ဘၢးစိဒီးတပျဲန့ၢ်ဝဲပုၤဝါဖံးဖိတဂၤအလီၢ်ဆ့ၣ်နီၤဘၣ်အယိန့ၣ်လီၤ. ဖဲတၢ်ဆၢကတီၢ်ဝဲန့ၣ်တၢ်သိၣ်တၢ်သီအပူၤကွဲးပၢ်စၢၤဝဲလၢပုၤသုဖံးဖိတဖၣ်ကဘၣ်ဆ့ၣ်နီၤလၢသိလ့ၣ်. လ့ၣ်မ့ၢ်အပူၤတၢ်လီၢ်ထဲတနီၤမိးဒီးစူးကါလီၤဆီတၢ်ဟးလီၢ်တဖၣ်ဒီးထံအီၤလဲၣ်ကဘၣ်အီၤလီၤဆီဝဲန့ၣ်လီၤ. ရိစၣ်ဖး(ခဲ)အတၢ်မၤအံၤထီၣ်ဟူးထီၣ်ဂဲထီၣ်ပုၤသုဖံးဖိတဖၣ်လၢအအိၣ်လၢဝ့ၢ်ပူၤန့ၣ်လီၤ. ဒီးတၢ်ယုထၢထီၣ်မၤတၢ်လူသၢၣ်ခွဲးအၣ်(ရ်) (Martin Luther King Jr) လၢကတီၢ်ခိန်ရိၣ်မဲတၢ်ပူထီၣ်တၢ်တခါအံၤန့ၣ်လီၤ.

ခွဲမ့ၢ်ဝဲတၢ်အိၣ်ဖိၣ်သရၣ်တဂၤဒီးမ့ၢ်စ့ၢ်ကိးကီၢ်အုဒယၢ်အခိၣ်မိၣ်ဟးမးကၢ်ဒ်အပျဲလီၤ. အဝဲနာ်ဝဲလၢတၢ်ပူထီၣ်တၢ်လၢတအိၣ်ဒီးတၢ်စုဆူၣ်ခိၣ်တကးမ့ၢ်ဝဲကွဲၤလၢအဂံၢ်ဆူၣ်ကတၢ်တဘိလၢပုၤကမျၢၢ်တဖၣ်ကပၢ်ဖျါထီၣ်အတၢ်ဘၣ်သ့ၣ်ဘၣ်သးန့ၣ်လီၤ. တၢ်အံၤအခိပညီမ့ၢ်ဝဲတၢ်ယုထီၣ်တၢ်အခွဲးအယၢ်ဒီးသုကွဲၤလၢအမုၢ်အခုၣ်ဒ်အမ့ၢ်တၢ်ပၢ်ဖျါထီၣ်တၢ်ဘၣ်သး မ့တမ့ၢ် တၢ်ပူထီၣ်တၢ်လၢတအိၣ်ဒီးတၢ်သ့တၢ်စုကဝဲၤအတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ပၢ်ဖျါထီၣ်တၢ်ဘၣ်သးတခါအံၤလၢခံဘၣ်တၢ်သ့ၣ်ညါအီၤလၢမိၣ်ကိၣ်မၤရံၣ်သိလ့ၣ်ဘၢး(စဲ)အတၢ်ပူထီၣ်တၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဖဲတၢ်ဟံၣ်ဖျါထီၣ်တၢ်ဘၣ်သးဝံၤအလီၢ်ခံတနံၣ်န့ၣ်, တၢ်ဆိတလဲကွံာ်တၢ်သိၣ်တၢ်သီ
န့ၣ်လီၤ.

ဒ်လဲၣ်ဂ့ၤ, ပှၤသူဖံးဖိတဖၣ်တမၤန့ၣ်ဒီးတၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်ဒီးတၢ်ဘျူးတၢ်ဖှိၣ်လီၤဆိဒ်
ပှၤဝါဖံးဖိတဖၣ်အသိးဘၣ်. ဖဲ ၁၉၆၃ နံၣ်န့ၣ်မါတ့ၣ်လူသၢၣ်ခွဲးဒီးပှၤလၢအဆိၣ်
ထွဲအီၤတဖၣ်တၢ်ဒုးလီၤအီၤဆူတၢ်ဒုးယၢ်ပှၤခိဖျိအထီၣ်ဒါဝဲတၢ်ပဲာ်ဖးနီၤဖးတဖၣ်
အယိလီၤ. ဖဲတၢ်ပျၢ်လီၤအီၤတစုန့ၣ်မါတ့ၣ်လူသၢၣ်ခွဲးဒီးထံဖိကီၢ်ဖိခွဲးယၢ်ဂ့ၢ်ဝီပှၤ
ဟူးဂဲၤတၢ်အခိၣ်အနၢ်တဖၣ်ရဲၣ်ကျဲၤသကိးဝဲလၢကလဲၤဒုးန့ၣ်ထီၣ်အတၢ်ဘၣ်သး
ဒီး (ချီတက်) လဲၤသကိးဝဲဆူဝါၣ်တၢ်ဒိးခံၣ်လၢအမ့ၢ်အမဲရကၤအဝ့ၢ်ခိၣ်န့ၣ်
လီၤ. ဖဲန့ၣ်, မါတ့ၣ်လူသၢၣ်ခွဲးကတိၤလီၤတၢ်ဆူပှၤဂီၤမုၢ်လၢအကထိအကလးတ
ဖၣ်ဒီးတဲဲ “ယအိၣ်ဒီးတၢ်မံမိၢ်တခါလီၤ.” ဒီးအတၢ် မံမိၢ်မ့ၢ်ဝဲ, တနံၣ်န့ၣ်ပှၤကိး
ဂၤဒီးအတၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်ကအိၣ်ထဲသိးတုၤသိးလိာ်သးဒ်ဒီပှၤဝဲတဖၣ်အသိးလီၤ.

လၢအဝဲအတၢ်မၤဘၣ်သးပှၤထံဖိကီၢ်ဖိဂ့ၢ်ဝီခွဲးယၢ်အယိဘၣ်တၢ်ဟ့ၣ်မၤလၢကပီၤ
အီၤလၢနီၣ်ဘၣ်လံာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်အတၢ်လၢကပီၤဖဲ ၁၉၆၄ နံၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢမါတ့ၣ်
လူသၢၣ်ခွဲးအတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤဒီတက တီၢ်အပှၤသူဝဲထဲတၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်အကျဲန့ၣ်လီၤ.
ဘၣ်ဆၣ်ဖဲလၢအ့ၣ်ဖျါ ၁၉၆၈ နံၣ်န့ၣ်ဘၣ်တၢ်ခးသံကွံာ်အီၤဖဲမဲဖံး(စ်) (Memphis),
ထဲနစံၣ် (Tennessee) ကီၢ်ရၣ်လၢပှၤတဂၤလၢတၢ်ကိးအမံၤလၢက့ၤ(မ်)အါရု
(James Earl Ray) န့ၣ်လီၤ.

ပုၤထူဖျၢၣ်ထူစဲၣ်နီၤ

အဲးစံၣ်အၣ်ရၣ်တ့ၣ်နီၣ်နီၣ်မဲးထီၣ်

(Edson Arantes do Nascimento)

ပုၤပိၣ်ခွါမံၤဟူသၣ်ဖျါဂဲၤဖျၢၣ်ထူစဲၣ်နီၤတကၢန့ၣ်မၤမံၤဟူသၣ်ဖျါထီၣ်ဝဲတၢ်ထူ
ဘီၣ်အပုၤတတၢန့ၣ်လီၤ. ပိၣ်ခွါဝဲန့ၣ်အမံၤမ့ၢ်ပံၣ်လံၣ် Pele လီၤ. ပံၣ်လံၣ်အ
မံၤနီၣ်ကီၢ်မ့ၢ် Edson Arantes do Nascimento အဲးစံၣ်အၣ်ရၣ်တ့ၣ်နီၣ်နီၣ်မဲးထီၣ်
ဒီးအိၣ်ဖျၢၣ်ထီၣ်ဝဲဝဲ ၁၉၄၀ လၢကီၢ်တြၢၣ်စ့ၣ်လၢအပူၤန့ၣ်လီၤ.

ပံၣ်လံၣ်အမံၤဟူသၣ်ဖျါထီၣ်ဖဲအဂဲၤလိာ်ကွဲးဒီးစၣ်တိၣ်ဖျၢၣ်ထူရး(ဘ်) (Santo
Football Club) လၢ ၁၉၅၆ နံၣ်အပူၤလီၤ. ဖဲပံၣ်လံၣ်ဂဲၤဒီးအီၤအခါအဖျၢၣ်ထူ
ကရၢမၤန့ၢ်ဝဲကလံၤထံးအမဲရကၢတၢ်လၢကပီၤခိၣ်ဖး (South American Cup)
တဘျူးဖျၢၣ်ညါန့ၣ်လီၤ. ဖဲ ၁၉၆၂ နံၣ်န့ၣ်ဖျၢၣ်ထူကရၢမၤန့ၢ်ဝဲဟီၣ်ခိၣ်ဒီးဘျၢၣ်
ထူတၢ်လၢကပီၤ (ကမ္ဘာ့ဖလား) အဆိကတၢ်တဘျီလီၤ. ပံၣ်လံၣ်ဂဲၤစ့ၢ်ကီးလၢ
တြၢၣ်စ့ၣ်လၢထံကီၢ်ဖျၢၣ် ထူကရၢအပူၤဒီး မၤစၢၤဝဲဒ်သိးကရၢအံၤကမၤန့ၢ်ဟီၣ်ခိၣ်
ဒီးဘျၢၣ်ထူတၢ်လၢကပီၤခိၣ်ဖး (ကမ္ဘာ့ဖလား)ဖဲ ၁၉၅၈, ၁၉၆၂ ဒီး ၁၉၇၀)
တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ပံၣ်လံၣ်မ့ၢ်ပုၤထူဘီ(လ်)စဲၣ်နီၤဖိတကၢလၢအယုၢ်ချ့ဒီးကၢအသးန့ၢ်လၢတၢ်ဂဲၤလိာ်
ကွဲးအပူၤလီၤ. အဝဲ တယၢ်ဝဲ ပုၤဂဲၤလိာ်ကွဲးတၢ်အဂၢတဖၣ်အတၢ်သးထီၣ်သးလီၤ
သးဒီးဖိၣ်ကၢ်စ့ၢ်ကီးဖျၢၣ်ထူန့ၢ်ဂ့ၤဂ့ၤလီၤ. အါန့ၢ်အန့ၣ်အဝဲထူဖျၢၣ်ထူလၢအခိၣ်
မ့တမ့ၢ် ထံးဖျၢၣ်ထူလၢအခိၣ်လၢအသဟီၣ်ဆူၣ်ဆူၣ်ဒီးမၤန့ၢ်ဝဲဆူတၢ်ဖျိအ
ပူၤလီၤလီၤန့ၣ်လီၤ.

လှပပုံလှပုံအတော်ဂဲလိာ်ကွဲဖျာ်ထူဒီတကတီာ်အပူဂဲလိာ်ကွဲဝဲ ၁,၃၆၃ ပွဲဒီး ထူန့ဝဲဖျာ်ထူလှတၢ်ဖျိပူ ၁,၂၈၁ ကိလ်ဒီးထဲတနံၣ်အတီာ်ပူထူန့ဝဲကိလ် ၁၃၉ ဖျာ်လီၤ. အဝဲထူန့အကိလ် ၁,၀၀၀ ဖျာ်တဖျာ်လှ ၁၉၆၉ နံၣ်အပူလီၤ. ဒီဖျိပုံလှပုံကဲပူထူဖျာ်ထူစဲၣ်နီၤတကါအယိကဲထီၣ်ဝဲကီၢ်တြၢ်စ့လ်အပူဒုပူ ယိတကါလီၤ. ပူလှအကွာ်ကီဖျာ်ထူဒီးအဲၣ်အီၤတဖၣ်ကိးအီၤလၢဖဲရိလၢနံကၢ် Perola Negra လှအခိပညိမ့ၢ်ဝဲ “ချိၣ်လှၤသူ” လီၤ.

ပုံလှပုံအိၣ်ဘုးဖဲ ၁၉၄၇ နံၣ်လှအတၢ်ထူဖျာ်ထူဒီးလှခံတနံၣ်အဝဲဂဲလိာ်ကွဲ ကါကွဲဒီး အမဲရကါဖျာ်ထူကရၢလှအအိၣ်လှနယူယိးကရၢလှအမံမ့ၢ်ဝဲ ဒီးစိး(စ်) (Cosmos) န့ၣ်လီၤ. ပုံလှပုံတဲဝဲဒၣ်လှအဝဲဖဲကွဲဂဲလိာ်ကွဲတၢ် တဘျီအံၤဒ်သိးကမၤမံၤဟူသၣ်ဖျါထီၣ်တၢ်ဂဲလိာ်ကွဲထူလှကီၢ်အမဲရကါအပူဒီး အဝဲမၤနၢၤတၢ်ဒီးကဲထီၣ်စ့ကိးပူထူဖျာ်ထူမံၤဟူသၣ်ဖျါလှကီၢ်အမဲရကါအပူ လီၤ.

ပုံလှပုံအတၢ်သ့တၢ်ဘၣ်တအိၣ်ထဲတၢ်ဂဲလိာ်ကွဲတခါဘၣ်. အဝဲကွဲစ့ကိးဝဲလံာ် လှအဘၣ်ဃးဒီးပူအဂ့ၢ်တဖၣ်ဒီးတၢ်ဆါအီၤန့ၢ်အါအါဂီၢ်ဂီၢ်, ဒီစ့ကိးတၢ်ဂီၤမူတ ဘျုးပူဒီးကွဲစ့ကိးတၢ်သးဝံၣ်လှတၢ်ဂီၤမူလှတၢ်ဒီဘၣ်ဃးအဝဲအသးသမူအဂ့ၢ် တဖၣ်လီၤ. ဖဲ ၁၉၇၇ နံၣ်န့ၣ်ကွဲဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်သးဝံၣ်လှတၢ်ကသူအီၤလှ ပုံလှပုံအသးသမူအတၢ်ဂီၤမူအပူအဂီၢ်လီၤ.

ပုလဲအအိန်လာဟိန်ခိန်ဖျာန်အတဒိစိ
 ထဲစွန်နီဂူ (Tenzing Norgay)
 အဲးဒမာန်ဟ့လရံ (Edmund Hillary)

ဖဲလါမ့ၤ ၂၉ သီ ၁၉၅၃ နံၣ် ဂီၤခိ ၁၁:၃၀ န့ၣ် ထဲစွန်နီဂူ (Tenzing Norgay) ဒီးအဲးဒမာန်ဟ့လရံ (Edmund Hillary) ခံၣ်ထီၣ်ဘးဝဲဆူကစၢ်အထီကတၢ် လာဟိန်ခိန်ချၢတဖၣ်လါအမ့ၢ်ဝဲကစၢ်အဲဘရၢးစံအခိန်စိးလီၤ.

ထဲစွန်နီဂူ အိန်ဖျာန်ထီၣ်ဖဲ ၁၉၁၄ နံၣ်လာကီၢ်ထံဘဲး (လာခဲအံၤကဲထီၣ်တရူးကီၢ် တၢ်ဟ) အပူၤလီၤ. လါခံအဝဲသုးယီၤအသးဆူကီၢ်နံၣ်ပိလ်ဒီးအိန်ဆိးသကိးဝဲဒီး ပုၤရှါဖၣ် (Sherpa) ဖိတဖၣ်လီၤ. ပုၤရှါဖၣ်ဖိတဖၣ်န့ၣ်အိန်ဟဲလာထံဘဲးဒီးန့ၣ် လီၤဆူကီၢ်နံၣ်ပိလ်လာအပူၤကွံာ်အနံၣ်လာအကယၤတဖၣ်ဒီးအိန်လာကစၢ်ဖးထီ တဖၣ်အလီၤလါအနံၣ်အကယၤတဖၣ်အကယၤန့ၣ်လီၤ.

ဖဲတယံၤတဘူးဒီးထဲစွန်အသဝီလာအအိန်ဝဲတဖျာန်န့ၣ်အိန်ဝဲဒီးကစၢ်ဖးထီလီၤ ဘီလီၤမ့ၢ်လာအမ့ၢ်ဝဲကစၢ်အဲဘရၢးစံန့ၣ်လီၤ. ကစၢ်အံၤမ့ၢ်ဝဲကစၢ်လာအအိန်လာ ဟ့ၣ်မါလယၢးစံကစၢ်တူၢ်အကျါတဖျာန်ဒီးအိန်လာနံၣ်ပိလ်ဒီးကီၢ်ထံဘဲးကီၢ်ဆၢ အဘၢၣ်စၢၤန့ၣ်လီၤ. ဖဲပုၤယူၤရပၤဖိတဖၣ်လဲၤဆူကီၢ်နံၣ်ပိလ်ဒီးသိးကထီၣ်ကစၢ် အခါအဝဲသ့ၣ်ဒီးငါဝဲပုၤရှါဖၣ်ဖိတဖၣ်လာကယိးန့ၣ်အတၢ်ဖိတၢ်လံၤအဂီၢ်လီၤ. ခိဖျိ ပုၤရှါဖၣ်ဖိတဖၣ်အိန်လာကစၢ်ဖးထီအလီၤဒီးအိန်ဒီးအတၢ်လဲၤခိဖျိအါမးအယံ မ့ၢ်ပုၤနဲၣ်က့ၤအဂ့ၤတဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဖဲထဲစွန်အသးအိန် ၁၈ နံဉ်န့ဉ်အဝဲသုးအလီၤဆူဒါကွံလုဉ်လၢအအိန်လၢ ကီၢ်အဒုယဉ်န့ဉ်လီၤ. အဝဲဟ်လီၤအသးဒ်သိးကမၤတၢ်ဒ်ပှၤယိးတၢ်ဖိလၢအဟိံပှၤ ယုသုဉ်ညါတၢ်တဖဉ်အခံန့ဉ်လီၤ. သၢနံဉ်ဝံၤအလီၢ်ခံ, အဝဲလဲၤယိးန့ဉ်ပှၤယုသုဉ် ညါတၢ်ဖိလၢအလဲၤထီဉ်ဆူကစၢ်အဲဘရၢးစံတဖဉ်အဂီၢ်န့ဉ်လီၤ. လၢခံစ့ၤနံဉ်အ တီၢ် ပှၤ, အဝဲထီဉ်ကစၢ်အဲဘရၢးစံဒီးယုသုဉ်ညါတၢ်အဘျီအါန့ဉ်ဒီးပှၤအဂၤခဲလၢဉ် လီၤ.

ခိဖျိအဝဲဘဉ်မၤသကိးတၢ်ဒီးပှၤအါကလုဉ်အပိအဝဲတဲဘဉ်တၢ်အကျိန်န့ဉ်ကျိန် ညါလီၤ. လၢခံကဲထီဉ်ဘဉ်ဝဲပှၤလၢအအိန်လၢအရဲဉ်ကျဲၤပှၤဝံတၢ်ဖိလၢကထီဉ် ကစၢ်အဂီၢ်လီၤ. ဘဉ်ဆဉ်အဝဲဆဲးဝံဒီးဒ်တၢ်ဒ်ပှၤထီဉ်ကစၢ်အဲဘရၢးစံတဂၤအ သိးဒီးဘဉ်တၢ်အဲဉ်အိၤဒီးသုဉ်ညါဟ်ကဲအိၤလၢပှၤထီဉ်ကစၢ်အဂၤတဖဉ်န့ဉ်လီၤ.

ဖဲ ၁၉၅၃ နံဉ်အဝဲထီဉ်ကစၢ်အဲဘရၢးစံဒီးစၢ်အဲဒီးမၤဂၢ်ဟ့လရံဉ်အခါ, စၢ်အဲဒီးမၤဂၢ်ဟ့လရံဉ်အခိဉ်လီၤတလံာ်ဒီးဘူးကသံဘဉ်အသးလီၤ. ဘဉ်ဆဉ် ထဲစွန်တပျံတၢ်ဘဉ်. အဝဲဖိဉ်ဂၢ်ယာ်ဝဲတၢ်ထီဉ်ကစၢ်အပျံ, ဘူးထီဉ်ဟ်စၢၤအ ကွါလၢမူခိဉ်ဖိကျါပံးပံးဒီးမၤစၢၤကွါဝဲဟ့လရံဉ်အသးသမူလီၤ. လၢခံအဝဲ တဲဝဲ ယိယိဖိလၢ “ပှၤထီဉ်ကစၢ်တဖဉ်ထီဘိကဘဉ်မၤစၢၤလိာ်သးတဂၤဒီးတဂၤန့ဉ် လီၤ.”

ခိဖျိအဝဲအတၢ်သုဉ်န့ဉ်သးန့ဉ်ဒီးကဲပှၤန့ဉ်ပှၤယိးတဂၤလၢထီဉ်ကစၢ်အဲဘရၢးစံန့ဉ် အဆိကတၢ်တဂၤအပိထဲစွန်န့ဉ်ဘဉ်တၢ်ဟ့ဉ်လၢကပိၤအိၤလၢကီၢ်အုကလဲဉ်(နိ) George Cross ဒီး The Star of Nepal (ကီၢ်နံဉ်ပိလ်အဆဉ်) အတၢ်လၢကပိၤ တဖဉ်လီၤ.

ပုဂံလၢအလဲၤတရံးဟီၣ်ခိၣ်ဒီဘၣ် ဖဲၣ်ဒိၣ်န့ၣ်မဲးက့ၤလဲ(နီ) (Ferdinand Magellan)

နံၣ်အကယၢတဖၣ်အကယၢပူၤကွံၣ်န့ၣ်ထဲပုၤပိၣ်ခွါလၢအိၣ်ဒီးတၢ်သ့ၣ်န့ၣ်သး
န့ၣ်တဖၣ်လဲၤတၢ်က့ၤတၢ်လၢပိၣ်လဲၣ်ပူၤလၢကယုထံၣ်န့ၣ်တၢ်လီၤတဖၣ်လၢပုၤတလဲၤ
တုၤဒီးဘၣ်ဒီးတထံၣ်ဒီးနီတဘျီဘၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖဲၣ်ဒိၣ်န့ၣ်မဲးက့ၤလဲ(နီ) (Ferdinand
Magellan) မ့ၢ်ပုၤပိၣ်ခွါတကၤလၢအလဲၤတရံးဟီၣ်ခိၣ်ဒီဘၣ်ညါန့ၣ်လီၤ.

ဖဲ ၁၄၈၀ နံၣ်ယၣ်ယၣ်မဲးက့ၤလဲ(နီ) မ့ၢ်ပုၤတကၤလၢအအိၣ်ဖျါထီၣ်လၢပုၤတူၢ်ဒိၣ်
ကီၢ်ဒိၣ်အန့ၣ်ဖိထၢဖိလၢအအိၣ်လၢကီၢ်ပိၣ်တူၣ်ကံၣ် (Portugal) အပူၤလီၤ.
ဖဲမဲးလဲ(နီ) အသးအိၣ် ၂၅ နံၣ်န့ၣ်အဝဲန့ၣ်လီၤမၤတၢ်လၢပိၣ်တူၣ်ကံၣ်ကဘီသုးမ့ၢ်
ဒီးခိဖျါလၢအဖုးယၢဘၣ်တၢ်အါမးအယိအဝဲထံၣ်န့ၣ်တၢ်လီၤအသိတဖၣ်အါမးလီၤ.
အဝဲမၤတၢ်ပူၤကွံၣ်အနံၣ်တဆံအလီၢ်ခံသနက့ၤပိၣ်တူၣ်ကံၣ်စီၤပၤတဟ့ၣ်အါထီၣ်
အီၤတၢ်မၤအဘူးအလဲအယိအဝဲလဲၤန့ၣ်မၤသကိးတၢ်ဒီးစပုၣ်ကီၢ်အစီၤပၤန့ၣ်လီၤ.

ဖဲန့ၣ်အခါပိၣ်တူၣ်ကံၣ်ပၤဝဲဒၣ်ပိၣ်လဲၣ်အကျိၤလၢအၢၤဖြူၤကၤတုၤလီၤဆူအ့ၤဒေယၣ်
ပိၣ်လဲၣ်မိၢ်ပုၤဒ်သိးကမၤန့ၣ်ဘၣ်ကိးတဖၣ်လၢအအိၣ်ဒီးတၢ်ဖိအိၣ်တ့ၤအိၣ်အတၢ်
နၢမူနၢဆီသ့ၣ်တဖၣ်အိၣ်ဝဲအါမးအလီၢ် (အခဲအံၤကိးဝဲလၢမ့ၢ်ထီၣ်အ့ၤ East
Indies) န့ၣ်လီၤ. မဲးက့ၤလဲ(နီ)ဆၢတၢ်လီၤအသးလၢကလဲၤတၢ်ဆူမ့ၢ်န့ၣ်တကၤပၤ
ဒ်သိးကယုထံၣ်န့ၣ်တၢ်လဲၤတၢ်က့ၤအကျိၤအသိဆူကိးတဖၣ်အပူၤလီၤ. အဝဲစးထီၣ်
အတၢ်လဲၤအံၤဖဲ ၁၅၁၉ နံၣ်ဒီးအဝဲလဲၤခိၣ်ဝဲဒၣ်အဲးတလဲးတုးဒီးတုၤလီၤဝဲဒၣ်

ဆူကလံထံးအမဲရကပီၣ်လဲၣ်နံၤန့ၣ်လီၤ. အဝဲဆါမုၢ်လၢကယုထံၣ်န့ၢ်ကျဲ
လၢကလဲၤခိကဲဘဲဆူကလံထံးအမဲရကပီၣ်လဲၣ်အမဲၣ်ညါဒီးလီၤ. အဝဲထံၣ်န့ၢ်ဝဲ
ဒီးယုၢ်ဝဲအံၤလၢမဲးက့လဲ(န့)ပီၣ်လဲၣ်ဒုစ့ၤ (ရေလက်ကြား)န့ၣ်လီၤ. ပီၣ်လဲၣ်ဘးခိ
တကပၤန့ၣ်ဖျါအိၣ်ဘျၢအိၣ်ဘျၢဒီးမုၢ်ခုၣ်ဝဲန့ၣ်လီၤ. မဲးက့လဲ(န့)ကိးန့ၢ်တၢ်လီၤအံၤ
လၢပစံးပံး (Pacific) လၢအမုၢ်လဲးတ့ၣ်အတၢ်ကတိၤလၢအခိပညိမ့ၢ်ဝဲ “တၢ်မုၢ်
တၢ်ခုၣ်” န့ၣ်လီၤ.

ပူၤကွံၣ် ၉၉ သီအလီၢ်ခံ, မဲးက့လဲ(န့)အကဘီတုၤဝဲဆူကိးလၢအခဲအံၤပုၤသ့ၣ်ညါ
အိၤဒ်အမုၢ်ကျါမ် (Guam) ဒီးကိးလၢတၢ်လီၤပူၤတဖၣ်အံၤပကိးအိၤလၢဖံးလံးပံး
(the Philippines) န့ၣ်လီၤ. မဲးက့လဲ(န့)ဒီး အခုအပူၤတဖၣ်ဒုးယၢတၢ်ဒီးပုၤကိး
ဖိတဖၣ်ဖဲန့ၣ်လီၤ. မဲးက့လဲ(န့) ဘၣ်တၢ်မၤသံကွံၣ်အိၤလၢတၢ်လီၤဝဲန့ၣ်ဖဲ ၂၇ သီ
လၢအ့ၣ်ဖျၢ ၁၅၂၁ နံၣ်အပူၤလီၤ.

ပူၤကဘီဖိကျဲအဲနဲးဘဲစတု ဒ်အဲလဲခဲၣ်နိၣ် (Juan Sebastian de Elcano) ကဲ
ထီၣ်က့ၤပုၤအခိၣ်လၢမဲးက့လဲ(န့)အလီၢ်လီၤ. ပူၤကဘီဖိလၢအိၣ်တီၢ်သ့ၣ်တဖၣ်
လဲၤဝဲဒၣ်ဆူကိးလၢအိၣ်ဒီးတၢ်ဖိတၢ်တ့ၤတၢ်နၤမူနၤဆိုတဖၣ်ဒီးဟဲက့ၤစိၣ်ဝဲတၢ်နၤ
မူနၤဆိုတဖၣ်အါအါဂီၢ်ဂီၢ်ဒီး ဟဲက့ၤကဒါက့ၤဆူစပုၣ်ကီၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်လဲၤတၢ်က့ၤ
တဘျီအံၤ, တၢ်ဆါကတီၢ်ယံၣ်ဝဲသၢနံၣ်ဒီးအဝဲသ့ၣ်တဖၣ်ကဲထီၣ်ဝဲဒၣ်ပုၤအဆိ
ကတၢ်တဖုလၢအလဲၤတရံးဟီၣ်ခိၣ်ဒီးဘျၢန့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်လၢအတၢ်လဲၤတၢ်က့ၤ
ပူၤပုၤသံကွံၣ်ဝဲဒၣ်အဂၤခံကယၤဂၤန့ၣ်လီၤ.

အံ့သဉ်ဒီးပှာပာထံအိဉ်ကီၢ်

မးဟးဒးမးကဉ်ဒံၢ် (Mahatma Gandhi)

ဖဲလါမံၢ်ရှး ၁၉၃၀ အပှာပှာအ့ဒယဉ်သးပှာလါအသးအိဉ် ၆၁ နံၣ်တကၤစးထီဉ် လဲၤတၢ်လဲၤဖးထီဆူပီဉ်လဲၣ်တခီန့ၣ်လီၤ. ဖဲပှာသံကွၢ်အီၤနကလဲၤဖဲလဲၣ်အခါ, ဖုမးဟးဒးမးကဉ်ဒံၢ် (Mahatma Gandhi) စံးဆါက့ၤဝဲ “ယကလဲၤဆူပီဉ်လဲၣ် ပှာဒီးလဲၤဟံးန့ၢ်အံ့သဉ်တခီန့ၣ်လီၤ.” ဝံၤအလီၢ်ခံ, ပှာအကထီတဖဉ်အကထီပိာ် ထီဉ်အခံဒီးအဝဲသ့ၣ်ဟးဝဲဒ်န့ၣ်ဒီလါဒီးဘဉ်တၢ်သ့ၣ်ညါအီၤလါ “အံ့သဉ်အတၢ် ပှာထီဉ်တၢ်” လီၤ.

မးဟးဒးမးကဉ်ဒံၢ်မ့ၢ်ဝဲပှာအ့ဒယဉ်ဖိလါအဘါဟံၣ်န့ၢ်တၢ်ဘါဒီးအဝဲလဲၤမၤလိ သဲစးလၢပှာလိဒိဉ်တခီန့ၣ်လီၤ. ကီၢ်အ့ဒယဉ်န့ၣ်ဘဉ်တၢ်ပၤအီၤလါကီၢ်တြးတ့ၣ်ဒီး ဖဲကဉ်ဒံၢ်ဟဲက့ၤဆူအထံအကီၢ်အခါအဝဲအသးထီဉ်ခီဖျိအထံၣ်ဘဉ်ဝဲလါအထံ ကီၢ်အိဉ်လါတၢ်ဖျိဉ်တၢ်ယာ်ဒီးတၢ်ထဲသိးတုၤသိးတအိဉ်ဘဉ်အယိန့ၣ်လီၤ. အယိ, လါတၢ်ကထီဒါက့ၤပှာတြးတ့ၣ်ဖိတဖဉ်လါကျိဒီးမ့ၢ်ပိာ်တဖဉ်အလီၢ်န့ၣ်ကဉ်ဒံၢ်နာ် ဝဲကျဲလါ တၢ်သမၤ လါကလူၤပိာ်တၢ်သိဉ်တၢ်သီလါအတတီဘဉ်တဖဉ်န့ၣ်လီၤ. အယိ, အဝဲဟ့ၣ်သဆဉ်ထီဉ်ပှာအ့ဒယဉ်ဖိတဖဉ်လါကထါသိးအတၢ်ကူတၢ်သိး ဒဉ်ဝဲဒ်သိးအသုတပှာလါတၢ်ကူတၢ်သိးလါပှာတြးထံး(ရှ်)ဖိအအိဉ်တကၤန့ၣ်လီၤ. ပှာဟံၣ်န့ၢ်ဖိတဖဉ်ကိးကဉ်ဒံၢ်လါ “မဟးမး” လါအခိပညီမ့ၢ်ဝဲ “သးသမူလါ အလုၢ်ပှာဒိဉ်” န့ၣ်လီၤ.

ပျာအုဒယဉ်ဖိအါဂၢပျာအိဉ်ဝဲတြးထံး(ရှ်)အံသဉ်လၢအပျာဒိဉ်တဖဉ်တန့ၢ်ဘဉ်. ဘဉ်ဆဉ်အဝဲသ့ၣ်ကထုးထီဉ်အကစၢ်ဒဉ်ဝဲအအံသဉ်စ့ၢ်ကီးတၢ်တဟ့ၣ်အိၤအခွဲး ဘဉ်လီၤ. လၢတၢ်န့ၣ်အယိ, ကဉ်ဒံၣ်ဟးအမံၤလၢ (၃၀၀) လၢကလဲၤဆူပီဉ်လဲဉ် ပူၤဒီးကဖိအံသဉ် လၢပီဉ်လဲဉ်ထံအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ဝဲ “အံသဉ်အတၢ်ဟးပူထီဉ်” တၢ်ဝံၤအလီၢ်ခံ, လါမၢ်ရှးအတီၢ်ပူၤန့ၣ်တြးထံး(ရှ်)ပဒိဉ်ထၢန့ၣ်လီၤအိၤဆူယိဉ်ပူၤ န့ၣ်လီၤ. တၢ်အံၤတမ့ၢ်အတၢ်လဲၤန့ၣ်ဆူယိဉ်ပူၤအဆိကတၢ်တဘျီဒီးအလီၢ်ခံကတၢ် တဘျီခိဖျိအမၤတၢ်ပူထီဉ်တၢ်လၢတအိဉ်ဒီးတၢ်စုဆူဉ်ခိဉ်တကးအယိဘဉ်န့ၣ်လီၤ. ကဉ်ဒံၣ်လဲၤန့ၣ်ဆူယိဉ်ပူၤလၢတၢ်သ့ၣ်ဖုံသးညီအပူၤလီၤ. ဝဲအဝဲဟးထီဉ်လၢယိဉ်ပူၤ ဒီးအဝဲသိဉ်လိပျာအုဒယဉ်ဖိတဖဉ်လၢကမၤဝဲဒ်သိးကဟံးန့ၢ်က့ၤအထံကီၢ်ဒဉ်ဝဲ အတၢ်ပၤဆှၢအကျဲလၢတၢ်မုဉ်တၢ်ခုဉ်အပူၤလၢကျဲၣ်လဲဉ်န့ၣ်လီၤ. လၢခံကတၢ်, ကီၢ်အုဒယဉ်မၤန့ၢ်က့ၤတၢ်သဘျီလၢ ဩးတ့ၣ်အအိဉ်ဝဲ ၁၉၄၇ နံဉ်အတီၢ်ပူၤလီၤ.

ဝဲအုဒယဉ်ဒီးန့ၢ်တၢ်သဘျီဝံၤအလီၢ်ခံ, တၢ်စုဆူဉ်ခိဉ်တကးအိဉ်ထီဉ်လၢပျာဟံဉ်န့ၢ် ဒီးမူးစလ့ၣ်ဖိတဖဉ်အဘၢဉ်စၢၤလီၤ. ဝဲကဉ်ဒံၣ်တချုးစူးကွံာ်အသးအလီၢ်ခံကတၢ် တန့ၣ်ဒဉ်လဲဉ်ကဉ်ဒံၣ်မၤတ့ၢ်တၢ်လၢကသ့ၣ်ထီဉ်တၢ်မုဉ်တၢ်ခုဉ်လၢပျာထံဖိကီၢ်ဖိလၢ အုဒယဉ်ကီၢ်ပူၤကဒဲကဒဲတဖဉ်အဘၢဉ်စၢၤန့ၣ်လီၤ.

ပုဖိတ်ဖိယာ်ဖိဒီးပုဘူးကသံတဖန်အမိ မိဒိန်တြံစဉ် (Mother Theresa)

မိဒိန်တြံစဉ်အတိအဓိအာဇာနည်အပူတော်သွန်ညါဟ်ကအိဒိဖျိအတော်သွန်ကညါသးကညါဒီးအတော်မၤဘူးမၤဖိတ်တဖန်အယိလီၤ.

မိဒိန်တြံစဉ်အိန်ဖျိထီၣ်လၢကီၢ် (အၣ်လၢဘုနံယါ - ခဲအံၤမၤစံၣ်ဒိနံယါ) အဝါ Agnes Cionkha Bojaxhiu အပူဖဲ ၁၉၁၀ နံၣ်အပူလီၤ. ဖဲအဝဲသးအိန် ၁၈ နံၣ်န့ၣ်ဟ်လီၤအသးလၢကကဲထီၣ်ရိမဲခဲသလံးအဖံဝါန့ၣ်လီၤ. လၢခံ, အဝဲလဲၤဆူကီၢ်အဲယါလဲ(နံ)ဒီးလဲၤထီၣ်ဝဲ Institute of the Blessed Virgin Mary အကိန့ၣ်လီၤ. အဝဲအၢၣ်လီၤအသးလၢကအိန်မူယိယိဖိ, တဖျိအသးဒီးကဲထီၣ်ဝဲစူးစထၢၣ်တြံစဉ်လီၤ.

တၢ်ကရၢကရိအံၤအမံးရှၢၣ်တၢ်မၤအိန်လၢကီၢ်အုဒယၣ်အယိ, တယံၣ်ဘၣ်စူးစထၢၣ်တြံစဉ်လဲၤဆူကီၢ်အုဒယၣ်ဒီးမၤတၢ်ဒ်ကိသရၣ်မုၢ်တဂၤအသိးလီၤ. ဖဲ ၁၇ နံၣ်အတီၢ်ပူၤအဝဲသိၣ်လိတၢ်လၢကီၢ်အုဒယၣ်အကိခံဖျၢၣ်အပူဒီးတဖျၢၣ်န့ၣ်အိန်လၢဝါကၣ်လးကတါအပူလီၤ. ဖဲန့ၣ်အဝဲထံၣ်ဘၣ် တၢ်ဖိတ်တၢ်ယာ်ဒီးပုဘူးမုၢ်တဖန်အတော်တၢ်ဘၣ်ခိၣ်ဘၣ်အကလုာ်ကလုာ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲညိန့ၣ်တဲၤထီၣ်ဘိလၢဘၣ်ဟ်လီၤဝဲတၢ်ဆၢတဲၤလၢအရၢဒိန်ခံမံၤလၢအတၢ်အိန်မူအပူန့ၣ်လီၤ. တၢ်ဆၢတဲၤအိန်ထံးတခါမုၢ်ဝဲကကဲဝဲဖံဝါဒီးအဂၤတခါဖဲ ၁၉၄၆ န့ၣ်မုၢ်ဝဲကဟ့ၣ်လီၤအသးသမူလၢကမၤစၢၤပုဆူးပုဆါဒီးပုဖိတ်ပုယာ်တဖန်န့ၣ်လီၤ.

ဖဲအဝဲမာလိပှာကွာ်ပှာဆါအတ်မာလိဝံလံတစုအဝဲစးထီၣ်မာတၢ်ဒီးပှာဖှိၣ်ဖိယာ်
ဖိလၢအအိၣ်လၢကၢ်လးကတါပှာဖှိၣ်ဖိယာ်ဖိတဖၣ်အိၣ်တၢ်အလီၢ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲ
ကဲထီၣ်စ့ၢ်ကိးဝဲပှာအ့ၣ်ယၣ်အထံဖိကိၢ်ဖိန့ၣ်လီၤ. လၢခံ, ဖဲအဝဲသ့ၣ်ထီၣ်
Missionaries of Charity အခါန့ၣ်အဝဲကဲထီၣ်ဝဲမိၢ်ဒိၣ်တြဲစၣ် (**Mother
Teresa**) လီၤ. တၢ်အံၤမ့ၢ်ဝဲခဲးသလ့းအဖံဝါလၢအဲၣ်ဒီးမၤစၢၤပှာလၢအဆူးအဆါ
တဖၣ်လီၤဆီဒၣ်တၢ်ပှာလၢဘူးကသံဒီးပှာလၢအကွၢ်အဂီၤတဂ့ၤဘၣ်တဖၣ်န့ၣ်
လီၤ.

လၢမိၢ်ဒိၣ်တြဲစၣ်အတ်ပၤအဖိလၢ်တၢ်အိးထီၣ် **“Missionaries of Charity”**
အတ်ဟ့ၣ်သးကညီၤကရၢတဖၣ်လၢဟီၣ်ခိၣ်ဒီးဘ့ၣ်လီၤ. ဖဲတၢ်လီၢ်တဖၣ်အံၤတၢ်
ကအံးထွဲကွၢ်ထွဲပှာကိးဂၤဒဲးလၢတအိၣ်ဒီးတၢ်ပဲၤဖးနီၤဖးအတ်ဘူၣ်တၢ်ဘါအဆါ
ဘၣ်လီၤ. ဖဲ ၁၉၇၉ နံၣ်န့ၣ်တၢ်ဟ့ၣ်မၤလၢကပီၤမိၢ်ဒိၣ်တြဲစၣ်လၢနီၣ်ဘၢလံတၢ်ယူ
တၢ်မုၢ်အခိၣ်ဖးလီၤ. ဖဲအဝဲစူးကွၢ်အသးလၢ ၁၉၉၇ နံၣ်အလီၢ်ခံ, ရိမဲခဲးသလ့း
တၢ်ဘါသရိၣ်တဖၣ်စးထီၣ်ဝဲတၢ်အကျိၤအကျဲလၢကဟံပနီၣ်အီၤဒ်ပှာဖိဆံ့ (**saint**)
တဂၤအသိးလီၤ.

ထံကီတဖၣ်အပူၤနူၤပူၤလီၤ

ဖဲမၢၣ်ဘိၣ်လံဘၣ် (Simon Bolivar)

၁၈၀၀ နံၣ်အခိၣ်ထံးတဖၣ်အပူၤ, ဖဲတၢ်လီၤအိၣ်တတီၤလၢခဲအံၤကဲထီၣ် ဘဲနံၣ်စွဲလၢန့ၣ်, ပှၤပိၣ်ခွါအိၣ်တဂၤလၢအိၣ်ဒီးအတၢ်မုၢ်လၢဖးဒိၣ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲ အဲၣ်ဒီးဝဲလၢထံကီၤလၢအအိၣ်လၢကလံၤစိးအမဲရကၤတဖၣ်ကသဘျူထီၣ်လၢ စပုၣ်အတၢ်ပၤဖိလၢဒီးဟံၣ်ဖိၣ်ထီၣ်အသးဒ်ထံကီၤဖးဒိၣ်တဘျုးအသးလီၤ.

ပိၣ်ခွါအံၤတၢ်ကိးအမံၤလၢဖဲမၢၣ်ဘိၣ်လံဘၣ် (Simon Bolivar) လီၤ. ဒ်သိးကမၤ လၢပှဲၤထီၣ်တၢ်ပညိၣ်အံၤအဂီၢ်အဝဲစးထီၣ်ဒုးဝဲစပုၣ်ပှၤပၤထံအိၣ်ကီၤတဖၣ်တဘျုး နံၣ်ဒီးပှၤလၢထံကီၤအါဘျုးဟဲဒုးစၤအီၤတၢ်န့ၣ်လီၤ. ပှၤတနီၤအိၣ်ဟဲလၢကီၢ် ယူရပၤဒီးဟဲယုအီၤလၢကလံၤစိးအမဲရကၤဒီးတဘျုးအပူၤလီၤ.

ဘိၣ်လံဘၣ်စူးကွံၣ်အသးဖဲ ၁၇၈၃ နံၣ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲဒုးတၢ်ဒီးမၤပူၤဖျဲးကွံၣ်ဝဲ ကီၢ်နယူကၣ်ဒ် (New Ganda) လၢအခဲအံၤမ့ၢ်ဝဲခိၣ်လၣ်ဘံယါ, အံၣ်ခွဲဒီးထံကီၤ အဂၤတဖၣ်အယိတၢ်အံၤမ့ၢ်တၢ်လၢအလီၤသ့ၣ်န့ၣ်သးန့ၣ်လၢတၢ်ဒုးအတၢ်စံၣ် စိၤတဲစိၤအပူၤန့ၣ်လီၤ. ဖဲ ၁၈၁၉ နံၣ်တၢ်ကီၢ်ထီၣ်သီအကတီၢ်န့ၣ်အဝဲဟံၣ်ဖိၣ်ထီၣ် ပှၤသုးဖိ ၂,၅၀၀ ဂၤယၣ်ယၣ်ဒီးခိဖျိဝဲထံဒိၣ်နိယူၤ, ကစၢ်ကလိလၢအလုၢ်ဘၢဒီး မူခိၣ်ဖိတဖၣ်ဒီးကျဲကီၢ်ကျဲခဲတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲသ့ၣ်တၢ်ဘျုးတၢ်တီၤအသး, သ့ၣ်ဝံၤ သးစ့ၤအသးဒီးလၢခံကတၢ်ဟဲတုၤလီၤဝဲဆူ Boyaca (ဘွဲယခၣ်), လၢအဘူးဒီး ဘိကီထၣ် (Bogota) လၢအမ့ၢ်ဝဲနယူကၣ်ဒ်အခွၢ်ခိၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်အံၤဒုးကမၤ

ကမၢ်စပုၣ်အသးမုၢ်ဒိၣ်မးလီၤ. အဝဲသ့ၣ်ဒုးတၢ်လၢတၢ်သ့ၣ်ဒုးသးဒုးအပူၤဒီးလၢခံ
မၤနၤကွၢ်ဝဲစပုၣ်အသးမုၢ်ဒီးမၤသဘျုထီၣ်ကွၢ်ဝဲန့ၣ်ယုၤကၢ်ဒၢ်လၢစပုၣ်အသးအစု
ပူၤန့ၣ်လီၤ.

ဘိၣ်လံၤဘံၤယါဒုးတၢ်ဒုးတဘျုးဘျီလၢကမၤသဘျုထီၣ်က့ၤထံကီၢ်တဖၣ်လၢ
ကလံၤစိးအမဲၤကၤဒီးလၢအဟံၤယုၢ်ဒီးအကစၢ်ဒၣ်ဝဲအထံကီၢ်လၢအမ့ၢ်ဝဲဘဲန့ၣ်
စွဲလါန့ၣ်လီၤ. လၢခံကတၢၢ်, အဝဲအတၢ်မံၤမိၢ်အသိးအဝဲမၤပူၤဖျဲးဘၣ်ကလံၤစိး
အမဲၤကၤအထံအကီၢ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲဟံၤဖျိၣ်ထံကီၢ်ခဲလၢဒ်ထံကီၢ်တဘျုးယီ
မ့ၢ်တန့ၢ်ဘၣ်ဆၣ်အဝဲကဲထီၣ်ဝဲပှၤဒုးပှၤယီၤလၢထံကီၢ်အါဘျုးအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ကီၢ်
ဘိၣ်လံၤဘံၤယါလၢအအိၣ်လၢကလံၤစိးတဘျုးအမံၤန့ၣ်မ့ၢ်ဝဲတၢ်ဟံးန့ၢ်က့ၤအဝဲအ
မံၤလၢတၢ်ဟံးဒိၣ်ဟံးကဲအီၤန့ၣ်လီၤ.

ပျာဆိကမိဂ်တၢ်လီၤလးလၢအဖျးတၢၤ အဲလ်ဘးအဲစတဲ(နီ) (Albert Einstein)

ဖဲအဲလ်ဘးအဲစတဲ(နီ) (Albert Einstein) အနီၢ်ဆံးဒီးအခါအဝဲမၤလိတၢ်လၢ ကီၢ်ကွၢ်မနံၣ်အပူၤဒီးတမ့ၢ်ကွိမိလၢအဖျးထီၣ်ဘိတၢၤဘၣ်. အဝဲအသရၣ်ဆိကမိဂ် ဝဲလၢအဝဲမ့ၢ်ကစံးဆၢတၢ်တမံၤမံၤန့ၣ်ဆိကမိဂ်ဝဲယံၣ်တလၢန့ၣ်လီၤ. တဘျီတခီၣ် သရၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အသးဘၣ်ဖျိၣ်မ့ၢ်လၢအဲလ်ဘးဆိကမိဂ်ဒီးသံကွၢ်တၢ်သံကွၢ်လၢ အစံးဆၢဝဲတသ့ဘၣ်အလီၤလီၤ.

အဲလ်ဘးမၤလိတၢ်ဒ်အါ, ဆိကမိဂ်ထီၣ်တၢ်ဒီးအါလီၤ. အဝဲဆိကမိဂ်တၢ်ဒ်အါ, အဝဲအတၢ်ဆိကမိဂ်အိၣ်အါထီၣ်ဒီးအါလီၤ. ဖဲအဝဲအသးအိၣ် ၁၂ နံၣ်အခါ, အဝဲ ပာ်လီၤအသးလၢကယုသ့ၣ်ညါဒီးစံးဆၢတၢ်ဆိကမိဂ်ဘၣ်ယးမူပျီဖးလဲၢ်အ ဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဲစတဲ(နီ)ဆိကမိဂ်ဝဲလၢမူဖးဖိပူၤဆၢဒီးမူဖျၢၣ်တဖၣ်ဒိၣ်မ့ၢ်ဂ့ၤ, ဆံးမ့ၢ်ဂ့ၤ ဟူးဂဲၤဒ်အလီၢ်လီၢ်အသိးအလိ, တၢ်သိၣ်တၢ်သီကဘၣ်အိၣ်လၢအဝဲသ့ၣ်အဂီၢ် တမံၤမံၤန့ၣ်လီၤ. ဘၣ်မနုၤလၢတၢ်က့တၢ်ခီ (atom) တဖၣ်အိၣ်ယုၣ်လၢမူဖးဖိတ ပူၤလီၤန့ၣ်လဲၣ်.

အဝဲဆိကမိဂ်ဒီးဆိကမိဂ်ဝဲတုၤလၢအဝဲနာ်ဝဲလၢအယုထံၣ်န့ၢ်ဝဲတၢ်အစၢလၢပူၤ ဖဲအ့ၣ်ဖိအဂၤတဖၣ်ယုသ့ၣ်ညါဝဲတၢ်ဒ်အမ့ၢ်တၢ်မနုၤတဖၣ်မၤအိၣ်ထီၣ်ဟီၣ်ခိၣ်

တံးထူးယာလဲၣ်ဒီးတံးကပီၤလဲၤတံးချုထဲလဲၣ်တဖၣ်လီၤ. အဲစတဲ(နံ) ဟံဖျါထီၣ်စ့ၢ် ကိးဝဲတံးလၢတံးတဟံၣ်သ့ၣ်ဟံးသးအီၤတဖၣ်ဒ်အမ့ၢ်တံးကပီၤအယဲၤန့ၣ်က့ၣ်လီၤဝဲ လၢဟီၣ်ခိၣ်အတံးထူးသဟီၣ်အဖီလၢန့ၣ်လီၤ.

ဘၣ်သ့ၣ်သ့ၣ် နကနံၤဟူအဲစတဲ(နံ)အတံးဖိၣ်မ့ၢ်လၢ (formula) လၢအမ့ၢ် $E = mc^2$ န့ၣ်လီၤ. တံးအံၤအခိပညီမ့ၢ်ဝဲ “တံးဘၣ်ထွဲဘၣ်ယးလိာ်သးဒီးလၢ ပယီၤကျိာ်ကိးဝဲလၢ “ဆက်စပ်မူဂျီသညံၣ်နိယာမသဘောတရား” လီၤ. ဘၣ်ဆၣ် ပမ့ၢ်တဲလၢတံးကတိၤယိယိန့ၣ်မ့ၢ်ဝဲဝဲထၢၣ်(ဒြပ်)အက့အခိတဖၣ်န့ၣ်ဒ်သိးလိာ် သးဒီးတံးဂံၢ်တံးဘါဒိၣ်ဒိၣ်မ့ၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဲစတဲ(နံ) ဟံဖျါထီၣ်တံးဆိကမိၣ်ကျဲအသိးအမ့ၢ်တံးဆၢကတီၢ်, တံးလီၢ်ယံၤ ကျဲ, ဝဲထၢၣ်, တံးဂံၢ်တံးဘါဒီးဟီၣ်ခိၣ်တံးထူးယာသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲအ တံးထံၣ်အတံးယုသ့ၣ်ညါတဖၣ်န့ၣ်တံးယုအီၤဒ်တံး နဲၣ်ကျဲအသိးလၢတံးကမၤကွၢ် စဲအ့ၣ်အတံးဖံးတံးမၤဒ်တံးလဲၤလၢမူဖးဖီဒီးတံးဖိၣ်ဂၢၢ်အထီမ့ၢ်အသဟီၣ် (အနုမြူစွမ်းအား) တဖၣ်အဂီၢ်လီၤ. တံးလၢအဝဲယုထံၣ်န့ၣ်ဝဲတမံၤလၢအမ့ၢ် photoelectric effect န့ၣ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်တံးလၢပမ့ၢ်လၢသးခုအီၤလၢမ့ၢ်မဆါတနံၤ အံၤလၢအမ့ၢ်ကွဲၤဟူဖျါ (TV) တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ကသံဉ်သရဉ်မုဉ်အဆိကတၢ်တဂၤ

အဲလံးစဘဲးဘျဲး(ခ်)ဝဲလ်
(Elizabeth Blackwell)

အဲလံးစဘဲးဘျဲး(ခ်)ဝဲလ် (Elizabeth Blackwell) အိဉ်ဖျဉ်ထီဉ်ဝဲဒုဉ်လၢ ကီၢ်အ့ကလဲဉ်(နံ)ဖဲ ၁၈၂၁ နံဉ်န့ဉ်လီၤ. ဘဉ်ဆဉ် ဘျဲး(ခ်)ဝဲလ်သုးကွံာ်အလီၢ် အကျဲဆူကီၢ်အမဲရကၤဒီးအပူၤဟံဉ်ဖိယီဖိဖဲအသးအိဉ် ၁၁ နံဉ်အခါန့ဉ်လီၤ. ဖဲအသးအိဉ် ၂၃ နံဉ်န့ဉ်ဘျဲး(ခ်)ဝဲလ်ဆၢတၢ်လီၤအသးလၢအဲဒီးကဲထီဉ်ဘဉ် ကသံဉ်သရဉ်န့ဉ်လီၤ. ဘဉ်ဆဉ်ဖဲန့ဉ်အဆၢကတီၢ်ကသံဉ်သရဉ်ပိာ်မုဉ်တအိဉ်ဒီး ဝဲဒုဉ်နီတဂၤလၢကီၢ်အမဲရကၤအပူၤဘဉ်.

တၢ်အံၤတမ့ၢ်တၢ်ညီညီလၢဘျဲး(ခ်)ဝဲလ်ကမၤလိန့ၢ်ကသံဉ်တၢ်မၤလိဘဉ်. ကသံဉ် တၢ်မၤလိခိလ့ဉ်ကွီတဖဉ်တတူၢ်လီာ်အဝဲအလံာ်ပတံထီဉ်ဘဉ်. ပှၤပိာ်ခွါတဖဉ်လၢ အသိဉ်လိကသံဉ်တၢ်မၤလိန့ၢ်ကဆိကမိဉ်ဝဲဒုဉ်လၢတၢ်လၢပှၤပိာ်မုဉ်တဂၤကကဲ ထီဉ်ကသံဉ်သရဉ်န့ဉ်တမ့ၢ်တၢ်အမ့ၢ်အတီဘဉ်. ဘဉ်ဆဉ်လၢခံကတၢ်ဘျဲး(ခ်) ဝဲလ်ဘဉ်တၢ်တူၢ်လီာ်အီၤလၢက့န့ဘဉ်ကသံဉ်ခိလ့ဉ်ကွီလၢအအိဉ်ဝဲဖဲဝဲဒုဉ်နယူယီး အပူၤလီၤ. လၢတီၤပူၤပှၤမၤလိတၢ်ဖိအိဉ်ဝဲအဂၤ ၁၅၀ အကျါအဝဲမ့ၢ်ပိာ်မုဉ်ထဲတ ဂၤဧၤလၢမၤလိကသံဉ်တၢ်မၤလိန့ဉ်လီၤ.

ပှၤမၤလိကသံဉ်ကွီဖိအဂၤတဖဉ်မၤအိဉ်ထီဉ်တၢ်ကီတၢ်ခဲလၢဘျဲး(ခ်)ဝဲလ်အဂီၢ် လီၤ. အဝဲသ့ဉ်တဖဉ်တဲအၢတဲသီဘျဲး(ခ်)ဝဲလ်, ဝှၢ်လီာ်ဝဲဒုဉ်လၢကစံးကတီၢ် တၢ်ဒီးသမၤအီၤလၢကမၤသကိးတၢ်ဖဲကသံဉ်တၢ်ဒုးနဲဉ် (လက်တွေ့) လၢတီၤပူၤ

အခါလီ၊ ဘဉ်ဆဉ်သနကု၊ ခံနံဉ်ပူကွံအလီခံ၊ ဘျး(ခ) ဝဲလ်မ့ၢ်ပှၤမၤ
လိတၢ်ဖိအဖျိးစိကတၢ်လၢတီၤကွီအပူၤလီၤ။ ဝဲ ၁၈၄၉ နံဉ်န့ဉ်အဝဲကဲထီဉ်
ကသံဉ်သရဉ်မုဉ်အဆိကတၢ်တဂၤလၢကီၢ်အမဲရကၤအပူၤန့ဉ်လီၤ။

ဒ်တၢ်ထီဉ်တၢ်မၤလိအသိး ဝဲဘျး(ခ)ဝဲလ်ပတံထီဉ်တၢ်မၤလၢတၢ်ဆါဟံဉ်န့ဉ်
တမၤန့ၢ်ဝဲလၢဝှၢ်ပူၤနီတဖျၢဉ်ဘဉ်။ အပိ၊ အဝဲအိးထီဉ်အနီၢ်ကစၢ်ဒဉ်ဝဲအတၢ်ဆါ
ဟံဉ်လၢအမ့ၢ်နယူၤယိးတၢ်ဆါဟံဉ်လၢပှၤပိာ်မုဉ်ဒီးဖိသဉ်တဖဉ်အဂီၢ် (New York
Infirmary for Women and Children) ဝဲတၢ်လီၢ်လၢပှၤဖျိဉ်ဖိယာ်ဖိတဖဉ်
အိဉ်ဆိးတၢ်အလီၢ်န့ဉ်လီၤ။ ဝဲ ၁၈၆၁ နံဉ်န့ဉ်၊ ထံလီၢ်ကီၢ်ပူၤတၢ်ဒုးတၢ်ယၤကဲထီဉ်
လၢကီၢ်အမဲရကၤအပူၤဒီးဘျး(ခ)ဝဲလ်အတၢ်ဆါဟံဉ်ကဲထီဉ်တၢ်ယါဘျါက့ၤပှၤ
သုးဖိသံဉ်ဖိလၢအဘဉ်ဒိဘဉ်ထံးတဖဉ်အဂီၢ်န့ဉ်လီၤ။ အဝဲမၤတၢ်ယုထၢဒီးဟ့ဉ်တၢ်
သိဉ်လိဆူသရဉ်မုဉ်ဖိလၢအံးကွၢ်ပှၤဆူးပှၤဆါတဖဉ် (nurses) လၢတၢ်ဒုးတၢ်ယၤ
အဂီၢ်လီၤ။

ဘျး(ခ)ဝဲလ်ဒုးအိဉ်ထီဉ်ကသံဉ်တၢ်မၤလိကွီလၢပှၤပိာ်မုဉ်တဖဉ်အဂီၢ်ဒ်သိးပှၤ
ပိာ်မုဉ်အဂၤတဖဉ်ကကဲထီဉ်ဘဉ်ဝဲဒဉ်ကသံဉ်သရဉ်မုဉ်တဖဉ်လီၤ။ ဝဲ ၁၈၆၈
နံဉ်န့ဉ်၊ အဝဲအိးထီဉ်ပိာ်မုဉ်ကသံဉ်ခိလ့ဉ်ကွီဒီး တၢ်အံၤမ့ၢ်တၢ်ဆိတလဲမၤအသး
လၢကီၢ်အမဲရကၤအပူၤအဆိကတၢ်န့ဉ်လီၤ။

ဖိမ့်လျှော့အစီအစဉ်ဆိုးပျက်ဒီဇိုင်းပုံစံတစ်ခုအား ကွေ့(နံ)ကူးဒီဇိုင်း

၁၉၄၀ နှစ်အပူပူအေးအေးလုံးမိုက်ဖိကွေ့(နံ)ကူးဒီဇိုင်းအိတ်ဒီးအတတ်မိလိလကလဲ၊ အိတ်ဘတ်ဒီးဆတ်ဖိကိတ်ဖိလိအအိတ်လိအဖြူကကအပျာပူလိအဖးဘတ်ဝဲလိလိတ် တဖတ်အပူနန့်လိ။ ဝဲအဝဲအသးပျာထိတ်ဒီးအဝဲမလိပျာအတတ်မိလိအံလိ။

ဝဲ ၁၉၅၇ နှစ်၊ ဝဲအဝဲအသးအိတ် ၂၃ နှစ်နန့်အတံသကိးလိကိတ်ကကကွေ့မိုက်ဝဲ ကူးဒီဇိုင်းလိလကလဲအူခဲန့်ယတ် (Kenya) အဖြူကကနန့်လိ။ ဝဲအဝဲအိတ်လိ အဖြူကကအခါအဝဲထံန့်လိတ်အသးဒီးပျာဝဲအုတ်ဖိမံပူပူသုတ်ဖျါလိအမံမုတ် ဒီးကထာတ်လူဝံး(စ်) လံးကံန့် (Dr Louis Leakey) လိ။ ဆါကတိတ်အခါဝဲနန့် ဒီးကထာတ်အံမလိဝဲဘတ်ယးခွဲန့်ပတ်စံန့်တဖုအုတ်ဒီးသိးကယုသုတ်ညါဝဲပျာက ညီအတတ်ဟဲလိစါလိသွတ်အဂီလိ။ ဝဲအဝဲထံန့်ဘတ်ကူးဒီဇိုင်းအတတ်သးစဲဘတ် ယးဆတ်ဖိကိတ်ဖိအုတ်ဒီးဟုတ်ဂံဟုတ်ဘါအိလိလကမလိဘတ်ယးခွဲန့်ပတ်စံန့်အဂုတ် လိတတ်စါနံယါလိ။

ပျာတနီဆိကမိတ်ဝဲလိကူးဒီဇိုင်းအတတ်လဲအိတ်လိဆတ်ဖိကိတ်ဖိမံဖိတဖတ်အကျါ လိပျာပူနန့်တခိတ်အါနုတ်စါလိဘတ်လိ။ ဘတ်ဆတ်ကူးဒီဇိုင်းမပျာဝဲလိအဝဲသုတ် အတတ်ထံန့်ကမတ်ဒီးအိတ်ဝဲလိတတ်စါနံယါအပျာပူ ၁၅ နှစ်ညါနန့်လိ။ ဝဲအဆါ ကတိတ်ဝဲနန့်၊ ခွဲန့်ပတ်စံန့်တဖုညီနုတ်ထိတ်ဝဲဒီးကူးဒီဇိုင်းဒီးလိခဲပျာဝဲကူးဒီဇိုင်းလိလဲ၊ ဆုတ်နီလိအဝဲသုတ်အကပိတ်ကပလိစါနန့်ရံနုတ်အတိတ်ပူလိ။

ခိဖျိကူးဒီလ်လဲအိၣ်ဘၣ်ဘူးဘူးတံၢ်တံၢ်ဒီးခွၢ်ပၣ်စံၣ်တဖၣ်အယိ, အဝဲယုသ့ၣ်ညါ
အါထီၣ်ဘၣ်ဝဲတံၢ်အါမံၤလၢပှၤအဂၤတဖၣ်တသ့ၣ်ညါဝဲဘၣ်န့ၣ်လီၤ.

ကူးဒီလ်ထံၣ်ဝဲတၢ်အူးခွၢ်ပၣ်စံၣ်တဖၣ်စူးကါဝဲနီၣ်က့ယိယိဖိတဖၣ်ဒ်သိးကထူး
ထီၣ်ဖိၣ်အိၣ်ဝဲပအူးဒီးတၢ်တဖၣ်လၢအဝံၤပှၤန့ၣ်လီၤ. ကူးဒီလ်ထံၣ်ဝဲတၢ်အူး
ခွၢ်ပၣ်စံၣ်တဖၣ်တဒုဒီးတဒု အတံၢ်သကဲၣ်ပဝးဒီးအန့ဆၢၣ်လီၤကံလိာ်အသး
ဒ်ပှၤကညီတဖၣ်အသိးလီၤ.

ဖဲက့(နံ)ကူးဒီလ်အနီၣ်ဆံးဒီးအခါအဝဲဖးဘၣ်ဝဲတံၢ်မံၤလံာ်တဖၣ်အဂ့ၢ်လီၤ. ဘၣ်
ဆၢၣ်ဖဲအနီၣ်ဒိၣ်ထီၣ်တခီ, အနီၣ်ကစၢ်ဒ်ဝဲကွဲးလံာ်တဘျူးဘ့ၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖဲအလံာ်
ကွဲးတဖၣ်အပှၤ, အဝဲကွဲးဝဲစ့ၢ်ကီးအတံၢ်လဲၤခိဖျိ ၁၅ နံၣ်လၢအအိၣ်ဒီးတၢ်အူး
ခွၢ်ပၣ်စံၣ်လၢအါဖြဲၤကၢအပှၤပှၤအဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဃုထံၣ်န့ၣ်စအ့ၣ်အသီတကလုာ် မရံၣ်ဃုရံ (Marie Curie)

ဇြာ် စ့ၣ်အစဲအ့ၣ်ပှၤကူၣ်ဘၣ်ကူၣ်သ့မရံၣ်ဃုရံန့ၣ် (Marie Curie) မ့ၢ်ပိာ်မုၢ် အဆိကတၢ်တဂၤလၢအမၤန့ၢ်နီၣ်ဘၢၣ်လံၣ်ခိၣ်ဖးလၢအမ့ၢ်ခိၣ်ဖးမံၤလၢ သၣ်ကပီၤအဂ့ၤကတၢ်လၢဟီၣ်ခိၣ်ချၢန့ၣ်လီၤ. အါန့ၣ်အန့ၣ်, အဝဲမ့ၢ်စ့ၢ်ကိးပှၤ အဆိကတၢ်တဂၤလၢအမၤန့ၢ်ခိၣ်ဖးအံၤခံၣ်ဘျီန့ၣ်လီၤ.

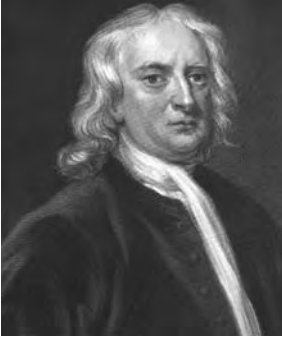
မရံၣ်ဃုရံအိၣ်ဖျဲၣ်ထီၣ်ဖိဖိလဲ(နီ)န့ၣ်လီၤ. လၢခံ, အဝဲလဲၤဆူဖြဲၣ်စ့ၣ်ဒီးလဲၤမၤ လိတၢ်လၢဖျဲၣ်စိမိၤအမံၤဟူသ့ၣ်ဖျါအဒိၣ်ကတၢ်တဖျါၣ်လၢတၢ်ကိးအီၤလၢ စီၣ်ဘီ(နီ) (Sorbonne) န့ၣ်လီၤ. အဝဲမ့ၢ်ပှၤကိၣ်ဖိလၢအဖျဲၣ်ကတၢ်အကျါတဂၤ လီၤ. အဝဲမၤလိတၢ်ဆူၣ်ဆူၣ်ဒီးဘၣ်တနၤန့ၣ်အဝဲမၤလိတၢ်တုၤမ့ၢ်န့ၣ်တၢ်ခံးဒီး တဘျီဘျီအိၣ်ဝဲဒၣ်ထဲကိၣ်ပိၣ်မူး, ထီပးဒီးလၢဖးထံထဲတစဲးမိၤန့ၣ်လီၤ.

ဖဲအဝဲမၤလိတၢ်ဝံၤ, မၤန့ၢ်ဒိၣ်ကရံၣ်လၢစဲအ့ၣ်ဒီးတၢ်ဒူးဝံၤအလီၢ်ခံအဝဲဖျီအသးဒီး ဖဲရံၣ်ဃုရံ (Pierre Curie) န့ၣ်လီၤ. ဖဲရံၣ်မ့ၢ်စ့ၢ်ကိးပှၤစဲအ့ၣ်ဖိတဂၤစ့ၢ်အသိ, အဝဲသ့ၣ်မၤသကိးတၢ်န့ၣ်လီၤ. ဖဲန့ၣ်အဆၢကတီၢ်ပှၤစဲအ့ၣ်ဖိအဂၤတဂၤလၢအမံၤ မ့ၢ်ဟဲနရံၣ်ဘဲးခွဲရံၣ်(လ်) (Henri Becquerel) န့ၣ်ဃုထံၣ်ဆိဟ်စၢၤဝဲလၢတၢ်ပိး တၢ်လိကိးမံၤဒဲး ထုးထီၣ်ဝဲအဂံၢ်သဟီၣ်ဆံးဆံးဖိတဖၣ်ထီဘိန့ၣ်လီၤ. မရံၣ်ဃုရံ ကိးတၢ်မၤအသးအံၤလၢ “radio- activity” (ရေဒီယိုခါတ်ကြံသတ္တိ) လီၤ. Radio activity အက့အခိဖိတဖၣ်အံၤကီလၢတၢ်ကထံၣ်န့ၣ်အီၤဘၣ်ဆၣ်တၢ်ဒိန့ၣ်အဂီၤသ့

ကစီဒီလီ၊ မရံခယူရံမာလိန့်ဝဲ radioactivity ဒီးထံင်န့ဝဲတံာ်အမိာ်လံာ်မိာ်ပှ်အိၣ် ခံမံလၢအိၣ်ဒီး ရေဒီယိုဓါတ်ကြွသတ္တိ ဒီးတံာ်သ့ၣ်တဖၣ်မ့ၣ်ဝဲ ဖိၣ်လိနံယၢၣ်(မ်) (polonium) ဒီးရှၣ်ဒံယၢၣ်(မ်) radium တဖၣ်လီၤ.

လၢစ့ၤန့ၣ်အတီၢ်ပုၤ, မရံခယူရံယုထံင်န့ဝဲလၢ radioactivity န့ၣ်အရှ့ဒိၣ်ဝဲလၢ ကျဲအဘိဘိန့ၣ်လီၤ. Radioactivity န့ၣ်မၤစၢၤကသံၣ်သရၣ်တဖၣ်ဒံသိးကယု သ့ၣ်ညါတံာ်ဆါဒီးယါဘျါတံာ်ဆါအဂီၢ်လီၤ. တံာ်သ့ၣ်ထီၣ်စ့ၢ်ကိးတံာ်ဟ့ၣ်လီမ့ၣ်အူ ဝဲဒီးကဟ့ၣ်လၢတံာ်ဆုၤထီၣ်အီၤခိဖျိန့ၣ်လံယၢၣ်ဂံၢ်သဟီၣ်တဖၣ်ဒီးဝဲတံာ်ဒုးအိၣ် ထီၣ်အီၤတဖၣ်န့ၣ်တံာ်သ့ radio activity အကျဲစ့ၢ်ကိးလီၤ. လၢတံာ်မၤလိသ့ၣ်ညါ ဘၣ်ဃးဟီၣ်ခိၣ်အဂ့ၢ်တခီတံာ်သ့အီၤဝဲတံာ်ယုသ့ၣ်ညါလၢၤလၢပုၤတဖၣ်အသးန့ၣ် အခါလီၤ.

မရံခယူရံအတံာ်အိၣ်မူဒီးတစီၤမၤတံာ်လၢတံာ်ယုထံင်န့ဝဲအ့ၣ်တံာ်အသီတဖၣ် အဂီၢ်လီၤ. အဝဲအိၣ်တဆူၣ်ဒီးသံကွံာ်ကယီကယီမ့ၢ်လၢအမၤတံာ်ဘူးတလၢဒီး ရေဒီယိုဓါတ်ကြွသတ္တိအယီၤန့ၣ်လီၤ. အဝဲသ့ၣ်ညါဘၣ်ဃးတံာ်ဂ့ၢ်တဖၣ်အံၤဘၣ် ဆၣ် တံာ်မၤတခါအံၤအရှ့ဒိၣ်တလၢလၢကပတုာ်ကွံာ်ဝဲအဂီၢ်လီၤ. မရံခယူရံမၤန့ၢ် နီၣ်ဘၢၣ်လံာ်တံာ်လၢကပီၤဝဲ ၁၉၀၃ န့ၣ်ခိဖျိအတံာ်မၤတံာ်လၢ radio activity ဒီး ၁၉၁၁ မၤန့ၢ်ကဒီးဝဲတဘျီမ့ၢ်လၢအယုထံင်န့ဝဲရှၣ်ဒံယၢၣ်(မ်)အယီၤလီၤ.

ဖီသန်တဖျာန်, တန်ဆိကမိန်တမံ စာၣ်အါဖဲးနယူတၢ် (Sir Issac Newton)

ဖဲနကွံာ်ထီၣ်တၢ်ဖျာန်သလၢၣ်လၢကလံၤကျါအခါ, မ့ၢ်နဆိကမိန်တဘျီဘျီလၢဘၣ်မနုၤတၢ်ဖျာန်သလၢၣ်တဖျာန်အံၤဘၣ်ဟဲက့ၤလီၤတၢ်န့ၣ်တဘျီဘျီခါ. ဘၣ်မနုၤတၢ်ဖျာန်သလၢၣ်တဖျာန်တလဲၤထီၣ်ဆူတၢ်ဖီခိၣ်ဘၣ်လဲၣ်. ပှၤတကၤအံၤဆိကမိန် ဝဲဝဲတအိၣ်ဂၢၢ်ဝဲဘၣ်. ယုသ့ၣ်ညါဝဲတၢ်အစၢလီၤ. အဝဲအမံၤမ့ၢ်စာၣ်အါဖဲးနယူတၢ် (Sir Issac Newton) လီၤ.

တၢ်တဲဝဲလၢနယူတၢ်ဆ့ၣ်နီၤလၢဖီသန်တထူၣ်အဖီလၢ်ဒီးဖီသန်တဖျာန်လီၤတၢ်ဒီးအခိၣ်လီၤ. အဝဲဆိကမိန်ဘၣ်မနုၤအယိဖီသန်ဘၣ်လီၤတၢ်လဲၣ်. ဘၣ်မနုၤအယိတက့ၤထီၣ်ဆူတၢ်ဖီခိၣ်ဘၣ်တခါလဲၣ်. မ့ၢ်တၢ်ဂံၢ်တၢ်ဘါလၢပှၤထံၣ်န့ၣ်အီၤတသ့အိၣ်တမံၤမံၤလၢအထူးလီၤဖီသန်ဆူဟီၣ်ခိၣ်လီၤတခါခါ.

နီၢ်နီၢ်န့ၣ်မ့ၢ်လၢနယူတၢ်အတၢ်မၤလိဘၣ်မူဖျာန်တဖၣ်အတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤဒီးထံၣ်န့ၣ်မၤလိန့ၣ်ဝဲတၢ်ဂ့ၢ်အဂ္ဂုဒိၣ်ဖးဒိၣ်တမံၤလၢအမ့ၢ်ဟီၣ်ခိၣ်တၢ်ထူးယၢအတၢ်သိၣ်တၢ်သီတခါအံၤလီၤ. “န့ၣ်ဆၢၣ်အတၢ်သိၣ်တၢ်သီ (Nature Law)” ဖိတခါအံၤမၤစၢၤအီၤဒ်သိးကဵုဒုးန့ၣ်ပၢၢ်အီၤလၢဘၣ်မနုၤဟီၣ်ခိၣ်, လါဒီးမူဖျာန်တဖၣ်တဘၣ်ထံးလိာ်အသးဘၣ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်အံၤဒုးန့ၣ်ပၢၢ်အီၤစ့ၢ်ကိးလၢဘၣ်မနုၤတၢ်ပိးတၢ်လိတဖၣ်တနီၤယၢ မ့တမ့ၢ် တနီၤဖွံးဒီးဘၣ်ဟဲလီၤတၢ်ဆူဟီၣ်ခိၣ်လီၤလဲၣ်လီၤ.

တၢ်လၢနယူတၢ်ဆၢတဲာ်ဝဲန့ၣ်မ့ၢ်ဝဲ တၢ်ကိးမံၤန့ၣ်အိၣ်ဒီးအတၢ်ထုးယၤလီၤ. ဒီးတၢ် ပိးတၢ်လီၤကိးမံၤဒဲးအတၢ်ထုးယၤန့ၣ်ထုးစ့ၢ်ကိးတၢ်ပိးတၢ်လီၤအဂၤလၢအအိၣ်လၢအ ကပိာ်ကယၤတဖၣ်လီၤ. တၢ်ပိးတၢ်လီၤလၢအယၤတဖၣ်ထုးတၢ်ဆူၣ်န့ၣ်ဒီးအဖုံတဖၣ် လီၤ. နယူတၢ်ယုသ့ၣ်ညါတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤအဂၤအကလုာ်ကလုာ်စ့ၢ်ကိးန့ၣ်လီၤ. မ့ၢ် နသ့ၣ်ညါတဘျီဘျီလၢတၢ်ကပိာ်အဝါန့ၣ်ဘၣ်တၢ်ဒုးအိၣ်ထီၣ်အီၤလၢတၢ်အလွဲၤန့ၣ် မံၤန့ၣ်ဒါ. တၢ်အလွဲၤသ့ၣ်တဖၣ်အံၤမ့ၢ်တၢ်အလွဲၤလၢအဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ကွဲၤန့ၣ် လီၤ. နယူတၢ်ယုသ့ၣ်ညါတၢ်ဂ့ၢ်အံၤလီၤ. အဝဲပျဲတၢ်အလွဲၤတဖၣ်လဲၤခီဖျိတၢ် သၢနၢၣ် (သုံးမြောက်ပုံ - prism) ဒီး ထံၣ်ဘၣ်ဝဲလၢတၢ်န့ၣ်လွဲၤဟဲဖျါထီၣ်တလွဲၤ ဘၣ်တလွဲၤလီၤဆီလိာ်အသးလီၤ. အဝဲပျဲတၢ်အလွဲၤန့ၣ်လွဲၤအံၤလဲၤခီကိးဒီးဝဲ (သုံးမြောက်ပုံ - prism) ဒီးတၢ်အလွဲၤတဖၣ်အံၤဟံၣ်ဖျိထီၣ်က့ၤအသးဒ်တၢ်အလွဲၤ ဝါအသိးလီၤ.

နယူတၢ်အတၢ်ယုထံၣ်သ့ၣ်ညါအံၤဆၢယီၤအီၤဒ်သိးကဒုးအိၣ်ထီၣ်ဝဲထဲလံစကိး မဲာ်ထံကလၢကွဲၤတၢ်ယံၤအဆိကတၢ်တခါလၢအသူမဲာ်ထံကလၢတဖၣ်ဒ်သိးက ဟံၣ်ဖျိတၢ်အလွဲၤဒ်သိးကမၤဂ့ၤထီၣ်ထဲလံစကိးအတၢ်မၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲအထဲ လံစကိးအက့ၢ်အဂီၢ်န့ၣ်ဘၣ်တၢ်ဟံးန့ၣ်အဒိဒီးသူအီၤဒီးလၢပှၢဘျီထီၣ်ထဲလံစကိး အဂၤတဖၣ်လီၤ.

အါစးနယူတၢ်မ့ၢ်ပှၢစ့ၣ်ဖိအမံၤဟူသၣ်ဖျါအဒိၣ်ကတၢ်တဂၤလီၤ. အဝဲစူး ကွဲာ်အသးဝဲ ၁၇၂၇ နံၣ်ဒီးဘၣ်တၢ်ခူၣ်လီၤအီၤလၢ West Minister Abbey လၢ ဝှံလိဒိၣ်, ကီၢ်အ့ကလဲၣ်(နံ)အပူၤလီၤ. အဝဲမ့ၢ်ပှၢစ့ၣ်ဖိအဒိၣ်ထံးကတၢ်တဂၤ လၢတၢ်မၤလၢကပိာ်အီၤလၢကျဲၣ်အံၤလီၤ.

တၢ်ဆီတလဲအိၣ်ထီၣ်သး တဆီဘၣ်တဆီအသံၣ်အိၣ်ရံၣ် ခါလိၣ်ဒၢဝ (Charles Darwin)

ပူၤကလုာ်ကိးကလုာ်ဒီးအိၣ်ဒီးအတၢ်တဲမုၢ်န့ၣ်ဘၣ်ယးဟီၣ်ခိၣ်ကဲထီၣ်အဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ. လုာ်လၢထူသန့ဒီးတၢ်ဘူၣ်တၢ်ဘါတနီၤတခါတဲလဲလၢဟီၣ်ခိၣ်အံၤဘၣ်တၢ်တ့အီၤန့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်လၢစဲအ့ၣ်အတၢ်ထံၣ်တခါတဲလဲလဲၣ်. ပှၤစဲအ့ၣ်ဖိတဂၤလၢအမံၤမ့ၢ်ဝဲခါလိၣ်ဒၢဝ (Charles Darwin) တဂၤအိၣ်ဒီးအတၢ်ထံၣ်တၢ်ဆိကမိၣ်လီၤဆီဘၣ်ယးဒီးပှၤကညီဒီးတၢ်ဘၣ်တ့အဂၤတဖၣ်ဟဲဖဲလဲၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဖဲဒၢဝအသးအိၣ် (၂၂) နံၣ်လၢ ၁၈၃၁ နံၣ်အတီၢ်ပူၤန့ၣ်အဝဲဟးထီၣ်လၢကီၢ်အ့ကလဲ(န်) အပူၤလၢကလဲစဲအ့ၣ်အမူးလၢကီၢ်ချၢအဂီၢ်လီၤ. အဝဲဒီးထီၣ်ဝဲကဘီတဘျီလၢအမံၤမ့ၢ်ဝဲဘဲကဲလ် (Beagle)လီၤ. အဝဲဒီးကဘီဒီးလဲၤဆူအမဲရကၤကလံၤစိးပိၣ်လဲၣ်နံၤဒီးပစံးဖဲအကိးတဖၣ်လၢအဟံၤယုၣ်ဒီးကလုာ်ဘၣ်ခိး(စ်) (Galapagos) န့ၣ်လီၤ.

လၢတၢ်လဲၤကျဲဒီးတဘီအပူၤဒၢဝမၤလိၣ်န့ၣ်ဘၣ်ယးတၢ်မဲတၢ်မါဒီးဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိအကလုာ်ကလုာ်ဒီး မ့တမ့ၢ် အကရူၢ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲမၤလိၣ်စ့ၢ်ကိးလၢလိၣ်ဒိး, လၢလၢအအိၣ်ဒီးတၢ်မဲတၢ်မါဒီးဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိတဖၣ်အဂီၢ် (ကျောက်ပြစ်ရုပ်ကြွင်း) တဖၣ်အဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ. လၢလိၣ်ဒိးတဖၣ်ဟံၤဖျါထီၣ်ဝဲလၢဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိဒီးတၢ်မဲတၢ်မါလၢအအိၣ်လၢပျၢၤတဖၣ်န့ၣ်လီၤဆီလိာ်အသးဒီးဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိဒီးတၢ်မ့ၢ်တၢ်ဘီလၢအအိၣ်လၢမ့ၢ်မဆါတနံၤအံၤ တဖၣ်လီၤ. ဒၢဝဆိကမိၣ်ဝဲလၢဘၣ်မနုၤတၢ်အကလုာ်

လၢအအိၣ်ဟ်စၢၤလၢညါတဖၣ်ဘၣ်ဟါမၢ်ကွံာ်ဒီးဘၣ်မနုၤအယိတၢ်ကလုာ်အသိ
တဖၣ်ဘၣ်အိၣ်ထီၣ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဖဲဒၣ်ဝဲဆိကမိၣ်ဝံၤဆိကမိၣ်က့ၤတၢ်အဘျီဘျီဝံၤအလီၢ်ခံ, အဝဲဆၢတဲာ်ဝဲအတၢ်စံး
ဆၢဒ်အံၤလီၤ. တၢ်လၢအသးသမူအိၣ်တဖၣ်ကဘၣ်မၤတၢ်ဆူၣ်ဆူၣ်လၢကမၤန့ၣ်
တၢ်အိၣ်တၢ်အိၣ်ဒီးတၢ်အိၣ်ကဒုလီၢ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်န့ၣ်အယိထဲဒၣ်ပှၤလၢ
အဖျဲးသ့ၣ်တဖၣ်ကအိၣ်မူအိၣ်ဂဲၤအိၣ်ကၢအိၣ်ခိးဝဲန့ၣ်လီၤ. ဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိတမံၤမံၤ
မ့ၢ်အိၣ်ဒီးတၢ်ဂံၢ်တၢ်ဘါလၢမ့ၢ်ဒိၣ် မ့တမ့ၢ် မ့ၢ်ချ့န့ၣ်ပှၤအဂၤန့ၣ်ကမ့ၢ်တၢ်အရ့ဒိၣ်တမံၤ
လၢအတၢ်အိၣ်ကၢအိၣ်ခိးအဂီၢ်လီၤ. တၢ်ဂံၢ်တၢ်ဘါတဖၣ်အံၤတၢ်ကစိၣ်ဆုၤအိၣ်တ
ဆိဘၣ်တဆိန့ၣ်လီၤ. တၢ်လီၤဆိလိာ်သးလၢအကဲဘျုးတဖၣ်ဟ်ဖိၣ်ထီၣ်အသး
လၢအဆၢကတီၢ်ဒၣ်ဝဲဒ်သိးကဆိတလဲတၢ်အကလုာ်တဖၣ် မ့တမ့ၢ် တၢ်ဆိတလဲ
ကအိၣ်ထီၣ်အသးအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်အံၤမ့ၢ်ဒၣ်အသံၣ်အိၣ်ရံၣ်ဘၣ်ယးတၢ်ဆိတလဲထီၣ်လၢအမံၤဟူသၣ်ဖျါ evolution
န့ၣ်လီၤ. အဝဲန့ၣ်စ့ၢ်ကိးဝဲလၢခိဖျိတၢ်ဆၢကတီၢ်ဆိတလဲအသးအသိးတၢ်မူတၢ်ဂဲၤ
လၢအဒ်သိးလိာ်အသးဘၣ်ဆၣ်ခိဖျိလၢအိၣ်တၢ်လီၢ်လီၤဆိအယိကဆိတလဲကွံာ်
အသးဆူတၢ်အကလုာ်အဂၤခံမံၤသ့စ့ၢ်ကိးလီၤ.

ဒၣ်ဝဲကွဲးလီၤအတၢ်ဆိကမိၣ်သံၣ်အိၣ်ရံၣ်တဖၣ်ဆူအလံာ်လၢအမ့ၢ်တၢ်အကလုာ်
တဖၣ်အခိၣ်ထံးခိၣ်ဘိ on the origin of species ဒီးပှၤကညီအတၢ်ဟဲလီၤစၢၤ
လီၤသ့ၣ် The Descent of Man န့ၣ်လီၤ. အဝဲတဖျါဝဲလၢတၢ်လၢအသးသမူ
အိၣ်ကိးခါလၢဟ်ဃုာ်ဒီးပှၤကညီန့ၣ်ဟဲလိာ်ထီၣ်ဖးထီၣ်လၢတၢ်ကလုာ်လၢအအိၣ်
ဟ်စၢၤတခါအအိၣ်လီၤ. ပှၤအိၣ်ဝဲအါဂၤလၢတတူၢ်လိာ်ဝဲဒၣ်ဝဲအသံၣ်အိၣ်ရံၣ်ဘၣ်
လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်ဒ်လဲၣ်ဂ့ၤ, သံၣ်အိၣ်ရံၣ်အံၤမ့ၢ်ဒီးဒၣ်သံၣ်အိၣ်ရံၣ်လၢတၢ်တူၢ်လိာ်
အိၣ်ဒိၣ်ဒိၣ်လဲာ်လဲာ်လၢစဲအ့ၣ်တကပၤလီၤ.

ပုဂ္ဂိုလ်အယုထံနီမူပျီ

ကံလံလုဂ်အိဂ် ကံလံလုဂ်(Galileo Galilei)

ကံလံလုဂ်အိဂ် ကံလံလုဂ်(Galileo Galilei) န့ဂ် အိဂ်ဖျုဂ်ထီဂ်ဖဲဝ်ဖဲစဂ်, ကံအံးတလံဂ်ဖဲ ၁၉၆၄ နံဂ်န့ဂ်လီၤ. နီပိဂ်ခွါသးစာတဂါအသိး အဝဲအသးဝဲလါ ကမာလိတံးဒီး astronomy ပီညါန့ဂ်လီၤ. အဝဲအဲဂ်ဒီးမာကွံတံးအသိတဖဂ် လီၤ.

တံးတဝဲတဘျီလါကံလံလုဂ်အိဂ်လဲၤထီဂ်လါဖဲစဂ်အတိဂ်လါအမံၤဟူသဂ်ဖျါ အဖီခိဂ်ဒီးကွံလီၤကွံဝဲတံးဖိတံးလံၤလါအတယာ်အယါအဖွံတခါဝံၤတခါဆူတံး ဖီလံန့ဂ်လီၤ. အဝဲအဲဂ်ဒီးဒုးန့ဂ်ဝဲလါတံးပိးတံးလီဖွံမ့ၤဂ့ၤ, ယါမ့ၤဂ့ၤန့ဂ်လီၤတံးဝဲ လါအသဟီဂ်ထဲသိးလိာ်အသးန့ဂ်လီၤ. ဘဂ်ဆဂ်ကံလံလုဂ်အိဂ်အတံးဆိကမိဂ် တနီၤမာသးထီဂ်ပုၤဝဲအုဂ်ဖိအဂါတဖဂ်အယိအဝဲဟးထီဂ်ကွံလါဝ်ဖဲစဂ်ဒီးလဲၤ ဝဲဆူဝ်ဖဲန့ဂ်လီၤ.

ကံလံလုဂ်အိဂ် သိဂ်လိလံာ်တံးဒီးလါပဒီအခီလုဂ်ကွံ (University of Padua) လီၤ. ဘဂ်ဆဂ်ဖဲ ၁၆၀၉ နံဂ်န့ဂ်, အဝဲဆိတလဲကွံအတံးဖဲတံးမာန့ဂ်လီၤ. ကံလံလုဂ်အိဂ်နီဟူဘဂ်ယးမဲဂ်ထံကလါပီၤ (telescope) လါတံးကွံစိတံးပိး တံးလီလါဘဂ်ဒုးအိဂ်ဖျါထီဂ်လါပုၤဒး(ခွဲ)ဖိအဂုၤန့ဂ်လီၤ. ကံလံလုဂ်အိဂ်ကွံဝဲ မ့ၤတံးတခါအံၤတံးကမာအီၤဒဲလဲဂ်ဒီးအဝဲသုဝဲလါနါ (lenses) လါပုၤဘျီမဲဂ်ထံ ကလါဒီးဘျီထီဂ်ဝဲအနီၤကစာ်ဒဲဝဲအထဲလံစကိးတခါလီၤ. ကံလံလုဂ်အိဂ်အထဲ

လံစကီးနွံဂုၤနွံဒီးထဲလံစကီးအဂၤတဖၣ်ဒီးနထံၣ်တၢ်ဒိၣ်နွံဒီးထဲလံစကီးအဂၤ
တဖၣ်အဆး ၂ စးနွံလီၤ.

ကံၢ်လံလ့ၣ်အိၣ်စးထီၣ်ကွၢ်မူဖးဖိလၢမုၢ်နၤခိအဆၢကတီၢ်လီၤ. ဖဲ ၁၆၀၉ နံၣ်
လၢဒိၣ်စဲဘၢၣ်နွံ, ခိဖျိအသူအနီၢ်ကစၢ်ဒိၣ်အထဲလံစကီးဒီးထံၣ်ဘၣ်ဝဲလၢ
လၢအမဲၣ်ဖံးခိၣ်နွံယီးယဲးဒီးတဘျုတဆိုဘၣ်နွံလီၤ. တလၢဝံၤအလီၢ်ခံ, အဝဲ
ထံၣ်ဘၣ်ဝဲလၢလၢလွံၢ်ဘျုးနွံတရံးဝဲကျဲၤဖံထၢၣ်မူဖျၢၣ်နွံလီၤ. ဖဲကံၢ်လံလ့ၣ်အိၣ်
ကွၢ်စးထၢၣ်မူဖျၢၣ်အခါစ့ၢ်ကီးထံၣ်ဘၣ်ဝဲလၢစးထၢၣ်နွံအကွၢ်အဂီၤတဖၣ်မၤလိ
ဘၣ်ဝဲလၢမူဖျၢၣ်အံၤအကွၢ်အဂီၤလီၤဆီမ့ၢ်လၢအိၣ်ဒီးအကွီၤဖးဒိၣ်တဖၣ်အယိ
လီၤ.

ကံၢ်လံလ့ၣ်အိၣ်စူးကါဝဲအထဲလံစကီးဒီးမၤစၢၤဝဲဒ်သိးကဆီတလဲၣ်ပုၤဟီၣ်ခိၣ်ဖိအ
တၢ်ကွၢ်မူဖျိအဂီၢ်နွံလီၤ. မုၢ်မဆါတနံၤအံၤတၢ်မၤလိ (physic) နွံဒီးသန့ထီၣ်
အသးလၢအဝဲအတၢ်ထံၣ်အဖိခိၣ်ဒီးလီၤဆီဒိၣ်တၢ် တၢ်အကွၢ်အဂီၤလၢအလီၤဆီ
လီၢ်သးတဖၣ်ဟူးဂဲၤဒ်လဲၣ်ဒီးတၢ်မၤကွၢ်ဖဲအ့ၣ်အတၢ်ထံၣ်တၢ်ဆီကမိၣ်ခိဖျိတၢ်မၤ
ကွၢ်တဖၣ်ကဲဘျုးကဲဖျိၣ်ဒ်လဲၣ်အဂ့ၢ်လီၤ.

ပိန်ခွါလာအမာနာတော်ဆါ

ဖးစထရျာန် (Pasteur)

၁၈၀၀ နံၣ်တဖၣ်အတီၢ်ပူၤထွံၣ်ပျုၤမ့ၢ်အ့ၣ်ဘၣ်ပှၤတကၤဂၤန့ၣ်တၢ်မၤစၢၤတအိၣ်နီၣ်တမံၤဒီးအိၣ်ဒုၣ်ပှၤတကၤဝဲန့ၣ်ကဘၣ်သံဝဲဒုၣ်လီၤ. ၆ ၁၈၅၅ နံၣ်န့ၣ်ထွံၣ်ပျုၤတဒုၣ်အ့ၣ်ဘၣ်ပိန်ခွါဖိတကၤလၢတၢ်ကိးအမံၤလၢက့ၢ်စးမံၤစထရျာန် (Joseph Meister) အယိ, အမိၢ်အသးဘၣ်ဖျိၣ်ဒိၣ်မးလီၤ. လၢတၢ်န့ၣ်အယိအဝဲလဲၤဆူပှၤတကၤအအိၣ်လၢအဝဲဆိကမိၣ်ဝဲလၢကကူၤစါယါဘျါအဖိသ့အယိန့ၣ်လီၤ.

ဖးစထရျာန် (Pasteur) ထံၣ်န့ၣ်ဝဲဒုၣ်လၢထွံၣ်ပျုၤတၢ်ဆါန့ၣ်အိၣ်ထီၣ်ခီဖျိတၢ်ဆါယာ် (virus) တကလုာ်လၢအအိၣ်လၢဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိအပူၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်ဆါယာ်တခါအံၤဆံးအယိ, နက့ၢ်အီၤအီၤလၢမဲၣ်ချံတသ့ဘၣ်ဒီးနက့ၢ်အီၤလၢမဲးဒြိၣ်စကိးအဖိလၢဒုၣ်လဲၣ်နတထံၣ်အီၤဘၣ်. အဝဲဂုၢ်ကျဲးစးဒီးယုကျဲလၢကမၤသံထွံၣ်ပျုၤတၢ်ဆါလၢဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိအပူၤန့ၣ်လံၤန့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်အဝဲတကူၤစါဘျါဘၣ်ပှၤကညီနီတဘျီဒီးဘၣ်. ဖးစထရျာန်ယါဘျါက့ၢ်စးဒီးက့ၢ်စးမ့ၢ်ပှၤအဆိကတၢ်တကၤလၢအဘၣ်တၢ်ယါဘျါအီၤလၢထွံၣ်ပျုၤတၢ်ဆါန့ၣ်လီၤ.

ဖးစထရျာန်ဟ့ၣ်လီၤအသးသမူလၢကယုၣ်လီၤတၢ်ဂုၢ်ကီလၢအအိၣ်ထီၣ်ဘၣ်ယးစးဖိကဟၣ်, တၢ်သ့ၣ်တၢ်ဖျးဒီးကသံၣ်ကသီတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲထံၣ်ဝဲလၢတၢ်အထံၣ်သိးတၢ်န့ၣ်ထံၣ်န့ၣ်နမ့ၢ်မၤကီၢ်ထီၣ်အီၤစ့ၤမံးနံးတုၤအကလၢထီၣ်န့ၣ်တၢ်စံးဝဲလၢနဟ်အီၤန့ၣ်ယံၣ်ထီၣ်တစးလီၤ. တၢ်မ့ၢ်တဒိမံတၢ်န့ၣ်ထံၣ်အံၤန့ၣ်တၢ်ယာ်ဆံးဆံးဖိလၢ

တၢ်ကိးအီၤလၢဘဲးထံရံၤယါတဖၣ်ကမၤဟးဂီၤတၢ်န့ၢ်ထံလီၤ. တၢ်ယၢ်ဘဲးထံရံၤယါဖိ တဖၣ်အံၤကသံကွၢ်ဝဲဖဲတၢ်ဒိကိၢ်သွးထီၣ် (Pasteurization) အီၤအခါလီၤ.

ဖးစထရၢၣ်ယုထံၣ်ဝဲစ့ၢ်ကိးလၢတၢ်ဆါတဖၣ်အိၣ်ထီၣ်ခီဖျိတၢ်ဆါယၢ်လၢတၢ်ချၢ တဖၣ်အဟဲန့ၢ်လီၤလၢ ပှၤကညီအမိၢ်ပှၤပှၤန့ၣ်လီၤ. ဖဲ ၁၈၇၇ နံၣ်န့ၣ်အဝဲဂုၢ် ကျဲးစးယုကျဲလၢကမၤသံဝဲ ထောင့်သန်းနာ (anthrax) လၢအမ့ၢ်တၢ်ဆါလၢ အမၤဘၣ်ဒိပသိၣ်ဒီးမၤသံကျိၢ် မ့တမ့ၢ် ဂီၤဖံးတဖၣ်လီၤ. ဖးစထရၢၣ်ဒုးအိၣ်ထီၣ် တၢ်ဒိသဒါတၢ်ဆါယၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဒိသဒါတၢ်ဆါယၢ်န့ၣ်မ့ၢ်ဝဲတၢ်ဆဲးန့ၣ်လီၤတၢ် ဆါယၢ်လၢအဂံၢ်စၢ်ဆူပမိၢ်ပှၤပှၤဒ်သိးပမိၢ်ပှၤကဒုးဖျိးကွၢ်ဝဲအဂီၢ်လီၤ. အန့ၣ်တစု, ပမိၢ်ပှၤကသ့ၣ်ညါဒုးဆၢကဒါက့ၤတၢ်ဆါလၢအကအိၣ်ထီၣ်နီၢ်ကီၢ် တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ပုဂံမာလိမူခိဉ်အဂ္ဂါ

နံခိဉ်လးစ်ခိဉ်ဖျာဉ်နံခး(စ်)
(Nicolaus Copernicus)

နံအကယာတဖဉ်အကယာပူကွံာ်န့ဉ်ပုဂံမာလိမူခိဉ်အဂ္ဂါဆိကမိဉ်ဝဲဒဉ်လၢဟီဉ်ခိဉ်ဖျာဉ်န့ဉ်အိဉ်လၢအလီၤဒီးမုာ်လဲၤဝးတရံးအီၤန့ဉ်လီၤ. လၢခံကွၢ်ပုဂံမာလိမူခိဉ်အဂ္ဂါနံခိဉ်လးစ်ခိဉ်ဖျာဉ်နံခး(စ်) (Nicolaus Copernicus) စံးဝဲဒဉ်လၢမုာ်န့ဉ်အိဉ်ဝဲဒဉ်ဖဲအလီၤဒီးဟီဉ်ခိဉ်ဖျာဉ်န့ဉ်လဲၤတရံးအီၤန့ဉ်လီၤ. အဝဲစံးတၢ်န့ဉ်အါတ ကွၢ်မုာ်ဝဲတီဝဲလီၤ.

ခိဉ်ဖျာဉ်နံခး(စ်)အိဉ်ဖျာဉ်ထီဉ်ဝဲဒဉ်လၢ လၢဖျာတြုၤအါဂရံၤ ၁၉ သီ ၁၄၇၃ လၢကီၢ်ဖိဉ်လဲဉ် (Poland) န့ဉ်လီၤ. အဝဲအဟံးသံသဒဉ်ကွံာ်အီၤဖဲအိဉ်ဖျာဉ်စ့ၤနံဉ်ဝံၤအလီၤခံဒီးအဝဲအဖါတံာ်လၢထူးတီၤတဂၢန့ဉ်လုာ်ဒိဉ်ထီဉ်ကွၢ်အီၤန့ဉ်လီၤ. အဖါတံာ်ဆုၤအီၤဆူခဲရၢဉ်ကိဉ်ဖျာဉ်စိမိ (University of Krakon) လၢကမၤလိတၢ်ဂံာ်တၢ်ဒူးအဂီၢ်န့ဉ်လီၤ. ဖဲန့ဉ်ခိဉ်ဖျာဉ်နံခးစ်မၤလိဘဉ်စ့ၢ်ကိးဆဉ်တဖဉ်ဒီးမူဖျာဉ်တဖဉ်အဂ္ဂါန့ဉ်လီၤ.

ခိဉ်ဖျာဉ်နံခး(စ်)တစ့ၢ်တနာ်ဝဲလၢဟီဉ်ခိဉ်ဖျာဉ်န့ဉ်အိဉ်လၢမူဒီးအခၢဉ်သးဒီးတၢ်ခဲလၢာ်လၢအမ့ၢ်မူဖျာဉ်ဒီးဆဉ်တဖဉ်ဝးတရံးအီၤဘဉ်. ခိဉ်ဖျာဉ်နံခးစ်မၤလိမူခိဉ်အဂ္ဂါလၢအနံဉ်တဖဉ်အနံဉ်ဒီးလၢခံကတၢ်အဝဲဆၢတဲာ်ဝဲဒဉ်လၢမုာ်န့ဉ်အိဉ်လၢမူဒီးအခၢဉ်သးဒီးဟီဉ်ခိဉ်ဖျာဉ်ဒီးမူဖျာဉ်အဂၤတဖဉ်လဲၤဝးတရံးအီၤန့ဉ်လီၤ.

ခိပ်ဖျာနံခး(စ်)စံးတံာ်တနီၤန့ၣ်တဘၣ်ဘၣ်. ပသ့ၣ်ညါဝဲဒၣ်လၢမ့ၢ်မဆါတနံၤအံၤ မူဖျာၣ်ခဲလၢၣ်ဒီးဆၣ်တဖၣ်ဒီးမ့ၢ်တဖၣ်န့ၣ်လဲၤတရံးဝုၤဝီၤအသးတလီၢ်လီၢ်ထီၣ်ဘိ န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်န့ၣ်တအိၣ်ဝဲဒၣ်လၢမူဒီအခါၣ်သးဘၣ်, ဘၣ်ဆၣ်မ့ၢ်အကရူၢ်မ့ၢ်အဝါ (Solar System) အိၣ်ဝဲန့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်သန့ၣ်က့ၤ, ခိပ်ဖျာနံခး(စ်)စံးတံာ်သ့ၣ် တဖၣ်တနီၤဘၣ်ဝဲန့ၣ်လီၤ. တံာ်အံၤမ့ၢ်တံာ်မ့ၢ်တံာ်တီလၢဟီၣ်ခိပ်ဖျာနံခး(စ်)စံးတံာ်န့ၣ်လဲၤတရံး မ့ၢ်န့ၣ်လီၤ.

ခိပ်ဖျာနံခး(စ်) ဟ်ဖျါထီၣ်အတံာ်ထံၣ်တဖၣ်လၢလံာ် “On the Revolution of the Celestial spheres” အပူၤလီၤ. လံာ်တဘျီအံၤ, တဘၣ်တံာ်စဲကျဲးရၤလီၤ အီၤလၢ ၁၃ နံၣ်အတီၢ်ပူၤဘၣ်မ့ၢ်လၢရိမဲခဲးသလးတံာ်ဘါယုၤကိသမၤထီၣ်ဒါအီၤ အယိန့ၣ်လီၤ. တံာ်စံးဝဲဒၣ်လၢခိပ်ဖျာနံခး(စ်) မၤန့ၢ်လံာ်စဲကျဲးအဆိကတံာ်တဘျီ ဖဲအဝဲစူးကွံာ်အသးလၢလါမ့ၢ် ၂၄ သီ ၁၅၄၃ နံၣ်အကတီၢ်န့ၣ်လီၤ.